

T.C
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AVRUPA TOPLULUKLARI ADALET
DİVANI'NIN YARGI YETKİSİ VE ÖN
KARAR USULÜ**

MAHMUT KORKMAZ

DANIŞMAN:

PROF.DR. SİBEL TURAN

EDİRNE 2011

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mahmut KORKMAZ tarafından hazırlanan **AVRUPA TOPLULUKLARI ADALET DİVANI'NIN YARGI YETKİSİ VE ÖN KARAR USULÜ** konulu **YÜKSEK LİSANS** Tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 12.-13. maddeleri uyarınca **08.06.2011 Çarşamba** günü saat **11:00'de** yapılmış olup, tezin... *kabul edilmesine*... **OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

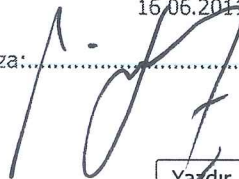
JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Sibel TURAN (Danışman)	Kabul Edilmesine	
Yrd.Doç. Dr. Neziha MUSAOĞLU	Kabul Edilmesine	
Yrd. Doç. Dr. Ayhan AYTAÇ	Kabul Edilmesine	

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	401652
Yazar Adı / Soyadı	MAHMUT KORKMAZ
Uyruğu / T.C.Kimlik No	T.C. 51241457740
Telefon / Cep Telefonu	03122452856 05054435034
e-Posta	mkorkmaz71@yahoo.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın Yargı Yetkisi ve Ön Karar Usulü
Tezin Tercümesi	The Jurisdiction of the Court of Justice of The European Communities and Preliminary Ruling
Konu Başlıkları	Uluslararası İlişkiler Hukuk
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Uluslararası İlişkiler Bölümü
Anabilim Dalı	Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
Bilim Dalı / Bölüm	Uluslararası İlişkiler Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2011
Sayfa	130
Tez Danışmanları	Prof. Dr. SİBEL TURAN
Dizin Terimleri	Avrupa Birliği Hukuku=European Union Law Avrupa Topluluğu Adalet Divanı=European Community Court of Justice Yargı yetkisi=Jurisdiction Davalar=Cases
Önerilen Dizin Terimleri	
Yayımlama İzni	☐ Tezimin yayımlanmasına izin veriyorum ☒ Ertelenmesini istiyorum [3 Yıl]

b. Tezimin Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi tarafından çoğaltılması veya yayımının 10.06.2014 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.
NOT: (Ertelene süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.)

16.06.2014
İmza:.....

Yazdır

Tezin Adı: Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın Yargı Yetkisi ve Ön Karar Usulü

Yazar : Mahmut KORKMAZ

ÖZET

Avrupa entegrasyonunun oluşumu 1951 tarihli Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğunu kuran Paris antlaşması ile 1957 tarihli Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğunu kuran Roma Antlaşmalarına dayanmaktadır. Zaman içerisinde siyasi birlik olma yolunda atılan adımlar, Birliğin amacını derinleştirmiş ve geliştirmiştir.

Merkezi Lüksemburg'ta bulunan Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD), Avrupa Birliği'nin temel yargı organıdır. Topluluğa üye ülkelerde ortak bir hukuk oluşturmanın önemli araçlarından biri olan uyumlaştırma, ancak en etkili tedbir biçiminin seçilmesi, iç hukuka aktarmanın zamanında gerçekleştirilmesi ve ulusal makamlarca uygulanabilir ve seslendiği kitle tarafından erişilebilir ulusal tedbirlerin kullanılması halinde hedeflerine ulaşabilir. Avrupa Topluluklarını kuran antlaşmalarda belirlenen hedeflere ulaşılması için öngörülen politikalara, hem birlik organları hem de üye devletler harfiyen uymak ve uygulamak zorundadırlar.

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, kararları ile Birliğin gelişimini, hukuki temeller üzerine bina edilmesini temin etmektedir. ATAD, Topluluk Antlaşması ile kendisine verilen yetkiler ve çizilen saha içinde bu görevi yerine getirmektedir. Üye devletlerin Birlik Hukuku ile uyuşmayan uygulamaları ve işlemleri, ATAD'ın önüne ön karar usulü, ihlal davası, iptal davası, tazminat davası ve hareketsizlik davası olarak getirilmektedir. Ön karar usulü ile kazanılan davalar sonucunda üye ülkelerde yaşayan Türk vatandaşları kendilerini AB hukuk düzeni içinde daha rahat ve güvende hissedecektir. Bu tez Avrupa Birliği ile ilgili başlıca kaynakları kullanarak Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın yargı yetkisini ve ön karar usulünü incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Toplulukları Adalet Divanı , Birlik Hukuku, Ön Karar Usulü

The name of thesis : The Jurisdiction of the Court of Justice of The European Communities and Preliminary Ruling

Author : Mahmut KORKMAZ

ABSTRACT

The foundation of the European integration is based on the treaties of European Coal and Steel Community, European Economic Community and European Atomic Energy Community at the beginning of 1950s. In the mean time, the attempts towards political integration have developed and deepened the purposes of the Union.

European Union's main judicial organ the Court of Justice of the European Communities (CJEC) is located in Luxembourg. Harmonisation which is one of the significant instruments to create a common legal system in member states, can reach to its objectives as far as the most effective form of measures is taken, timely transposition is done and national measures which are applicable for national authorities and accessible for all parts to whom they address. Union organs and the member states have to obey and apply exactly, the policies which determined by the Founding Treaties.

The Court of Justice Of the European Communities, with its arbitrations, insures the Union's development settle on judicial bases. CJEC fulfils its duty within the field and competences determined by the Treaty. The applications and the transactions of the member states contradicting with the Union law are brought before the CJEC as preliminary ruling, infringement lawsuits, actions for nullity, actions for compensation and actions for failure to act. As a result of preliminary ruling cases that won Turkish citizens living in member states within the EU legal order will feel more comfortable and safe. This thesis aims to examine the Jurisdiction of the Court of Justice of the European Communities and preliminary ruling with using the major sources of the Union.

Key Words: The Court of Justice Of the European Communities, Union Law, Preliminary Ruling

ÖNSÖZ

Bu tez Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın vermiş olduğu kararla Avrupa Birliği hukukunun gelişmesine nasıl katkı sağladığı sorusuna cevap arayacak ve ATAD'da görülen dava türlerinden bahsedilerek bu dava türlerinden olan ön karar usulü yöntemi sayesinde Avrupa'da yaşayan Türk vatandaşlarının hukuk ve sosyal alanda kazanımları irdelenecektir.

Bu tezin hazırlanmasında çok değerli insanın katkısı olmuştur. Özellikle araştırmanın her aşamasında bana sabırla ve hoşgörüsüyle destek olan, bilgi ve deneyimlerini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Sibel TURAN'a ve bölüm hocalarıma sonsuz saygı ve teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bana her yönden destek olan Edirne Bölge İdare Mahkemesi idarecileri ve iş arkadaşlarıma, kütüphanesinden yararlandığım Trakya Üniversitesi ve Gazi Üniversitesi Kütüphanesi çalışanlarına da teşekkürü bir borç bilirim.

Dünya farklılıkları içinde farklı olmam için bugünlere gelmemin asıl sahipleri olan ve beni her türlü zorluklara karşı yetiştiren ve hiçbir fedakarlıktan kaçınmadan sevgi ve desteklerini her an yanımda hissettiğim ve hissedeceğim anneme, babama ve tez hazırlama sürecinde hep destekleyen, sabır ve anlayışıyla hep güç veren, sevgili eşim Eda KORKMAZ'a da sonsuz teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	IV
KISALTMALAR LİSTESİ	VIII
PROBLEM	IX
AMAÇ	X
ÖNEM	X
SINIRLAMALAR	XI
TANIMLAR	XI
ARAŞTIRMA MODELİ	XI
VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI	XII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TEMEL ORGANLARI VE AVRUPA TOPLULUKLARI ADALET DİVANİ'NİN YAPISI, GÖREV ALANI VE YARGI YETKİSİ

1.Avrupa Birliği'nin Temel Organları	5
1.1.Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi	9
1.2.Avrupa Parlamentosu	13
1.2.1.Parlamentonun Yapısı	16

1.2.2.Parlamentonun Görev ve Yetkileri	18
1.3.Avrupa Komisyonu	22
1.3.1.Komisyonun Yapısı	23
1.3.2.Komisyonun Görev ve Yetkileri	25
1.3.2.1.Komisyonun Asli Yetkisi	26
1.3.2.2.Komisyonun Diğer Kurumlara Karşı Kontrol Yetkisi	27
1.3.2.3.Komisyonun Ön Karar Usulü Çerçevesinde Yetkisi	28
1.3.2.4. ATAD'ın Görüşünü İsteme Yetkisi	29
1.4.Avrupa Sayıştayı	30
1.5.Avrupa Toplulukları Adalet Divanı	31
1.5.1.ATAD'ın Kurulması ve Yapısı	32
1.5.1.1.ATAD Başkanı	34
1.5.1.2.ATAD Yargıçları	35
1.5.1.3.ATAD Hukuk Sözcüleri	36
1.5.1.4. ATAD Başkatibi	37
1.5.1.5. Yardımcı Raportörler	38
1.5.1.6. Hukuk Araştırma Görevlileri	38
1.5.1.7.Diğer Memur ve Görevliler	38
1.5.2.ATAD'ın Yargı Yetkisi	39
1.5.3.Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi	46

İKİNCİ BÖLÜM
AVRUPA TOPLULUKLARI ADALET DİVANI'NDA
GÖRÜLEN DAVA TÜRLERİ

2.ATAD'da Görülen Davalar	49
2.1.İhlal Davaları	50
2.2.Hareketsizlik Davaları	54
2.3.İptal Davaları	56
2.4.Personel Davaları	60
2.5.Tazminat Davaları	60
2.6. AYB'nin ve AMY'nin Statüsü ile İlgili Davalar	62
2.7. Ön Karar Usulü İle Görülen Davalar	63
2.7.1. Ön Karar Usulünün Amacı	66
2.7.2.Ön Karar Usulünde Yetki ve Yetkinin Sınırları	68
2.7.3.ATAD'a Ön Karar İçin Müracaat Zorunluluğu	71
2.8.ATAD Kararlarının Birlik Vatandaşlarına Doğrudan Etkisi	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ÖN KARAR USULÜ YÖNTEMİ İLE TÜRK
VATANDAŞLARININ KAZANDIKLARI ÖRNEK DAVALAR

3.1.Oturum ve Serbest Dolaşımına İlişkin Kararlar	80
3.1.1.Meryem Demirel Olayı	80

3.1.2.Kazım Kuş Olayı	84
3.1.3.Selma Kadıman Olayı	85
3.1.4.Salih Zeki Sevince Olayı	88
3.2.Türk Vatandaşlarının Aile Üyelerinin Sosyal Haklarda Eşit İşleme Tabi Tutulmalarına İlişkin Kararlar	91
3.2.1.Sema Sürül Olayı	91
3.2.2.Gaye Gürol Olayı	94
3.2.3.İbrahim Koçak ve Ramazan Örs Olayı	95
3.3.Hizmetin Serbest Dolaşımı ve Yerleşim Serbestisi İle İlgili Kararlar	96
3.3.1.Abdülnasir Savaş Olayı	97
3.3.2.Eran Abatay ve Nadi Şahin Olayı	98
3.3.3.Mehmet Soysal Olayı	101
3.4.Türk Vatandaşlarının Sınır Dışı Edilmelerinin Sınırlanması İle İlgili Kararlar	103
3.4.1.Ömer Nazlı Olayı	103
3.4.2.İbrahim Ünal Olayı	105
3.4.3.Ergül Doğan Olayı	106
SONUÇ	108
KAYNAKÇA	111

KISALTMALAR LİSTESİ

AAET	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	Avrupa Birliği
AD	Adalet Divanı
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AMB	Avrupa Merkez Bankası
Ant.	Antlaşma
AP	Avrupa Parlamentosu
AT	Avrupa Topluluğu
ATAD	Avrupa Toplulukları Adalet Divanı
ATİDM	Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi
AYB	Avrupa Yatırım Bankası
EEC	European Economic Community
m.	Madde
OKK	Ortaklık Konseyi Kararı
s.	Sayfa

PROBLEM

Avrupa tarihi boyunca barış içinde geçirmiş olduğu en uzun dönem 2.Dünya savaşı sonrası dönemdir. Bu durumun altında yatan en önemli neden Avrupa ülkelerinin bir daha savaş ve onun ağır sonuçlarını kaldırabilecek halde olmayışlarıdır. Bu nedenle barış ortamını sağlamak ve korumak yapılması gerekli olanın siyasal, ekonomik ve sosyal açılardan gelişmiş ve birlikteliğini sağlamış birleşik bir Avrupa topluluğu oluşturulması olduğu fikri çoğunluk tarafından kabul edilmiş ve buna bağlı olarak bugünkü Avrupa Birliği'nin temellerini atan antlaşmalar yapılmaya başlanmıştır.

Avrupa Birliği düşüncesinin temelindeki amaç; devletler arasındaki çatışmaların kaynağını oluşturan menfaat farklılıklarının ve bu nedenle ortaya çıkan her türlü askeri-siyasal-ekonomik ve benzeri çatışmanın, bu devletlerin katıldığı antlaşmalar sonucu siyasal açıdan bağımsız organlar oluşturma ve bu organlar çatısı altında her türlü çatışmanın varılacak ortak kararlar yolu ile aşılması ve birlikte hareket etme sonucunda ortak menfaatlerin korunmasını sağlamak şeklinde açıklanabilir.

Belirtilen bağımsız organlar için Avrupa Birliği'ni oluşturan antlaşmalarının mimarlarınca istenen nihai hedef, bu organların topluluğun temel devlet organları haline gelmeleridir. Bu amaç doğrultusunda bugün Avrupa Birliği'ni oluşturan antlaşmalar sonucunda uluslararası değil uluslar üstü ve ulusal otoritelerin üzerinde yer alan ve kararlarına ulusal otoritelerce uyulma mecburiyeti bulunan Avrupa Birliği organları oluşturularak federal birlikteliğin temelleri atılmıştır.

Bu birlikteliği sağlamanın ve üye ülke vatandaşlarının birlik içinde tüm topraklarda güvenli bir şekilde yaşamasının güvencesi ancak yargısal faaliyetlerin eşit ve adaletli bir şekilde uygulanmasındadır.

AMAÇ

Bu çalışmanın amacı, Avrupa Topluluğunun oluşturduğu hukuk ve hukuksal yapı içinde, birlik işlemlerinin yargısal denetim görevini yerine getiren ve bu konumu nedeniyle birlik hukukunun geliştirilmesi rolünü de üstlenen Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın (ATAD) yargı yetkisinin incelenmesi amaç edinilmiştir. Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın yargı yetkisinin sınırları belirtilerek görev alanına giren dava türleri ile Ön Karar Usulü ele alınacak ve bu çerçevede Divanın kendisine verilen yargı yetkisini kullanırken Topluluğun çıkarlarını mı yoksa bireysel çıkarlarını mı gözettiği, verdiği kararlarda etken olan hususların neler olduğu ve Türk vatandaşları için verdiği kararların karşılıklı imzalanan antlaşmalara uygunluğu tespit edilmeye çalışılacaktır.

ÖNEM

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Topluluğu kuran antlaşmalar tarafından oluşturulan kurumsal sistemde çok önemli bir fonksiyon icra eder. Bir yanda birlik organlarının yetkileri yani üye devletler tarafından birlik organlarına devredilen yetkiler diğer yanda üye devletlerin halen ellerinde bulundurdukları yetkilerin kullanılması arasındaki hassas dengeyi, hukukun üstünlüğü ilkesine göre sağlayan tek organ Avrupa Toplulukları Adalet Divanıdır.

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, kişilerin serbest dolaşımı ve yerleşme hürriyeti, hizmetlerin serbest dolaşımı, rekabet, çevrenin korunması, bireylerin temel hak ve özgürlükleri, erkek-kadın arasında ücret eşitliği gibi AB vatandaşlarını doğrudan ilgilendiren birçok alanda önemli kararlar alarak antlaşmalarda belirtilen "Avrupa insanları arasında daha yakın işbirliği"nin temin edilmesi konusunda büyük katkılar sağlamaktadır.

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın aldığı kararlar her ne kadar siyasal karar olmasa da, kararların AB bütünleşme sürecinde çok önemli katkıları olmuştur. ATAD, bu katkıyı genellikle ön karar usulü çerçevesinde önüne gelen davalarda vermiş olduğu kararlar ile gerçekleştirmiştir.

ATAD'ın vermiş olduğu kararlar tamamen birlik hukukunun uygulanması yorumlanması ile sınırlıdır. ATAD kararlarında, ulusal hukuk kurallarını hiçbir zaman ele almaz. Ulusal hukuk uygulayıcıları ile ATAD arasındaki ilişki, ulusal yargıçların birlik hukukuna ilişkin kuralların yorumlanmasında ATAD'ın kararlarının takipçisi olma zorunluluğudur. Gerçekten de ulusal yargıçlar, önlerine gelen davalarda birlik hukuk normlarını uygularken, ATAD kararları ve içtihatlarını hiç değışiklik yapmadan önlerindeki davalara uygulamak zorundadırlar.

SINIRLAMALAR

Çalışmada öncelikle Avrupa Birliğı'nin temel organları ile Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın yapısına, görev ve yargı yetkisinin sınırlarına ve bu yetkiyi kullanırken en çok başvurduğu usul olan ön karar usulüne değinilecek, özellikle ATAD'ın Türk vatandaşları için almış olduğu kararlardan örnekler verilerek bir kısmı ele alınacaktır.

TANIMLAR

Araştırma sonucu ortaya çıkan ana temalar, bulgular tespit edilirken gerekli tanımlar ve kavramlar özellikle hukuki terimlerle açıklanmıştır.

ARAŞTIRMA MODELİ

Araştırmanın temelini ana kaynakların ve konuyla ilgili dokümanların taranması oluşturmaktadır. Araştırmada öncelikle önceden elde edilen veriler ile ilgili ana tema ve bulgular tespit edilecek, buradan hareketle ATAD'ın yargı yetkisi ve ön karar usulü ile ilgili kararların birlik hukuku açısından etkisi incelenecektir. Materyal olarak, konu üzerine literatürdeki bilimsel içerikli kitap ve makaleler, çeşitli kuruluşların yayınları, internet siteleri ve arşivlerinden faydalanılacaktır. Hukuki anlamda yeknesaklığı, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın gerçekleştirmeye çalıştığı ve ATAD'ın bu konudaki en önemli hukuki argümanının kurucu antlaşmalarla öngörülen ön karar usulü olduğu ve önüne gelen davalarda bu yolu sıkça kullandığı çalışmanın esasını teşkil edecektir.

VERİLERİN ÇÖZÜMÜ VE YORUMLANMASI

Literatür taramasından sonra elde edilen veriler analitik bir yaklaşımla ele alınmış ve soruna ilişkin saptamaların doğrulanıp doğrulanmadığı araştırılmıştır. Bu çerçevede Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın uluslar arası yargısal bir örgüt olarak kararlarının Avrupa Birliği'nin entegrasyon sürecindeki katkısı açıklanmaya çalışılmıştır. Konunun sosyal ve hukuki boyutuna özel önem verilmiştir.

GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB)¹, biçimsel olarak klasik uluslararası antlaşmalar ile kurulmuş toplulukların meydana getirdiği bir örgütlenme biçimidir.

Dünyada, bugün ortak amaçlar doğrultusunda faaliyet gösteren, devletleri bu çerçevede bir araya getiren birçok milletlerarası kuruluşu rastlamak mümkündür. Ancak Avrupa Toplulukları, bu milletlerarası kuruluşlardan farklı bir teşkilatlanma örneği meydana getirmektedir. Bu farklılığın ortaya çıktığı açılardan birisi, Topluluğun yönetim ve faaliyetlerinin alışlagelen bir hükümetler arası biçim ya da nitelik göstermemesidir. Topluluklar, yapısal organlar vasıtasıyla işlemekte ve gelişmektedir. Bu yapısal organlar, Topluluğun amacı yönünde yetkilerle donatılmış ve kurumlaştırılmıştır. Öyle ki, bugün bir topluluk sisteminden söz edildiğinde, bu sistemin dörtlü bir kurumsal sistem olduğu ve Topluluğun yönetiminin, söz konusu dört kurum tarafından gerçekleştirildiği ifade edilmek istenmektedir. Gerçekten, topluluğa verilen görevleri gerçekleştirmekle ödevli kurumlar, Meclis (Avrupa Parlamentosu), Konsey², Komisyon ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı³ olarak

¹ Avrupa Birliği ya da kısaca AB, yirmi yedi üye ülkeden oluşan ve toprakları büyük ölçüde Avrupa kıtasında bulunan siyasi ve ekonomik bir örgütlenmedir.

² Tezin bütününde Avrupa Konseyi'ni Avrupa Birliği üyesi hükümet veya devlet başkanlarından oluşan Zirve olarak da bilinen; Avrupa Birliği'nin bir kurumu olmayan ancak AB için etkin bir yapı şeklinde ifade edeceğiz. Ancak çalışmamızda çokça geçeceğinden Konsey'den kastımız ise Avrupa Birliği'nin bir kurumu olan Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi olacaktır. Bakanlar Konseyi olarak geçen ifadelerde de, AB Bakanlar Konseyi kastedilecektir.

³ Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD) için özellikle yabancı hukuki kaynaklarda Avrupa Adalet Divanı (*European Court of Justice (ECJ)*) deyimini tercih edilmektedir. Bununla birlikte Adalet Divanı (AD), ATAD ya da ABAD kavramları da kullanılmaktadır. Bu çalışmada ise ATAD, Adalet Divanı veya Divan deyimleri kullanılacaktır.

sayılmıştır. Kurumun, kendisine antlaşmada⁴ tanınan yetkiler çerçevesinde hareket edeceği belirtilmiştir⁵.

Birliğin temellerinin uluslar üstü bir siyasi yapı haline dönüşmeden önce, üye devletlerce belirlenmesine karşılık; Avrupa Topluluğu'nun gelişmesi, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD)'nın kurulmasından sonra özellikle ön karar usulü ile yönlendirmesi sayesinde mümkün olmuştur. Divan'ın, Avrupa Birliği içerisindeki bu kritik ve hukuksal yönü nedeniyle tezimin konusunu Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın Yargı Yetkisi ve Ön Karar Usulü olarak belirledim. Avrupa Birliği'nin bir organı olarak Avrupa Birliği Adalet Divanı ismiyle anılsa da, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, Avrupa Kömür Çelik Topluluğu Antlaşması'nın 31. maddesinde, bu antlaşmanın yorumlanması ve uygulanmasını garanti etmek üzere 25 Eylül 1952'de Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun bir organı olarak kurulmuş olması ve 25 Mart 1957 Roma Antlaşması ile her üç Avrupa topluluğunun (Avrupa Ekonomik Topluluğu, Avrupa Kömür Çelik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu) ortak yargı organı olması ve de Birleşme Antlaşmasından önce Toplulukların tek ve ortak yargı organı olarak kurularak faaliyet göstermesi nedeniyle kurulduğu tarihten günümüze kadar üstlenmiş olduğu fonksiyonu kapsayacak şekilde tezimin başlığının belirlenmesinde etkili olmuştur.

Avrupa Birliği kurumları arasında altlık-üstlük ilişkisi söz konusu değildir. Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi, yürütme yetkisi de olan bir yasama organı; Avrupa Komisyonu, yasama yetkisi de olan bir yürütme organı; Avrupa Parlamentosu, denetim yetkilerine sahip yasama, onama ve danışma organı; Avrupa Sayıştay, denetim organı; Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, Avrupa Birliği'nin yargılama organıdır.

⁴ Topluluğu kuran antlaşmalar üç tanedir. Bunlar: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması (AKÇT), Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşması (AAET)'dir.

⁵ Tuğrul Arat, *Avrupa Toplulukları Adalet Divanı*, 1.Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1989, s. 1.

Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısında yer alan kurum ve organlar, kendilerine devredilen yetkiler çerçevesinde faaliyet göstermektedirler. Avrupa Birliği kurum ve organlarının, üye devlet organlarının yerine geçip, her konuda karar almaları söz konusu değildir. Kurum ve organlar ancak belirli konularda ve yetkilendirildikleri ölçüde karar alma yetkisine sahiptirler.

Avrupa Birliği organlarının bu anlamda; sınırlı yetkileri haiz oldukları ve ancak antlaşma hükümleri ile yetkilendirildikleri oranda yetkilere sahip oldukları söylenebilir. Bu anlamda klasik devlet anlayışından farklılık arz etmekte ve “kendine özgü” yapısı dikkat çekmektedir.

Avrupa Birliği'nin kavram açısından yeni ve yetki dağılımı açısından benzersiz olan yönetim sistemi, kendinden önceki bütün ulusal ve uluslar arası modellerden farklıdır. AB'nin temelleri; bir anayasaya değil, egemen devletler arasındaki antlaşmalara dayanır. Bütün AB vatandaşlarını doğrudan bağlayıcı yasalar çıkarma yetkisi, AB'yi diğer uluslararası kuruluşlardan ayırır.

Literatürde ATAD'ın kavramsal açıklamalarından ziyade kurulmasının ve yargı yetkisinin hukuki dayanağı Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın 220. maddesinde ifade edilmiştir. Bu maddede; Adalet Divanı ve İlk Derece Mahkemesi'nin, her biri kendi yetki alanı içinde işbu antlaşmanın yorumlanması ve uygulanmasında hukuka saygıyı sağlayacağı ifade edilmiştir.

Bu konuda en kapsamlı çalışmalardan birisi, Prof. Dr. Tuğrul Arat'ın “Avrupa Toplulukları Adalet Divanı” isimli kitabıdır. Kitap, Divan'ı ele alarak bütün yönleriyle açıklama yoluna gitmiştir. Prof. Dr. Ercüment Tezcan'ın “Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku” isimli kitabı ile Prof. Dr. Gülören Tekinalp, Prof. Dr. Ünal Tekinalp'in “Avrupa Birliği Hukuku” kitabı, Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısı ele alınarak diğer kurumlarla birlikte ATAD da incelenmiştir. Prof. Dr. A. Fusun ARSAVA'nın “Roma Antlaşması'nda Ön karar Prosedürü ve Bu Prosedür Çerçevesinde Doğan Sorunlar” isimli kitabı ise ön karar usulünün detayları

anlatılmıştır. Prof. Dr. Rıdvan Karluk'un "Avrupa Birliği ve Türkiye" isimli kitabı ve Prof. Dr. Kamuran Reçber'in "Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi" isimli kitabı çalışmamızın oluşmasına yararlanan başucu kitapları olmuştur.

Bu çalışmada bağımsız değişken olarak Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın yargı yetkisi olacak ve bu yetkinin kullanım araçlarından ön karar usulünün bağımlı değişken kapsamında üye ülkelerin hukuk yorumlamada birlikteliği sağlaması ve iç hukukunun gelişimine katkısı değerlendirilecektir.

Yukarıda kısaca bahsedilen açıklamalara bağlı olarak hazırlanan tez çalışmamız, üç temel bölüme ayrılmıştır. Birinci bölümde öncelikle ATAD'ın da dahil olduğu AB'nin temel organları ile Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın yapısı, görevi ve yargı yetkisi anlatılarak ATAD'a bağlı olarak çalışan Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi ele alınacaktır.

İkinci bölümde ise, ATAD'ın yargı yetkisi alanına giren dava türleri ile ön karar usulü ile görülen dava türü ele alınarak ön kararın amacı, yetkisi ile ATAD kararlarının toplulukta yaşayan üye ülke vatandaşlarına etkisi kısaca ele alınacaktır.

Üçüncü bölümde ise, Avrupa Birliğine üye devletlerde yaşayan vatandaşlarının ön karar usulü yöntemiyle ATAD da görülen davalar sonucu kazandıkları örnek davalar ile bu davalar sayesinde elde ettikleri kazanımlardan bahsedilecek olan çalışma, genel bir değerlendirmeye sonuçlandırılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TEMEL ORGANLARI VE AVRUPA TOPLULUKLARI ADALET DİVANİ'NİN YAPISI, GÖREV ALANI VE YARGI YETKİSİ

Bu bölümde öncelikle Avrupa Birliği'nin temel organlarından bahsedilecektir. Bunun nedeni ise, ATAD'ın da dahil olduğu Birliğin genel yapısının açıklanması Birlik içerisinde temel organların görevleri anlatılarak organların birbiri ile ilişkilerinin toplulukların meydana getirdiği bir örgütlenme biçimini anlamının daha kolay olacağı düşüncesiyle öncelikle AB'nin temel organları anlatılacaktır.

1. AVRUPA BİRLİĞİ'NİN TEMEL ORGANLARI

Avrupa Birliği; ekonomik anlamda bir işbirliği amacından yola çıkmış, zamanla sosyal, siyasi ve adli yönleriyle de tek bir çatı altında yönetimin hedeflendiği yeni bir gayeye odaklanmıştır. İşte bu noktada AB'nin temel organları olan Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi, Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu, Avrupa Sayıştay ve Adalet Divanı, Birliği ayakta tutan ve ortak gaye düşüncesiyle hedeflere yönlendiren temel organlardır.

Uluslararası hukuk, tanım gereği bağımsız ve egemen devletlerin kendi aralarındaki ilişkilerini düzenleyen hukuktur. Uluslararası toplumun sadece devletlerden oluştuğu düşüncesini esas alan bu tanım zaman içinde yeni yorumlarla kısmen genişletilmiş ve uluslararası örgütlerin devletlerle ilişkileri de uluslararası hukuk sınırları içerisinde kabul edilmiştir. Günümüzde uluslararası hukuk, devletlere, uluslararası örgütlere, devlet niteliği kazanmamış örgütlenmiş topluluklara ve uluslararası toplumun bütününün

genel çıkarlarını yada paylaştığı değerleri ilgilendiren bireylere ilişkin durumlarda doğrudan bireylere yönelik kuralları kapsamaktadır⁶.

Dünyada, bugün ortak amaçlar doğrultusunda faaliyet gösteren, devletleri bu çerçevede bir araya getiren birçok milletlerarası kuruluşla rastlamak mümkündür. Ancak Avrupa Birliği, bu milletlerarası kuruluşlardan farklı bir teşkilatlanma örneği meydana getirmektedir. Bu farklılığın ortaya çıktığı açılardan birisi, Topluluğun yönetim ve faaliyetlerinin alışlagelen bir hükümetler arası biçim ya da nitelik göstermemesidir. Birlik, yapısal organlar vasıtasıyla işlemekte ve gelişmektedir. Bu yapısal organlar, Topluluğun amacı yönünde yetkilerle donatılmış ve kurumlaştırılmıştır.

Avrupa Topluluklarının Kurucu Antlaşmaları, bağımsız devletlerin arasında imzalanmış uluslararası antlaşmalardır. Üye devletler, belirli konulardaki egemenlik haklarını, Birliğin bütününe, üye devletlerin veya üye devlet vatandaşlarının çıkarlarını temsil eden bağımsız kurumlara devretmişlerdir⁷.

Topluluğun görevi; ortak pazarın, ekonomik ve parasal birliğin kurulması, ortak politika ya da girişimlerin yürürlüğe konulmasıyla Topluluğun bütününe ekonomik faaliyetlerin uyumlu, dengeli ve sürekli olarak geliştirilmesidir. Üst düzeyde sosyal koruma, iş düzeyi ve kadın-erkek eşitliğinin, enflasyonist olmayan sürekli bir büyümenin, yüksek ölçüde rekabet edebilirliğin ve ekonomik yönden başarılı bir birliğin sağlanması, çevre kalitesinin üst düzeyde korunması ve geliştirilmesidir. Avrupa Birliği üyesi ülkelerde yaşam kalite düzeyinin yükseltilmesi, ekonomik ve sosyal birleşme ile üye devletler arasındaki dayanışmanın gerçekleştirilmesi de söz konusu amaçlar arasındadır.

⁶ Hüseyin Pazarcı, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, 1. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 1998, s. 2.

⁷ Deniz Senemoğlu, *Avrupa Birliği: Temel Konular*, 1. Baskı, İmaj Yayınevi, Ankara 2007, s. 46.

Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın 7. maddesinde; “*Topluluğa verilen görevlerin gerçekleştirilmesi, Avrupa Parlamentosu, Konsey, Komisyon, Adalet Divanı, Sayıştay tarafından sağlanır. Her kurum işbu antlaşmanın kendine verdiği yetkilerin sınırları içinde hareket eder. Konsey ve Komisyon’a danışsal nitelikteki Ekonomi ve Sosyal Komite ile Bölgeler Komitesi yardım eder.*” hükmü yer almaktadır⁸.

Avrupa Birliği kurumları arasında altlık-üstlük ilişkisi söz konusu değildir. Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi, yürütme yetkisi de olan bir yasama organı; Avrupa Komisyonu, yasama yetkisi de olan bir yürütme organı; Avrupa Parlamentosu, denetim yetkilerine sahip yasama, onama ve danışma organı; Avrupa Sayıştay, denetim organı; Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, Avrupa Birliği'nin yargılama organıdır⁹.

Avrupa Birliği'nin kurumsal yapısında yer alan kurum ve organlar, kendilerine devredilen yetkiler çerçevesinde faaliyet göstermektedirler. Avrupa Birliği kurum ve organlarının, üye devlet organlarının yerine geçip, her konuda karar almaları söz konusu değildir. Kurum ve organlar ancak belirli konularda ve yetkilendirildikleri ölçüde karar alma yetkisine sahiptirler¹⁰. Bu durum AT Anlaşması'nın 5. maddesinde şu şekilde ifade edilmiştir: “*Topluluk, işbu antlaşmanın kendine tanıdığı yetkiler ve belirlediği amaçlar çerçevesinde hareket eder. Topluluğun girişimi, işbu antlaşmanın hedeflerine ulaşmak için gerekli olan düzeyi aşamaz.*”¹¹

⁸ Haluk Günöğür, *Avrupa Birliği'nin Kurucu Antlaşmaları*, Avrupa Ekonomik Danışma Merkezi Yayını, Ankara 2005, s. 4.

⁹ Gülören Tekinalp-Ünal Tekinalp, *Avrupa Birliği Hukuku*, 2. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2000, s. 193.

¹⁰ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku*, 1. Baskı, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 2001, s. 7-8., Tuğrul Arat, *Avrupa Birliği El Kitabı*, 1. Baskı, Merkez Bankası Yayınevi, Ankara 1995, s. 45.

¹¹ Haluk Günöğür, *Avrupa Birliği'nin....*, s.5.

Topluluğun verdiği yetkiler çerçevesinde Birlik organları, yetkilerini kullanırlar. Bu yetkilerin kullanımı sırasında mevzuatın uygulanabilirliği, hukuk normunun etkisi ve uygulanması ile ifade edilmektedir.

Doğrudan etki kavramı yerine bazen doğrudan uygulanma ve hatta doğrudan geçerlilik kavramlarının da eş anlamlı olarak kullanıldığı görölmektedir.

Bir hukuk normunun kendiliğinden etkili olması, niteliği gereği ilgililer için hak ve yükümlölükler yaratabilmesi demektir. Hükümlerinin doğrudan etkisi olmayan bir düzenlemenin, iç hukukta yürürlükte olsa dahi hüküm ve sonuç doğuramayacak olmasından dolayı herhangi bir işlevi olamayacaktır. Başka bir deyişle; antlaşmalar veya diğer uluslararası hukuk düzenlemeleri, hükümleri doğrudan etkili olduğu sürece iç hukuku bastırabilirler; aksi halde bu hükümler, iç hukukta herhangi bir hüküm ve sonuç yaratmazlar, sadece bir uluslararası yükümlölük niteliğinde kalırlar.

Bir antlaşma hükmünün doğrudan etkili olup olmadığı, yorumu suretiyle belirlenir. Antlaşma bir bütün olarak esas alınmalı ve hükümleri dürüstlük ilkesine göre yorumlamak gerekir. İncelemede antlaşmanın anlamı, amacı, yapısı ve söz konusu hükmün ve tüm antlaşmanın lafzı dikkate alınmalıdır. Bir ortaklık hukuku kuralı, doğrudan uygulanabilir ve doğrudan etkiye sahip normatif niteliği haiz olduğu müddetçe, akit tarafları olduğu kadar üçüncü kişileri de bağlayarak, onlar için hak ve yükümlölükler yaratabilir. Bu durumda, kararların "yatay etkisi" veya "üçüncü kişilere etkisi" akdi ilişkinin bizzat kendisinden değil, sadece "normun objektif etkisi"nden kaynaklanmaktadır¹².

Avrupa Birliği organlarının bu anlamda; sınırlı yetkileri haiz oldukları ve ancak antlaşma hükümleri ile yetkilendirildikleri oranda yetkilere sahip oldukları

¹² Hacı Can-Çınar Özen, *Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Hukuku*, Gazi Kitabevi, Ankara 2005, s. 368.

söylenbilir. Bu anlamda klasik devlet anlayışından farklılık arz etmekte ve “kendine özgü” yapısı dikkat çekmektedir.

Avrupa Birliği'nin kavram açısından yeni ve yetki dağılımı açısından benzersiz olan yönetim sistemi, kendinden önceki bütün ulusal ve uluslar arası modellerden farklıdır. AB'nin temelleri; bir anayasaya değil, egemen devletler arasındaki antlaşmalara dayanır. Bütün AB vatandaşlarını¹³ doğrudan bağlayıcı yasalar çıkarma yetkisi, AB'yi diğer uluslararası kuruluşlardan ayırır¹⁴.

Avrupa'daki bütünleşme süreci, egemen devletlerin arasındaki antlaşmalar ile başlamış olsa da topluluk oluşturulması yolundaki girişimler, üye ülke hükümetlerinden bağımsız olarak topluluk konularında karar alma yetkisine sahip kurumlar oluşturmaya yöneltmiştir. Sürecin hızlanması ve siyasi bütünleşmenin Siyasal Birliğe ulaşabilmesi, bu kurumların salt ticari ve ekonomik veya teknik alanlarla sınırlı olmamaları ve siyasi erke sahip olmaları ile yakından bağlantılı olmaktadır¹⁵.

1.1. Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi

Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi, AB'nin en üst düzeyde yetkili siyasi organıdır. Avrupa Konseyi ile isim benzerliğinden başka hiçbir alakası yoktur¹⁶. Burada öncelikle kurucu anlaşmalarda bir kurum olarak Avrupa Birliği bünyesinde yer alan Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi ile Birlik içerisinde kurum olarak yer almamakla birlikte Avrupa Birliği'nin lokomotif konumunda olan üye devletlerin

¹³ AT Anlaşması'nın 17. maddesinde Avrupa Birliği Vatandaşlığı şu şekilde ifade edilmiştir: “Birlik vatandaşlığı yaratılmıştır. Bir üye devlet uyrukluğuna sahip her kişi Birlik vatandaşdır. Birlik vatandaşlığı ulusal vatandaşlığı tamamlar, ancak onun yerini almaz. Birlik vatandaşları, işbu anlaşmada öngörülen haklara sahiptirler ve yükümlülüklerle uyarlar.”

¹⁴ Cihan Dura-Hayriye Atik, *Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2000, s. 113.

¹⁵ Beril Dedeoğlu, *Adım Adım Avrupa Birliği*, 1.Baskı, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul 2006, s. 194.

¹⁶ Rıdvan Karluk, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, Beta Yayınları, 6.Baskı, İstanbul 2002, s.124.

devlet ve hükümet başkanlarından oluşan Avrupa Konseyi'ni (Avrupa Birliği Zirvesi) birbirinden ayırt etmek gerekmektedir.

Avrupa bütünleşmesini ve belki de tüm Batı Avrupa'nın son yıllardaki gelişimini anlamaya yönelik her girişimin önemli bir bölümü, Avrupa Konseyi'nin incelenmesine ayrılmalıdır. Avrupa Konseyi'nin faaliyetleri ve işlevleri, başarıları ve başarısızlıkları, Avrupa bütünleşme sürecini 1970'lerden itibaren başka hiçbir kurumun başaramadığı ölçüde şekillendirmiştir. Avrupa Konseyi gerçekte Avrupa Tek Senedi ve Avrupa Birliği Antlaşması gibi kilit nitelikteki kararların alınmasına ek olarak, genişleme ve mali kaynaklar gibi "anayasal" sorunlar konusunda karar vermekten de sorumludur. Üye devletlerin devlet ve hükümet başkanlarıyla komisyon başkanından oluşan Avrupa Konseyi, bu nedenle, hukuk ve siyaset bilimleri açısından anlaşılması güç yapılardandır¹⁷.

Avrupa Konseyi, kurucu anlaşmalarda öngörülmeleyen ama 1970'lerin ikinci yarısından itibaren fiilen etkili olmaya başlayan, 1986 Avrupa Tek Senedi ile de resmen onaylanan bir Birlik içerisinde yer alır¹⁸. Ancak Avrupa Konseyi hukuki anlamda bir Birlik hukuku organı değildir¹⁹.

Avrupa Konseyi, Roma Antlaşması ile oluşturulmuş organların gerek yetki, gerek işlev, gerekse oluşumları açısından Avrupa Birliği bütünleşmesi amaçları doğrultusunda yetersiz kalmaları ile "de facto" olarak ortaya çıkmıştır²⁰.

Avrupa Birliği'nin etkinlik alanında ortak karar alınması amacıyla ulusal hükümetlerin temsilcilerinin oluşturduğu bir kurum olan Avrupa Birliği Bakanlar

¹⁷ Desmond Dinan, *Avrupa Birliği Ansiklopedisi*, Çeviren Hale AKAY, İstanbul 2005, s. 73.

¹⁸ İbrahim S. Canbolat, *Avrupa Birliği Uluslararası Bir Sistemin Tarihsel Teorik Kurumsal Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler*, 3. Baskı, Alfa Basım Yayım, İstanbul 2002, s. 152.

¹⁹ Desmond Dinan, *a.g.e.*, s. 73.

²⁰ Beril Dedeoğlu, *a.g.e.*, s. 216.

Konseyinin görev alanı ise, Haziran 1983 tarihinde Stuttgart Zirvesi'nde AB konusunda kabul edilen Solemn bildirisinde şekillenmiştir. Buna göre AB Bakanlar Konseyi, Avrupa Toplulukları ile ilgili politik ve ekonomik konularda rehberlik edecek yapıcı uyarılarda bulunacak, yeni faaliyet alanlarında işbirliğini teşvik edecek ve dış ilişkilerde Birliğin ortak tavrını belirleyecektir²¹.

Genellikle dışişleri bakanlarının ya da ekonomik işlerden sorumlu bakanların katıldığı Konsey toplantıları, görüşülecek konu itibariyle daha spesifik görev alanlarını da kapsayabilir. O nedenle Bakanlar Konseyi içerisinde kimi zaman sadece tarımdan sorumlu bakanlar bir araya gelebilmektedir. Konsey toplantılarında, ilgili bakanlar ulusal düzeyde çeşitli üye ülkeler arasında çıkar çatışmasına neden olabilecek konuları ele alarak ortak çözümler arayarak yeni kararlar oluşturmaya çalışırlar. Böylece hem ulusal politikaların eşgüdümü hem de Kurucu Anlaşmaların yürütülmesi amaçlanmaktadır.

Konsey normal olarak Komisyon'dan gelecek öneriler bazında çalışmalarını yürütür. Söz konusu öneriler, ulusal çıkarlar ve bunların dengelenmesi açısından değerlendirilir. Birlikte irade oluşumunu sağlayan karar organı olarak Konsey, Birlik sözleşmelerini de aşan konularda, üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan bir kurum olarak kararlar alır. Bunlar; her bir üye ülkede doğrudan uygulanması zorunlu ve ulusal yasalara denk bağlayıcılığı olan tüzükler; sadece kendisinde belirlenen amaçların gerçekleştirilmesi konusunda üye ülkeleri yükümlü kılan ama buna yönelik aracın seçiminde onları serbest bırakan yönergeler; üye ülkelere, işletmelere ve kişilere yönelik olabilecek bağlayıcı hukuk normu olan kararlar ve yasal bağlayıcılığı olmayan ama siyasal ve manevi ağırlığı itibariyle önemli olan tavsiyelerdir²².

²¹ Rıdvan Karluk, *a.g.e.*, s.125.

²² İbrahim S. Canbolat, *a.g.e.*, s. 154.

Konseyn hukuk koyan organ olma hüviyeti ona parlamenter demokrasi anlamında yasama organı olma niteliğini kazandırmaz. Çünkü Konsey, klasik anlamda yasama organında var olan seçilmiş kişilerden değil, doğrudan hükümet delegelerinden oluşmuştur. Yapısı, hiç bir yönü ile, klasik yasama organına benzemez. Çıkardığı ikincil hukukun yürütülmesi yetkisini, uygun göreceği şekilde, Komisyona devredebilir.

Konsey her üye ülkenin bakan düzeyinde olup, ülkesi adına bağlayıcı müzakere yapmak ve oy vermek yetkisini haiz bir temsilcisinden meydana gelir. Konseyin başkanlığını, altı aylık görev dönemleri için geçerli olmak üzere, üye ülkeler alfabetik düzende nöbetleşe yaparlar. Alfabetik düzen 6 yıllık dönemler için belirlenir.

Konsey, üye devletlerin, üye devletleri taahhüt altına sokma yetkisine sahip Bakan seviyesindeki birer temsilcisinden oluşur. Bu çerçevede hangi kişilerin Bakan sıfatına sahip oldukları üye devletlerin ulusal hukuk kuralları tarafından belirlenmektedir. Bakan seviyesindeki kişilerden oluşacağı belirtilmiş ancak hangi Bakanların Konsey'in oluşumunda yer alacağı açık hükme bağlanmamıştır. Uygulamada genellikle Dışişleri Bakanları Konsey'de yer almakta ve Dışişleri Bakanlarından oluşan bu Konsey'e Genel İşler Konseyi denmektedir.

Bununla birlikte karara bağlanacak konulara göre, diğer Bakanların katıldığı uzmanlaşmış konsey toplantıları da yapılmaktadır. Hatta bazen aynı anda farklı salonlarda farklı Bakanların katıldığı birden fazla Konsey toplanabilmektedir. Farklı Bakanların katılımıyla aynı anda toplanan Konseylere Birlik jargonunda Jumbo Konseyleri denmektedir. Sonuç olarak Konsey, organ olarak tek olmasına rağmen bir çok oluşumunun yer aldığı temel organlardan biridir²³.

²³ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği....*, s. 57-59.

1.2.Avrupa Parlamentosu

Avrupa Birliği Parlamentosu, Roma antlaşmasına bağlı Roma sözleşmesiyle, AKÇT'nin ortak meclis olan Meclis İle Roma antlaşması uyarınca kurulan Meclisin birleştirilmesi sonucunda ortaya çıkmıştır²⁴. Klasik siyaset bilimi yaklaşımında parlamento, yasa yapan organ olarak tanımlanmaktadır. Avrupa Birliği'nde ise Parlamento'yu, "yasama" gücü ile açıklamak her zaman mümkün olmamaktadır.

Avrupa Birliği'nde Avrupa Parlamentosu (AP) yasa yapması için değil, hükümet bir otoriteyi denetlemesi için oluşturulmuştur. O halde bu hükümet, Parlamento'nun güvenoyunu almak zorundadır. Başlangıçta Parlamento, sınırlı güçle donatılmış ve denetleme işlevi ise Konsey'e bırakılmıştır.

Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın 189. maddesinde; Toplulukta bir araya gelen devletlerin halk temsilcilerinden oluşan Avrupa Parlamentosu'nun, Avrupa Topluluğu Antlaşmaları ile verilen yetkileri kullanacağı, Avrupa Parlamentosu üye sayısının 732'yi geçemeyeceği ifade edilmektedir²⁵.

Aynı antlaşmanın 190. maddesinde; *"Toplulukta bir araya gelen devletlerin halk temsilcileri Avrupa Parlamentosuna doğrudan genel seçimlerle seçilirler ...Her üye devlette seçilen temsilcilerin sayısı, Toplulukta bir araya gelen devletlerin halk temsilcilerinin uygun temsilini sağlamalıdır. Temsilciler beş yıllık bir süre için seçilirler. Avrupa Parlamentosu, tüm üye devletlerde aynı yöntemle göre ya da tüm üye devletlerdeki ortak ilkelere uygun olarak, doğrudan genel seçimlerin yapılmasını sağlayan bir proje geliştirir. Konsey, kendini oluşturan üyelerin çoğunluğu ile karar alan Avrupa Parlamentosu'nun uygun görüşünden sonra, üye devletler tarafından, kendi anayasal kurallarına uygun olarak, kabul edilmesini tavsiye edeceği hükümleri*

²⁴ Rıdvan Karluk, *a.g.e.*, s.152.

²⁵ Haluk Günuğur, *Avrupa Birliği'nin...*, s. 70.

Bu sayı Bulgaristan ve Romanya'nın AB'ye kabulü ile 27'ye çıkmış bulunmaktadır.

oybirliğiyle kararlaştırır. Avrupa Parlamentosu, Komisyon'un görüşünü aldıktan sonra ve nitelikli çoğunlukla karar alan Konsey'in onayı ile üyelerinin statülerini ve görevlerini yerine getirmelerindeki düzenlemeleri ve genel koşulları saptar. Üyelerin ya da eski üyelerin vergilendirilmesine ilişkin tüm kurallar veya koşullar Konsey'in oybirliğiyle karar almasını gerektirir."²⁶ hükmü yer almaktadır. Değişen durumlara göre bu madde kapsamında hareket edilir.

AB Parlamentosu, başlangıçta çok etkisiz bir kurum olarak tasarlanmış olup; yalnızca görüşme ve kontrol yetkisine sahip iken zamanla değişime uğrayarak, kendi çabalarıyla yetkilerini artıran bir kurum olma niteliğindedir. Başlangıçta AP'ye tanınan en geniş ve ciddi yetkisi; Avrupa Komisyonu'na karşı gensoru yetkisidir²⁷.

Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu yelerinin tayinlerini onaylama ve üçte iki oyçokluğu ile Komisyon'u görevden alma yetkisini haiz bir denetim organıdır²⁸.

Avrupa Parlamentosu, Roma Anlaşması'nda belirtilen ifadesiyle Avrupa Topluluğu tarafından bir araya getirilen devletlerin insanlarını temsil eden bir kurumdur²⁹. Ancak Avrupa Parlamentosu, klasik anlamda ve anayasa hukuku anlamında bir parlamento değildir. Çünkü hukuk koyma usulüne istisnaen; ortak olarak veya Konsey'le işbirliği yapması dışında; yasa önerme, yasama ve vergi ihdas yetkisi bulunmamaktadır. Zaten kuruluşunda da Parlamento, istişari bir organ olarak düşünülmüştü. Avrupa Parlamentosu, danışma hizmeti gören, görüş bildiren bazen onay veren, ortak karar usulüyle hukuk ihdasına katılan ancak daha çok siyasi etkisi olan kararlar alan bir kurumdur³⁰.

²⁶ Haluk Günuğur, *Avrupa Birliği'nin...*, s. 71.

²⁷ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği....*, s. 9-10.

²⁸ Rıdvan Karluk, *a.g.e.*, s. 153.

²⁹ Enver Bozkurt-Mehmet zcan-Arif Köktaş, *Avrupa Birliği Hukuku*, 1.Baskı, Nobel Yayım Dağıtım, Ankara 2004, s. 52.

³⁰ Gülören Tekinalp-nal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 195.

Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği'nde denetim, bütçe, yasama ve danışma konusunda yetkili bir kurumdur. AP, AB'nin bütçesinin ve yasalarının hazırlanmasında yönlendirici etkiye sahiptir³¹.

Avrupa Birliği'ni dolayısıyla Avrupa Parlamentosu'nu diğer Birliklerden ve parlamentolardan temelde ayıran en esaslı farklılık, milletvekillerinin temsil keyfiyetleridir. Bu durum belki de AB'yi, uluslar üstü bir yapı olmasının yanında; Avrupa Parlamentosu'nu üniter bir devlet meclisi yapma nihai hedefine gittiği yolda önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

Beş yıl için tek dereceli genel oyla seçilen Avrupa Parlamentosu'nun milletvekilleri, politik yönelimlerine göre gruplar oluştururlar. Bu uluslar üstü gruplarda bir araya gelen milletvekilleri, kendilerini seçip gönderen ülkeleri değil, tüm Avrupa Birliği halkını temsil ederler³².

Avrupa Parlamentosu, Avrupa Birliği'nin seçimle oluşan tek organıdır. Avrupa Birliği'ni temsil etmenin bir sonucu olarak üyeler, kendi aralarında ulusal gruplar değeril; siyasi gruplar oluştururlar.

Üyeler, Avrupa Birliği haklarını bir bütün olarak temsil ederler, milli çıkarları savunmak için atanmamışlardır. Bu yüzden, Avrupa Parlamentosu'nda birer ulusal temsilci olarak değeril; çeşitli politik grupların temsilcileri olarak bulunurlar³³.

Avrupa Birliği'nin belki de nihai amacı; tek millet, tek bayrak, tek para, tek toprak, tek ordudan meydana gelen klasik devlet anlayışının gereklerini sağlamaktır. Bütünleşme hedefine doğru ilerlerken, nihai hedefi doğrultusunda ipuçları veren gelişmelerden ilki, Parlamento'da yer alan bu temsil durumudur. Çünkü farklı üye ülkelerden seçilerek gelen milletvekilleri kendi ülkelerini temsil eden siyasi bir

³¹ İbrahim S. Canbolat, *a.g.e.*, s. 156.

³² İrfan Kaya Ülger, *Avrupa Birliği El Kitabı*, 1.Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2003, s. 76; İbrahim S. Canbolat, *a.g.e.*, s. 156.

³³ Cihan Dura-Hayriye Atik, *a.g.e.*, s. 118.

oluşum içinde değil;³⁴ parlamento bünyesinde bulunan siyasi partilerde tek bir ülkenin parlamentosunun mensupları gibidirler. Oysa Avrupa topluluklarının kurucu antlaşmaları, bağımsız devletler arasında imzalanmış birer uluslar arası anlaşmadır.

Bu haliyle Avrupa Birliği'nin ve kurumlarının sui generis bir yapıda olduğunu söylenebilir. Öyle ki; toplulukların kurumsal yapısının yasama, yürütme ve yargı biçiminde ifade edilen Montesquieu'nun güçler ayrılığı ilkesiyle bire bir örtüşmediği ortadadır. Topluluğun kurumsal yapısı, klasik uluslararası örgütlerin kurumsal yapısından farklı ancak güçler ayrılığıyla da tam örtüşmeyen bir durumdadır³⁵.

AT Antlaşması'nın 196. maddesine³⁶ göre Avrupa Parlamentosu her yıl Mart ayının ikinci salı günü kendiliğinden toplanır. Ayrıca Parlamento; üyelerinin salt çoğunluğunun, Konsey'in ya da Komisyon'un talebi üzerine olağanüstü toplanabilir. 198. maddeye göre aksine hüküm bulunmadıkça Avrupa Parlamentosu kullanılan oyların salt çoğunluğu ile karar alır. Toplantı yeter sayısı ise içtüzükle belirlenir³⁷.

1.2.1.Parlamentonun Yapısı

27 üyeli Avrupa Birliği'nin şu anki Avrupa Parlamentosu üye dağılımı; Almanya 99 üye, İngiltere 72, Fransa 72, İtalya 72, İspanya 50, Polonya 50, Romanya 33, Hollanda 25, Yunanistan 22, Çek Cumhuriyeti 20, Belçika 22, Macaristan 20, Portekiz 22, İsveç 18, Bulgaristan 17, Avusturya 17, Slovakya 13, Danimarka 13, Finlandiya 13, İrlanda 12, Litvanya 12, Letonya 8, Slovenya 7,

³⁴ Avrupa düzeyindeki siyasal partiler, Birlik bünyesindeki bütünleşme unsuru olarak önemlidirler. Partiler, bir Avrupa bilincinin şekillenmesine ve Birlik vatandaşlarının siyasal niyetlerinin anlatımına katkıda bulunurlar. Avrupa Konseyi, Avrupa düzeyinde faaliyet gösteren siyasi partilere ve özellikle de söz konusu partilerin mali olarak desteklenmesiyle ilgili kurallara ilişkin düzenlemeleri yapar.

³⁵ Gülören Tekinalp-Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 144; Ercüment Tezcan, *a.g.e.*, s. 3.

³⁶ Haluk Günöğür, *Avrupa Birliği'nin...*, s.73.

³⁷ Ercüment Tezcan, *a.g.e.*, s. 20.

Estonya 6, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 6, Lüksemburg 6, Malta 5 olmak üzere 732 kişiden teşekkül etmektedir.

Avrupa Parlamentosu'nun milletvekili sayısı Avrupa Topluluğu Anlaşması'nın 189. maddesi ile 732'yi geçemeyecek şekilde hüküm altına alınmış, 190. maddesinin 2. fıkrasında ise; üye sayısının değişmesi durumunda, her üye devlet için seçilen temsilcilerin sayısının, Avrupa Birliği'ni oluşturan devletlerin halk temsilcilerinin uygun temsilini sağlaması gerektiği ifade edilmiştir³⁸.

Avrupa Parlamentosu Başkanı 2,5 yıllık bir dönem için seçilir³⁹. Dolayısıyla bir dönemde iki başkan seçilmektedir. Avrupa Parlamentosu, Başkanını ve Başkanlık Divanını seçer. Üyeler ise 5 yıllık bir süre için seçilirler⁴⁰.

Avrupa Parlamentosu üyeleri; yargıçlık, savcılık, bakanlık ve kamu iktisadi teşebbüsü müdürlüğü gibi görevler alamadıkları gibi kendi ülkelerinde tabi oldukları düzenlemelere de uymak zorundadırlar⁴¹.

Avrupa Parlamentosu kurum olarak Brüksel, Strasburg ve Lüksemburg arasında dağılmış durumdadır ve bu durumun önüne geçilememiş, aksine bu durum 12 Aralık 1992 tarihinde üye devlet temsilcilerinin aldığı ortak kararla resmîyet kazanmıştır. Bu karara göre ayda ilk 2 hafta Brüksel'de Parlamento Komisyonları toplanır. 3. hafta Siyasi Grupların toplantılarına ayrılmıştır. Ayın son haftası ise Strasburg'ta Genel Kurul toplanır. Ayrıca gerektiğinde Brüksel'de ek Genel Kurul toplantıları yapılabilir. Parlamento'nun çalışma sistemi Komisyonlar üzerine kurulmuştur. Buna göre Parlamento'ya gelen bir konu, ilgili Komisyona havale edilir. Bu Komisyon, bir üyesini konuyla ilgili olarak rapor hazırlaması için Raportör olarak atar. Raportör raporunu Komisyona sunar ve rapor tartışılır. Komisyon bu

³⁸ Haluk Günöğür, *Avrupa Birliği'nin ...*, s.70.

³⁹ Cihan Dura-Hayriye Atik, *a.g.e.*, s. 118.

⁴⁰ Gülören Tekinalp-Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 199.

⁴¹ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği...*, s. 16.

konudaki görüşünü kabul eder ve konu Genel Kurul’da görüşülerek Avrupa Parlamentosu’nun görüşü biçiminde resmiyet kazanır.

1.2.2. Parlamantonun Görev ve Yetkileri

Avrupa Birliği vatandaşlarının sesi olarak kabul edilen Avrupa Parlamentosu, aynı zamanda kendini “bütünleşmenin motoru” saymaktadır. Bununla bağlantılı olarak Parlamento, üye ülkelerin sınırlarında kontrollerin kaldırılması, iç pazarda sosyal dengenin sağlanması, işsizliğin önlenmesi ve Birlik düzeyinde dengeli büyümenin gerçekleştirilmesi gibi herkese yarar sağlayıcı bazı iyileştirmeler için harekete geçmektedir⁴².

Parlamento’nun çalışma sistemi komisyonlar üzerine kurulmuştur. Buna göre Parlamento’ya gelen bir konu, ilgili komisyona havale edilir. Bu komisyon bir üyesini konuyla ilgili olarak rapor hazırlamak için Raportör olarak atar. Raportör, raporu Komisyon’a sunar ve rapor tartışılır. Komisyon, raportörün bu konudaki görüşünü kabul ederse; konu Genel Kurul’da görüşülerek Avrupa Parlamentosu’nun görüşü biçiminde resmiyet kazanır.

Avrupa Parlamentosu’nun aldığı kararlar esas itibariyle ‘görüş’ olarak isimlendirilirler ve aksine hüküm bulunmadıkça kullanılan oyların salt çoğunluğu ile karar verilir. Parlamento’ya görüşülmek üzere gelen konular, ilgili komitede görüşüldükten sonra bir raporla Genel Kurul’a sunulur.

Avrupa Parlamentosu, kullandığı yetki ve görevlerle Avrupa Birliği’nin demokratik meşruiyetine zemin hazırlamaktadır. Ayrıca Parlamento’nun yasamaya ilişkin yetkileri gittikçe artma eğilimindedir⁴³.

⁴² İbrahim S. Canbolat, *a.g.e.*, s. 158.

⁴³ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği...*, s. 21.

Avrupa Parlamentosu'nun yasama sürecine katılma yetkisi görüş bildirmekle sınırlı olup, bağlayıcılığı bulunmamaktadır⁴⁴. Bu yetkinin kullanımı, güçlendirilmiş işbirliğiyle karar prosedüründe, ayrımcılık yasağıyla ilgili olarak, AP seçimlerinde ve yerel seçimlerde seçme ve seçilme haklarıyla ilgili olarak, İlk Derece Mahkemesi ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı statüsünün adaptasyonu çerçevesinde, Sayıştay üyelerinin atanmasıyla ilgili olarak, kurucu anlaşmaların revizyonu çerçevesinde⁴⁵ yer alan konular da istisari olarak gözükmektedir.

Avrupa Parlamentosu'nun bütçesi Konsey ve Parlamente'nin işbirliği durumunda kesinleşir⁴⁶. Ekonomik ve parasal birlik alanında çok taraflı gözetleme prosedürü için ayrıntılı kuralların belirlenmesinde, Birlik kurumlarının ve ulusal otoritelerin mali kurumlara girişlerinde ayrıcalık tanıyan ihtiyaç amaçlı olmayan önlemlerin belirlenmesi konusunda, birlik dahilinde dolaşımda olacak bozuk paralarla ilgili alınacak önlemler konusunda⁴⁷, işbirliği prosedürü çerçevesinde yetkilere sahiptir.

Avrupa Parlamentosu aşağıdaki konularda ortak-karar prosedürü çerçevesinde yetkilere sahiptir. Uyrukluk esasına dayalı ayrımcılığın yasaklanmasına yönelik kabul edilecek düzenlemeler çerçevesinde, Birlik yurttaşlarının serbest dolaşım ve ikamet hakkıyla ilgili düzenlemeler çerçevesinde, işçilerin serbest dolaşımında gerekli önlemler konusunda, serbest meslek edinmeyi ve bunların icrasını kolaylaştırmak için kabul edilecek yönergeler çerçevesinde, üye devletler tarafından vize verilmesinin usul ve şartlarıyla tek tip vizeye dair kuralları içeren kuralların belirlenmesi konusunda, taşımacılık alanında kabul edilecek düzenlemeler çerçevesinde, iç pazarın oluşturulması ve işleyişi çerçevesinde mevzuatların yakınlaştırılmasında, istihdam alanında kabul edilecek teşvik edici önlemler çerçevesinde, gümrük işbirliği çerçevesinde, sosyal politika alanında, istihdam, meslek ve ücretler konularında eşitliği sağlamaya yönelik önlemler

⁴⁴ Rıdvan Karluk, *a.g.e.*, s.164.

⁴⁵ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği...*, s. 23-27.

⁴⁶ Rıdvan Karluk, *a.g.e.*, s 165.

⁴⁷ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği...*, s. 27-30.

çerçevesinde, eğitim alanındaki teşvik önlemleri çerçevesinde, mesleki formasyon alanında, kültür alanında teşvik edici önlemler çerçevesinde, kamu sağlığı alanındaki önlemlerle ilgili olarak, tüketicinin korunmasıyla ilgili önlemler konusunda, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu'yla ilgili uygulama kararları çerçevesinde, araştırma ve teknolojik kalkınma alanındaki çok yıllık programlar çerçevesinde, çevre alanında Birlik kararlarıyla ilgili kararlar çerçevesinde, saydamlık alanında kabul edilecek düzenlemelerle ilgili olarak, topluluğu mali kaynaklarına zarar veren yolsuzluklarla mücadelede alınacak önlemler konusunda, bireylerin kişisel veri işlemlerinin ve bu verilerin serbest dolaşımının korunmasına ilişkin kuralların Birlik organlarında uygulanmasının denetlemekle görevli bağımsız organın kurulması çerçevesinde işbirliği prosedürü çerçevesinde yetkileri haizdir.

Avrupa Parlamentosu; Avrupa Merkez Bankası'na verilecek bazı özel misyonlar çerçevesinde, Avrupa Merkez Bankasının statüsü ile ilgili konularda, yapısal fonların organizasyonu ve uyum fonunun oluşturulmasıyla ilgili olarak, Avrupa Parlamentosu seçimlerinde uygulanacak tek biçim seçim sisteminin kabulü konusunda, özel bir kurumsal çerçeve oluşturan anlaşmalar, Birliğine önemli mali yük getiren anlaşmalar ve ortak-karar prosedürüne göre kabul edilen bir tasarrufa değişiklik getiren anlaşmalar çerçevesinde, birliğin üzerine oturduğu temel ilkelerin bir üye devlet tarafından ciddi ve sürekli biçimde ihlal edildiğinin tespiti çerçevesinde, Avrupa Birliği'ne yeni bir üyenin alınması konusunda ⁴⁸ uygun görüş yetkisine sahiptir.

Avrupa Parlamentosu'nun kontrol yetkileri ise aşağıdaki gibidir:

Geçici soruşturma komisyonu oluşturma yetkisi; Avrupa Parlamentosu bu yetkisi çerçevesinde, üyelerinin dörtte birinin talebi üzerine bu anlaşma ile diğer kurumlara ve organlara verilen yetkilere hanel getirmeksizin, Birlik hukukunun uygulanmasında ihlal ya da kötü idare iddialarını, bu iddiaların bir mahkeme önüne

⁴⁸ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği ...*, s. 30-39.

getirildiği ve mahkemenin devam ettiği haller dışında, incelemek üzere geçici bir soruşturma komisyonu oluşturabilir.

Avrupa Parlamentosu, yurttaşların şikayetlerini değerlendirme yetkisi; Birlik vatandaşları ile bir üye devlette ikamet eden gerçek kişiler ya da merkezi bir üye devlette bulunan bütün tüzel kişiler tek başlarına ya da diğer vatandaşlar veya kişilerle birlikte hareket ederek, Topluluğun faaliyet alanına giren ve kendisini doğrudan ilgilendiren bir konuda Avrupa Parlamentosu'na şikayette bulunma hakkına sahiptir⁴⁹.

Yurttaşların başvurabileceği bir arabulucu⁵⁰ atama yetkisi; Avrupa Parlamentosu, bütün Birlik vatandaşlarından veya bir üye devlette ikamet eden gerçek ya da merkezi bir üye devlette bulunan bütün tüzel kişilerden gelecek ve Birlik kurumlarının ya da organlarının faaliyetlerinde kötü yönetim durumlarına ilişkin şikayetleri (ATAD ve İlk Derece Mahkemesi'nin yargısal faaliyetlerinin icrası çerçevesindeki eylemler hariç) kabul etmekle yetkili bir arabulucu tayin eder. Arabulucu, kendiliğinden veya kendisine doğrudan ya da bir Avrupa Parlamentosu üyesi aracılığıyla iletilen şikayetler üzerine gerek gördüğü soruşturmalara başlar. Kötü yönetim durumu saptaması halinde üç ay içerisinde görüşünü bildirmesi için ilgili kuruma başvurur. Bundan sonra arabulucu, Avrupa Parlamentosu'na ve ilgili kuruma bir rapor sunar. Şikayette bulunan, bu soruşturmaların sonuçları hakkında bilgilendirilir. Her yıl arabulucu, soruşturmaların sonuçları hakkında bir raporu Avrupa Parlamentosu'na sunar.

Komisyon üzerindeki kontrol yetkileri; Avrupa Parlamentosu, Komisyon Başkanı'nın belirlenmesi aşamasında üye devletler tarafından aday gösterilen ismi onaylama yetkisini haizdir. Onaylanan başkan adayının mutabakatıyla üye devletler

⁴⁹ Bu durum AT Antlaşması'nın 21. maddesi ile şu şekilde ifade edilmiştir: “Her Birlik vatandaşı, 194. madde hükümlerine uygun olarak Avrupa Parlamentosu'na dilekçe verme hakkına sahiptir. Her Birlik vatandaşı, 195. madde hükümlerine uygun olarak atanan arabulucuya başvurabilir.”

⁵⁰ Bu durum AT Antlaşması'nın 21. maddesi ile şu şekilde ifade edilmiştir: “Her Birlik vatandaşı, 195. madde hükümlerine uygun olarak atanan arabulucuya başvurabilir.”

tarafından belirlenen diğerk Komisyon üyeleri ve Başkan; Avrupa Parlamentosu'nun onayına sunulur.

Avrupa Parlamentosu'nun karar alma mekanizmalarının yeri, benimsenen karar alma yöntemine göre değişmektedir. AP'ye danışma yönteminde yetki verilmez iken, işbirliği yöntemi ile ortak karar yönteminde, kararı düzeltme veya reddetme yetkisi verilmiştir⁵¹.

1.3. Avrupa Komisyonu

Avrupa Komisyonu, tek başına hukuk koyma ve hukuk konulması için öneride bulunmanın yanında ortak pazarın çalışması ve genişlemesinden sorumlu, Birliğin finansal işlerini yürüten ve yöneten, görevlerinin ifası için gerekli bilgiyi alan, gerektiğinde inceleme yapan, Birlik hukukunun uygulanmasını gözeten, Konsey tarafından çıkarılan hükümleri uygulayan ve bu hususta Konsey tarafından verilen görevleri ifa eden, uluslararası anlaşma müzakerelerini yapan, Birliği temsil eden ve üye ülkelerin menfaatlerini koruyan; yürütme, koruma ve kollama görevini yürüten Birlik organıdır⁵².

Avrupa Komisyonu, Avrupa Birliği'nin, bir diğerk deyişle Topluluğun çıkarlarını temsil eden bir kurumdur. Komiser olarak adlandırılan ve 27 kişiden (her üye devletten bir kişi olmak üzere) oluşan üyeleri AB üyesi ülkelerin hükümetleri tarafından belirlenirler ama bunlar ne kendilerini seçen ulusal hükümetlere ne de Avrupa Konseyi'ne karşı sorumludurlar. Tüm Birlik adına hareket eden Avrupa Komisyonu üyeleri sadece Avrupa Parlamentosu'na karşı sorumludurlar.⁵³ Bu

⁵¹ Rıdvan Karluk, *a.g.e.*, s.167.

⁵² Gülören Tekinalp-Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 221-222.

⁵³ Emile Noel, *Working Together-The Institutions of The European Community*, European Documentation, Lüksemburg 1991, s. 26-31; M. Hüsametdin Yücesoy, "Avrupa Parlamentosu'nun Gelişimi ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerindeki Rolü" (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2000, s. 31.

özelliklerinden dolayı Komisyon üyeleri, “Avrupa Hükümeti”nin bakanlarına benzetilmektedir⁵⁴.

Avrupa Komisyonu bir yürütme organıdır ancak bu yetkisi mutlak olmadığı gibi münhasır bir yetki de değildir.

Komisyon üyeleri, ulusal hükümetlerce gösterilen adaylar arasından Avrupa Konseyi tarafından atanırlar. Avrupa Komisyonu’nun bir bütün olarak atanması Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanır. Üyeler belirlenen sürenin sonunda yeniden atanabilirler. Üyelik süresi ise beş yıldır⁵⁵.

Bu usulde; üye devletlerin hükümet veya devlet başkanları Avrupa Konseyi (Zirve) olarak bir araya gelirler.⁵⁶ Komisyon Başkanı adayını nitelikli oyçokluğu ile belirleyerek Avrupa Parlamentosu’nun bu seçimi uygun bulmasından sonra üye devletlerin göstereceği adaylar arasından ve Komisyon Başkan adayının da mutabakatının alınmasının ardından, heyet bir bütün olarak Avrupa Parlamentosu’ndan güvenoyu alarak Konsey tarafından nitelikli oyçokluğuyla atanmaktadır.

1.3.1.Komisyonun Yapısı

Komisyon’un üye sayısı 20 olduğu dönemde Birliğin muhtemel gelişmeleri göz önünde bulundurularak Konsey’in oybirliğiyle alacağı karar ile Komisyon’daki

⁵⁴ Cihan Dura-Hayriye Atik, *a.g.e.*, s.115; İbrahim S. Canbolat, *a.g.e.*, s. 155.

⁵⁵ Cihan Dura-Hayriye Atik, *a.g.e.*, s.115.

⁵⁶ Bu oluşum tam olarak bir Avrupa Birliği organı değildir. Ancak uzlaşmalar sonucu kurumlarıyla gün yüzüne çıkmaya başlayan Avrupa Birliği idealinin ve devlet olarak ortaya çıkma sürecinin ilk kaynağıdır. Zirve’nin başta ortada olmayan bir devletin her şeyi iken zamanla yetki ve sorumluluklarını hukuksal temellerle ve günümüzde devlet organlarına yakın kurumlara devrettiğini görmekteyiz. Bu yetkileri zamanla Avrupa Parlamentosu, Avrupa Komisyonu, Avrupa Konseyi ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı’nda somutlaşmış olarak görmekteyiz. Tam bir devlet organı olarak söz konusu kurumları müşahede edemeyişimizde de Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi’nin etkisi bulunmaktadır. Sadece ekonomik bir birlik olma aşamasında iken Avrupa Topluluğu’nun her şeyi iken günümüzde dahi yetkilerini Avrupa Birliği kurumlarına devretmeye devam etmektedir.

üye sayısının değiştirilebileceği açık hükme bağlanmıştır⁵⁷. Bu hükme istinaden komisyondaki üye sayısı, Birliğe üye ülke sayısınca ve her ülkeden bir üye olmak üzere 27 kişiden oluşmaktadır.

Komasyon'da yer alacak ülkelerin atanmasıyla ilgili bu prosedürde dikkat çeken nokta Avrupa Parlamentosu ve Komisyon Başkanı'nın yetkilerinin arttırılmış olmasıdır. Komisyon Başkanı yılda iki kez toplanan Birliğe üye Devlet veya Hükümet Başkanlarından oluşan AB Zirvesi'ne⁵⁸ ve Avrupa Birliği'ni temsilen G-7 ülkelerinin yıllık ekonomik zirvesine de katılmaktadır⁵⁹. Komisyon başkan ve üyeleri 5 yıllık süre bir için atanırlar ve görev süreleri yenilenebilir⁶⁰.

Komasyon üyeleri görevlerini yaparken hiçbir hükümet ya da kuruluştan ne bir talimat isteyebilir ne de bir talimat kabul edebilir. Unutmamak gerekir ki Komisyon üyeleri uyrukluklarını bir kenara bırakarak Komisyon'a atanmamaktadırlar. Bu kişilerin ait oldukları bir devlet, yetiştikleri bir ortam ya da kültür, siyasi veya kişisel bir takım tercihleri bulunmaktadır. Görevleri esnasında bunları tamamen göz ardı etmeleri mümkün değildir. Bununla birlikte Avrupa Topluluğu Antlaşmasınının 213. maddesinde⁶¹ yer alan ve yukarıda aktarılan düzenleme için "hiçbir hükmü yoktur" gibi bir düşünceye sahip olmak da son derece yanlıştır. Dahası Komisyon üyelerini kendi devletlerinin dosyalarını takip eden Komisyoncu rolünde görmek de son derece hatalı bir yaklaşımdır. Aslında yukarıda ele alınan komiserlerin ulusal aidiyetlerinin, görevlerinin icrası esnasında etkili olduğu tezi, başlangıçta oldukça çekici görünmektedir. Ancak Komisyon'un işleyişine özellikle de Komisyon'daki karar alma sürecinde geçerli olan 'kurulluk ilkesi' dikkatlice incelenirse, aslında farklı ve çelişen ulusal menfaatler arasında bir denge sağlandığı görülecektir. Şöyle ki; öncelikle Komisyon'da alınan kararlar sadece ulusal menfaatlerle yönlendirilmiş anlık kararlar değildir. Bir başka deyişle

⁵⁷ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği*..., s. 78.

⁵⁸ AB Konseyi olarak da bilinir.

⁵⁹ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği*..., s. 79.

⁶⁰ Haluk Günüşur, *Avrupa Birliği'nin*..., s.78.

⁶¹ Haluk Günüşur, *Avrupa Birliği'nin*..., s.77.

Komisyon'da bir kararın alınabilmesi için değişik düzeyde birçok toplantı yapılmaktadır. Değişik düzeydeki bu toplantılar esnasında ulusal menfaatler zaten yeterince törpülenmektedir. Sonuçta deyim yerindeyse ulusal menfaatlerin ortak paydası olarak nitelendirilebilecek Birlik menfaati noktasında buluşulmaktadır⁶².

Komisyon üyeleri görevlerinin niteliği ile bağdaşmayan her davranıştan kaçınmak zorundadırlar. Her üye devlet bu niteliğe saygı göstermek ve komisyon üyeleri görevlerini yerine getirirken etki yapmamak konusunda kendilerini bağlamak mecburiyetindedirler.

Komisyon üyeleri görevleri süresince ücretli olan ya da olmayan başka hiçbir mesleki faaliyette bulunamazlar. Komisyon üyeleri, görevleri süresince ve bu sürenin dolmasından sonra görevlerinden doğan yükümlülükleri, özellikle görev süresi sonrasında, bazı iş ve avantajların kabul edilmesine ilişkin doğruluk ve nezaket kurallarına saygılı olmayı, görevlerine başlarken açıkça üstlenirler. Bu yükümlülüklerin ihlali halinde Konsey ya da Komisyon'un başvurusu üzerine Adalet Divanı kararıyla zorunlu olarak emekliye ayrılabilirler⁶³.

1.3.2.Komisyonun Görev ve Yetkileri

Avrupa Birliği temel kaynaklarının (asli ve ferî kaynakların tamamının) uygulanmasını dava türlerinden hareketsizlik ve ihlal davaları yoluyla Birlik kurumlarını ve özellikle ATAD'ı harekete geçirme yetkisi bulunmaktadır. Bu yetkinin harekete geçirilmesi Birlik üyesi diğer bir devlet tarafından da sağlanabilir. Topluluğun kendi organlarının, anlaşmalara aykırı hareketlerine karşı da benzer bir yol öngörülmüştür⁶⁴.

⁶² Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği Komisyonu*, 1.Baskı, Asil Yayın, Ankara, s. 226.

⁶³ Haluk Günüğur, *Avrupa Birliği'nin...*, s.77-78; Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği...*, s. 80-81.

⁶⁴ Haluk Günüğur, *Avrupa Birliği'nin...*, s.82-83.

Komisyon'un birliğin temelinde var olan özgürlük, demokrasi, insan hakları, temel hak ve özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü gibi ilkelerin bir üye devlet tarafından ciddi ve sürekli biçimde ihlali durumunda yaptırımın tespiti; Komisyon ya da üye devletlerin üçte birinin teklifi üzerine Avrupa Parlamentosu'na danıştıktan sonra Devlet veya Hükümet Başkanlarından oluşan AB Zirvesi tarafından oybirliğiyle yapılır⁶⁵.

Komisyon'un ATAD'da dava açmasının bir yetki mi yoksa görev mi olduğu tartışmalıdır. Ayrıca Komisyon'un, ihlalin en ağır olduğu (ön karar usulü) durumlarda dahi uzun yıllar bu yolu kullanmadığı görülmektedir⁶⁶.

1.3.2.1. Komisyon'un Asli Yetkisi

Komisyon kurucu antlaşmaların koruyucusudur. Kurucu antlaşmaları'nın ve organların almış olduğu kararların usulünce uygulanıp uygulanmadığı, ilgili tarafların yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini izlemektir. AB'yi hukuken temsil eder. Birlik fonlarının yönetim görevi de Komisyon'a aittir⁶⁷. Başka bir anlatımla, Komisyon, Birlik antlaşmalarını ve antlaşmaya dayalı olarak kurumlarca yapılan düzenlemelerin uygulanmasını sağlamakla ve antlaşmada açıkça öngörülen ya da kendi gerekli gördüğünde tavsiye kararları almak ve görüş vermekle görevli ve yetkilidir⁶⁸.

Konsey tarafından belirlenen kuralların uygulanması için Konsey'in kendisine verdiği yetkileri kullanır. Konsey, koyduğu kuralların uygulanması konusunda yetkiyi Komisyon'a verir. Ancak bu yetkinin kullanımını bazı özel koşullara bağlayabilir.

⁶⁵ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği*..., s. 88.

⁶⁶ Ercümen Tezcan, *Avrupa Birliği*..., s. 126-128.

⁶⁷ Rıdvan Karluk, *a.g.e.*, s.146.

⁶⁸ Komisyon'un bu yetkileri bağlayıcı olmasa da çoğu kez bu kararlara uyulduğu görülmektedir.

Karar alma, hukuk yapma ve anlaşma yapma yetkisi başka organlara ait de olsa girişimi Komisyon başlatır. AT Antlaşması ile açıkça istisna edilen durumlar dışında Komisyon'un bu yetkisi münhasır yetkidir⁶⁹. Deniz ve hava taşımacılığı, üye ülkelerin ekonomi politikalarının koordinasyonu gibi bazı istisnai durumlarda Konsey'in kendi inisiyatifi ile yasal düzenleme yapma sürecini başlatması da mümkündür⁷⁰.

1.3.2.2. Komisyon'un Diğer Kurumlara Karşı Kontrol Yetkisi

Bu tür yetkiler, diğer kurum ve organların AT Antlaşması'nda öngörülen yükümlülüklerini yerine getirmemeleri ya da antlaşma hükümlerine aykırı davranmaları gibi durumlarda devreye girmekte ve daha ziyade yargısal prosedürle sonuçlanmaktadır. Bu tür yetkiler, tipik olarak Komisyon'un AT Antlaşması'nın 230. ve 232. maddeleri⁷¹ uyarınca, diğer kurumlar (özellikle Konsey) aleyhine açtığı iptal ve eylemsizlik davalarıyla somutlaşmaktadır. Komisyon, iptal davası çerçevesinde Konsey ve Parlamento'nun yanı sıra üye devletler gibi ayrıcalıklı davacılar arasında yer almaktadır. Bir başka deyişle Komisyon, Adalet Divanı önünde iptal davası açabilmesi için kendisiyle ilgili bir gerekçe göstermek zorunda değildir. Aynı biçimde Komisyon, III. sütun⁷² çerçevesinde Konsey tarafından kabul edilen eylemlerin hukuka aykırılığı konusunda üye devletlerle birlikte ATAD, önünde dava açma konusunda da yetkili kılınmıştır. Bu durumla birlikte Komisyon, Birlik kurum ve organlarını antlaşmayı çiğnemeleri ya da yükümlülüklerini yapmamaları

⁶⁹ Gülören Tekinalp-Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 224.

⁷⁰ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği.....*, s. 94.

⁷¹ Haluk Günüşur, *Avrupa Birliği'nin.....*, s.83.

⁷² Avrupa Birliği'nin üç sütunu diye adlandırılan durum, 7 Şubat 1992 tarihinde Hollanda'nın Maastricht kentinde imzalanan ve Avrupa Birliği'ni resmen kuran Maastricht Antlaşması uyarınca birlik politikalarının ayrıldığı üç ana başlıktır. Topluluk sütunu da denen birinci sütun, ekonomik, toplumsal ve çevresel konuları ele alır. Ortak dışişleri ve güvenlik politikası da denen ikinci sütun dış ilişkileri ve askerî konularla ilgilenir. Güvenlik Güçleri ve Adalet Alanında İş Birliği de denen üçüncü sütun suça karşı birlikte çalışmayı kapsar. Bu başlık ilk olarak Adalet ve İçişleri olarak adlandırılmıştır.

durumunda her zaman yargısal yola başvurmamaktadır ve böyle bir zorunluluğu da yoktur. Yargısal yola son çare olarak başvurulmaktadır.

Parlamento ve Konsey'in düzenlemelerine karşı iptal, eylemsizliklerine karşı hareketsizlik davası açma yetkisi olan Komisyon, aynı yetkilere Avrupa Yatırım Bankası ve Avrupa Merkez Bankası'na karşı da sahiptir . Buna karşılık mali konularda Avrupa Yatırım Bankası Yönetim Kurulu ve Avrupa Merkez Bankası Konseyi, üye devletler tarafından bu çerçevedeki yükümlülüklerinin yerine getirilip getirilmediği konusunda Komisyon benzer kontrol yetkilerine sahiptir⁷³.

1.3.2.3.Komisyon'un Ön Karar Usulü Çerçevesinde Yetkisi

Komisyon'un denetim ve gözetim yetkileri sadece ihlal davasıyla sınırlı değildir. Ön karar usulü de Birlik hukukuna aykırı durumların Adalet Divanı önüne gelmesini sağlamaktadır. İşte bu çerçevede Komisyon, sistematik olarak Adalet Divanı önünde görüş belirtme hakkını kullanmaktadır. Bu sayede Komisyon, ihlal davasının yanı sıra Birlik hukukunun yorumu çerçevesinde de oldukça aktif bir role sahiptir. Bu bağlamda birincil hukuk hükümlerinin yorumu çerçevesinde, Adalet Divanı önüne gelen ön karar dosyalarıyla ilgili olarak, kurumlar arasında sadece Komisyon, Divan önünde görüş açıklamaya yetkili kılınmıştır. Bunun dışında şayet ön karar dosyası tüzük, yönerge ve karar gibi ikincil hukuk kurallarını ilgilendiriyorsa diğer kurumlar ve üye devletler gibi Komisyon da Divan önünde görüş belirtmeye yetkilidir. Ancak uygulamada bu tür davalarda üye devletlerin ve diğer kurumların görüş belirtmedikleri dikkate alınacak olursa, Komisyon'un ne kadar önemli bir pozisyonda olduğu görülecektir. Zira Komisyon, sistematik olarak ön karar davalarında görüş belirtmekte hatta bir çok davada Divan'ın önünde sadece Komisyon'un görüşü bulunmaktadır. Hatta tarihi önemde olan Van Gend en Loos

⁷³ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği Komisyonu*, s. 431.

kararındaki metinle Komisyon'un Divana sunduğu metin karşılaştırıldığında Komisyon'un Divanı ne kadar etkilediği ya da ona ışık tuttuğu görülecektir.

Oynadığı bu rol nedeniyle Komisyon için Latince *amicus curiae* deyimini kullanılmaktadır. Bu deyim davayla ilgili olmadığı halde, duruşmada hazır bulup, mahkemenin dikkatini maddi veya hukuki bir meseleye çeken kişi veya kuruluş, ilgili olmayan danışman, mahkemenin müşaviri, mahkemenin dostu gibi anlamlara gelmektedir. Böylece Komisyon, üye devletlerin hukuklarında, Birlik hukukuyla çatışan durumların, dolaylı olarak bertaraf edilmesi sürecini hızlandırmaktadır. Komisyon'un ön karar usulü çerçevesindeki yetkisi, AT Antlaşması'nın 68. maddesi⁷⁴ çerçevesinde de geçerlidir. Bu madde Amsterdam Antlaşması'yla AT Antlaşması'na aktarılan vize, iltica, göç ve kişilerin serbest dolaşımıyla ilgili diğer politikalar alanında Adalet Divanı'na ön karar yetkisi tanımaktadır. Ancak Divan'ın bu çerçevedeki yetkileri, AT Antlaşması'nın 234. maddesinde düzenlenen normal ön karar usulüne nazaran bir takım farklılıklara tabidir. Ayrıca 68. maddenin 3. paragrafı uyarınca, III. sütundan AT Antlaşması'na kaydırılan hükümlerin yorumunun Adalet Divanı'ndan istenmesi konusunda üye devletler ve Konsey'in yanı sıra Komisyon da yetkilidir⁷⁵.

1.3.2.4. ATAD'ın Görüşünü İsteme Yetkisi

Bu çerçevede değinilmesi gereken son husus, Topluluğun üçüncü ülkelerle ya da diğer uluslararası örgütlerle yaptığı uluslararası anlaşmaların Kurucu Antlaşmalarla bağdaşıp bağdaşmadığıyla ilgili prosedür çerçevesinde Komisyon'un rolüdür. Bilindiği gibi bu çerçevede karar yetkisi Adalet Divanı'ndadır. Adalet Divanı'nın kararı her ne kadar antlaşmada görüş biçiminde ifade edilse de aslında bu bağlayıcı bir görüştür. Zira Adalet Divanı'nın olumsuz görüş belirtmesi durumunda

⁷⁴ Haluk Günöğür, *Avrupa Birliği'nin...*, s.22.

⁷⁵ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği Komisyonu*, s. 432.

ilgili uluslararası anlaşma yapılamamaktadır. Bu noktada Adalet Divanı'nın görüşünü isteme yetkisi de oldukça önemli bir yetki olarak karşımıza çıkmaktadır.

Antlaşmanın 300. maddesinin metnine göre bu çerçevede de Komisyon'un Konsey ve Parlamento gibi kurumların yanı sıra üye devletler gibi Divan'ın görüşünü isteme yetkisine sahip olduğu görülecektir. Uygulamada Komisyon'un bu yetkiyi oldukça etkin biçimde kullandığı görülmektedir. Zira Divan'ın bu çerçevede bugüne kadar belirttiği 10 görüşün 7'si Komisyon'un girişimi üzerine verilmiştir. Diğer 3 görüşten 2'si üye devletlerin girişimi üzerine, sonuncusu ise Konsey'in girişimi üzerine verilmiştir⁷⁶.

Komisyon yetkilerinin sınırı, AB'nin temel politikalarını ve önceliklerini belirlememe noktasında kalmıştır. Bu alandaki sorumluluk, üye devletlerin bakanlarından oluşan Konsey'in ve Avrupa Parlamentosu'nundur⁷⁷.

1.4.Avrupa Sayıştayı

Sayıştay'da, her üye devletten bir kişi bulunur. Üyeler Avrupa Parlamentosu'na danıştıktan sonra Konsey tarafından oybirliğiyle atanır. Yeniden atanmak mümkündür. Her 3 yılda kısmi yenileme yapılır. Sayıştay, kurul halinde çalışır. Sayıştay, Topluluğun mali denetimini yapar ve konuyla ilgili yıllık rapor hazırlar. Amsterdam Antlaşması'yla Sayıştay denetimi, Birlik bütçesinden yararlanan gerçek veya tüzel kişilerle Avrupa Yatırım Bankası tarafından yönetilen gelir giderlere de teşmil edilmiştir⁷⁸.

⁷⁶ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği Komisyonu.*, s. 433.

⁷⁷ Enver Bozkurt-Mehmet Özcan-Arif Köktaş, *a.g.e.*, s.83.

⁷⁸ AT Antlaşması m. 247; Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği.....*, s. 118.

Üyeler, kendi ülkelerinde denetim kurumlarında çalışan veya çalışmış ve bu görev için özel niteliği haiz şahısların arasından seçilecektir. Sayıştay üyelerinin bağımsızlığı ve tarafsızlığı da güvence altına alınmıştır.

Sayıştay, mali denetleme organıdır. Gelir ve giderlerin yasallığını, usule uygunluğunu denetler.⁷⁹ Topluluğun tüm gelir ve giderlerini inceler. İncelemede gelirlerin tam olarak toplanıp toplanmadığına bakar, harcamaların yasalara uygun olup olmadığını kontrol eder. Denetim hesaplar üzerinden yapılır. Birlik organları ile milli kuruluşlar, Sayıştay'ın talebi üzerine gerekli olan bütün doküman ve bilgileri vermek zorundadırlar. Denetim, hesapların kapanmasından önce de yapılabilir. Mali yıl sonunda Sayıştay bir yıllık rapor yayınlar. Bu rapor Birlik organlarına gönderilir ve Resmi Gazete'de yayınlanır⁸⁰.

Sayıştay'ın görevini yapması için gerekli olan her belge ve bilgi, isteği üzerine, Topluluğun diğer kurumları, Birlik adına gelir ve giderleri yöneten kuruluşlar, bütçeden yapılan ödemelerden yararlanan gerçek ve tüzel kişiler ve ulusal denetim kurumları ya da bunlar yetkiye sahip değillerse yetkili hizmet birimleri tarafından Sayıştay'a bildirilir⁸¹.

1.5. Avrupa Toplulukları Adalet Divanı

Avrupa Birliği'nin temel organlarından olan Adalet Divanı, aslında Avrupa Birliği Adalet Divanı olarak da anılsa da, Adalet Divanı'nın kurulması AB'den çok önce olması ve Avrupa Birliğinin temelini Avrupa Toplulukları oluşturduğundan dolayı çalışmamızda Divan, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı olarak adlandırılmıştır.

⁷⁹ Cihan Dura-Hayriye Atik, *a.g.e.*, s. 120.

⁸⁰ Rıdvan Karluk, *a.g.e.*, s. 172.

⁸¹ AT Antlaşması m. 248.

1.5.1.ATAD'ın Kurulması ve Yapısı

Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nu (AKÇT) kuran 18 Nisan 1951 tarihli Paris Antlaşması'nın 7. maddesi, Adalet Divanı'na Topluluk organları arasında yer vermiştir. AKÇT yapısında Adalet Divanı, Antlaşmanın uygulanmasını hukuken denetlemek, Yüksek Otoritenin kararlarını Antlaşmanın hükümlerine uygunluk açısından incelemek, Antlaşmanın ihlâline ilişkin iddiaları karara bağlamak görevlerini üstlenmişti.

25 Mart 1957 tarihinde Roma'da imzalanan ve 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu'nu (AAET) kuran Antlaşmalarda da Adalet Divanı yer almıştır. Roma Antlaşmaları ile aynı tarihte imzalanan, Avrupa Topluluklarının Bazı Ortak Kurumlarına Dair Sözleşme ile üç Topluluk için ortak bir Adalet Divanı ve ortak bir Meclis kurulması sağlanmıştır. Böylece Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD) ve Avrupa Parlamentosu'nun kurulması ile üç Topluluğun kurumlarının birleştirilmesi yönünde ilk somut adım atılmış oldu. İkinci adım ise, Topluluk için tek Komisyon ve tek Konsey kurulmasını düzenleyen 1965 tarihli Füzyon Antlaşması ile atılmıştır. Böylece üç Topluluk için ortak kurumlar oluşturuldu. Merkezi Lüksemburg'da bulunan ATAD, 7 Ekim 1958 tarihinde göreve başlamıştır.

Avrupa Birliği, gerek hedefleri gerekse bu hedeflere ulaşma doğrultusunda oluşturulan teşkilatlanma yapısıyla kendine özgü, sui generis bir uluslararası yapılanmadır. Dünyada çeşitli amaçlara (siyasi, ekonomik, askeri vb.) ulaşmak için değişik uluslararası örgütlenmelere gidilmiştir. Bu tip örgütlerin sayısı gün geçtikçe de artmaktadır. Avrupa Birliğini sui generis yapan ve diğer uluslararası örgütlenmelerden ayıran en önemli özellik, belirlenen hedeflere ulaşırken hükümetler arası girişimler yerine, oluşturulan yapısal (anayasal) ve sürekli organlar vasıtasıyla bu amaçlara ulaşılmasıdır.

ATAD, AB'nin temel yargı organıdır. Avrupa Topluluklarını kuran Antlaşmalarda⁸² belirlenen hedeflere ulaşılması için öngörülen politikalara, hem Topluluk organları hem de AB'yi oluşturan üye devletler harfiyen uymak ve uygulamak zorundadırlar. Bu uygulamanın etkinliğini sağlamanın tek yolu ise yasal ve yargısal denetimdir. Her ne kadar bu yasal denetimin, bir hakem komisyonu ya da Birleşmiş Milletler bünyesinde bulunan Uluslararası Adalet Divanı tarafından yapılması düşüncesi ileri sürülse de ekonomik ve siyasi entegrasyonu nihai amaç edinmiş bir toplulukta bu düşünceler pek itibar görmemiştir. Topluluk amaçları doğrultusunda, topluluğun kendi bünyesinde bağımsız bir yargı teşkilatı kurulmasının uygun görülmesi sonucu olarak Avrupa Toplulukları Adalet Divanı kurulmuştur⁸³.

Adalet Divanı'nda her üye devletten bir yargıç bulunur⁸⁴. Yargıçlar, bağımsızlığı hakkında tam bir güven veren⁸⁵ ve kendi ülkelerinde en yüksek yargı görevlerinde bulunma için gerekli görülen şartları taşıyan veya hukuk bilimi alanında görüşleriyle yeteneklerini kabul ettirmiş kişiler arasından seçilerek, üye devlet hükümetlerinin tam mutabakatıyla altı yıl için atanırlar⁸⁶.

Uygulamada zaman zaman uygulamacı ve avukatlardan da Divan'a atama yapıldığı görülmüştür. Uygulamada her üye devlet, adayını kendisi belirlemekte ve diğer üye devletler bunu onaylamaktadır. Avrupa Birliği'nin genişlemesi diğer organlar gibi Divan'daki üye sayısının artması sorununu gündeme getirmiştir⁸⁷.

⁸² Topluluğu kuran antlaşmalar üç tanedir. Bunlar: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması (AKÇT), Avrupa Ekonomik Topluluğu Antlaşması (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu Antlaşması (AAET)'dir.

⁸³ Enver Bozkurt-Mehmet Özcan-Arif Köktaş, *a.g.e.*, s. 83; Haluk Günöğür, *Avrupa Toplulukları Hukuku*, Turhan Yayınevi, Ankara 2001, s. 265.

⁸⁴ Penelope Kent, *Law of the European Union*, Pearson Longman, London 2001, s. 28.

⁸⁵ Penelope Kent, *a.g.e.*, s.28.

⁸⁶ Haluk Günöğür, *Avrupa Birliği'nin...*, s.80.

⁸⁷ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği.....*, s. 99.

ATAD'ın iş yükü özellikle 1970'lerden itibaren artış göstermiştir. Bu durum karşısında ATAD'ın iş yükünün azaltılması amacıyla Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi (ATİDM), AB Bakanlar Konseyinin 24.10.1988 tarihli kararı ile kurulmuştur. ATİDM, ATAD'a bağlı bir mahkemedir ve belirli şartlarda kararlarının temyizi ATAD 'da yapılmaktadır⁸⁸.

1.5.1.1.ATAD Başkanı

ATAD Başkanı'nın seçimi yargıçlar kendi aralarında olmak üzere üç yıllığına seçerler⁸⁹. Yeniden seçilmek mümkündür. ATAD Başkanı, Divan'ın çalışmasını yönetir ve Divan'a gelen davaları, Divan tarafından konmuş bulunan kurallar uyarınca, gerektiğinde dairelere havale eder. Her dava için bir hakimi raportör olarak tayin eder. Yargılamanın muhtelif evrelerine göre takvimini belirleyerek duruşma günlerini tayin eder. Ayrıca Başkan, davanın Divan Genel Kurulu'na havale edildiği hallerde bile, başvuru üzerine basit yargılama usulüne tabi surette geçici tedbirler hakkında karar verir⁹⁰. Adalet Divanı ayrıca baş katibini atar ve statüsünü belirler⁹¹.

Divan, kural olarak Genel Kurul halinde toplanır. Ancak 3 ve 5 üyeden oluşan daireler şeklinde de toplanabilir. Eğer Divan'da derdest davanın taraflarından biri, herhangi bir Birlik kurumu veya üye devletlerden birisi ise bu durumda Divan, daire şeklinde toplanamaz. Tüm üyelerin bir arada olduğu Genel Kurul şeklinde toplanmak zorundadır. Nice Antlaşması ile yapılan değişikliklerden sonra Adalet Divanı, Divan Genel Kurulu (Divan Başkanı ve Daire Başkanlarının yer aldığı) ya da tüm yargıçların katıldığı Büyük Genel Kurul şeklinde toplanır. Genel Kurul, daha önce Büyük Genel Kurul tarafından karara bağlanan konularda yetkilidir. Ayrıca 5

⁸⁸ Kamuran Reçber, *Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi*, Ezgi Kitabevi, Bursa 2002, s.3.

⁸⁹ John McCormick, *The European Union, Politics and Policies*, Colorado, Westview Press, 1999, s. 163.

⁹⁰ Tuğrul Arat, *Avrupa Toplulukları...*, s. 19.,

⁹¹ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği...*, s. 100.

yargıçtan oluşan Dairelerin Başkanları 3 yıllığına seçilir ve 2. kez seçilmek mümkündür⁹².

1.5.1.2.ATAD Yargıçları

AT Antlaşması'nın 221. maddesi uyarınca Adalet Divanı her üye devletten bir üye olmak üzere şuan için 27 yargıç üyeden oluşmaktadır.⁹³ İlke olarak her üye devletten bir yargıç Adalet Divanı'nda bulunur. Ancak antlaşmada bu yargıçların üye devlet vatandaşı olması gerektiği ve her üye devletten bir yargıç olacağına ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktadır. Fiiliyatta her ne kadar mümkün olmasa da hukuken bir üçüncü devlet vatandaşının Adalet Divanı'nda yer almasını mümkün kılmaktadır⁹⁴.

Yargıçlar göreve başlamadan önce, görevlerini tarafsızlıkla ve vicdani kanaatlerine göre ifa edeceklerine ve müzakerelerin gizliliğini koruyacaklarına açık oturumda ant içerler. Yargıçlar yargı dokunulmazlığına sahiptirler. ATAD, genel kurul halinde alacağı bir kararla, her hangi bir yargıcın dokunulmazlığını kaldırabilir⁹⁵. Yargıçlar üye devlet hükümetlerinin ortak kararıyla 6 yıl için atanırlar.⁹⁶ İkinci defa atanmak mümkündür. Yargıçlar her üç yılda kısmen yenilenir⁹⁷.

Yargıçlar, yargı muafiyetine sahiptir. Bu muafiyetten resmi sıfatları dolayısıyla, yazılı ve sözlü beyanları dahil, yaptıkları işlemler bakımından, görevlerinin bitiminden sonra da yararlanmayı sürdürürler. Adalet Divanı, genel kurul halinde yaptığı toplantıda alacağı kararla muafiyeti kaldırabilir. Karar, ilgili hakimin dışında oybirliğiyle alınır. Muafiyetinin kaldırılmasından sonra, yargıca

⁹² Enver Bozkurt-Mehmet Özcan-Arif Köktaş, *a.g.e.*, s. 114-115.

⁹³ Paul Craig, Grainne de Burca, *EU Law, Text, Cases and Materials*, Oxford University Press Inc., New York 2003, s. 88.

⁹⁴ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği...*, s. 97-98.

⁹⁵ Gülören Tekinalp-Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 236.

⁹⁶ John McCormick, *a.g.e.*, s. 160.

⁹⁷ Ercümen Tezcan, *Avrupa Birliği...*, s. 99.

karşı ceza davası açılırsa, bu yargıç her üye devlette ancak o devletin en yüksek mahkemelerinin yargıçlarına karşı açılan davalar için yetkili olan bir mahkemede yargılanabilir⁹⁸.

ATAD yargıçlarının görevleri, yeniden seçilmemeleri halinde görev sürelerinin sona ermesi, ölüm, istifa ve görevden alınma hallerinde sona erer. ATAD'da görev yapan yargıçların özlük hakları, görevleriyle bağdaşmayan işler, dokunulmazlıkları gibi konular ATAD iç tüzüğü ile düzenlenmiştir. Yargıçlar ve kanun sözcüleri yargısal dokunulmazlık hakkına sahiptirler. Bu hakkın sınırları, resmi sıfatla söyledikleri ve yazdıkları da dahil, verdikleri kararlarla ilgili olarak her şeyi kapsamaktadır. Görevlerinin sona ermesinden sonra da bu haktan yararlanmayı sürdürürler. Yargıçlar; politik ve idari nitelikte hiçbir görev üstlenemezler. Ücretli veya ücretsiz olarak bir başka meslek veya sanatsal faaliyette bulunamazlar. Yargıçlar için düzenlenen bu kurallar, hukuk sözcüleri için de geçerlidir.

1.5.1.3.ATAD Hukuk Sözcüleri

ATAD hukuk sözcüleri, bağımsızlığı hakkında tam bir güven veren ve kendi ülkelerinde en yüksek yargı görevlerinde bulunma için gerekli görülen şartları taşıyan veya hukuk bilimi alanında görüşleriyle yeteneklerini kabul ettirmiş kişiler arasından seçilerek üye devlet hükümetlerinin tam mutabakatıyla altı yıl için atanırlar. Hukuk Sözcüleri, her üç yılda bir kısmi yenilenmeye tabi tutulurlar. Görev süresi biten hukuk sözcülerinin yeniden atanmaları mümkündür⁹⁹.

Divan'da, açılan davalar hakkında gerekçeli görüşlerini açık celselerde sunmakla görevli hukuk sözcüleri, Adalet Divanı'na gelen uyuşmazlıklar konusunda

⁹⁸ Tuğrul Arat, *Avrupa Toplulukları...*, s.14.

⁹⁹ Tuğrul Arat, *Avrupa Toplulukları...*, s.20.

çözüm yolları önerirler ve bu çözüm yollarının daha sonraki kararlarda ne şekilde yol göstereceği konusunda açıklamalarda bulunurlar¹⁰⁰.

Hukuk Sözcüsü; ATAD tarafından kendisine verilmiş bulunan görevleri yerine getirmesinde yardımcı olur¹⁰¹. Bu maksatla Hukuk Sözcüsü, Divan önüne getirilen davalar hakkında, "tam bir tarafsızlık ve bağımsızlıkla", gerekçeli görüşlerini açık olarak yapılan duruşmalarda sunar. Ancak, müzakereye katılmaz¹⁰².

Hukuk Sözcüleri, ATAD'ın üyesi değildir. Onlar olayı inceler ve ATAD'da - yargıçların aksine- görüş açıklarlar. Hukuk Sözcülerinin hukuki durumu Danıştay Kanunu'nun 61. maddesindeki savcılara benzemektedir. Maddi olguları ve hukuki sebepleri tamamen tarafsız bir şekilde sunmak Hukuk Sözcülerinin görevidir¹⁰³.

Hukuk Sözcülerinin Başkanı yoktur. Bunun yerine Divan tarafından seçilen Baş Hukuk Sözcüsü vardır. Baş Hukuk Sözcüsü, Divan Başkanı tarafından raportör yargıcın belirlenmesinin hemen arkasından o davada görüş belirtecek Hukuk Sözcüsünü belirler¹⁰⁴.

1.5.1.4.ATAD Başkatibi

Başkatip 6 yıl görev yapmak üzere yargıçlar ve hukuk sözcüleri tarafından seçilir. Başkatip görevini tarafsızlıkla ve vicdani kanaatine göre yerine getireceğine ve Divan toplantılarının gizliliğini koruyacağına ATAD huzurunda yemin eder.

Divan'a gelen yazıların kabulü, havalesi ve muhafazası, mahkeme arşivinin ve duruşma tutanaklarının tutulması, mahkemenin malî ve idarî işlerinin yürütülmesi

¹⁰⁰ Enver Bozkurt- Mehmet Özcan- Arif Köktaş, *a.g.e.*, s. 115.

¹⁰¹ Richard Plender, *European Courts Practice and Precedents*, Sweet&Maxwell, London 1997, s. 854.

¹⁰² Tuğrul Arat, *Avrupa Toplulukları....*, s.20.

¹⁰³ Gülören Tekinalp-Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 236.

¹⁰⁴ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği...*, s. 102.

görev ve sorumluluğu altındaki işlerdir.Divana tahsis edilen personelin gözetiminden de sorumludur.Divan Başkanına bağlı çalışır¹⁰⁵.

1.5.1.5.Yardımcı Raportörler

Bağımsızlığı hakkında güven veren kişiler arasından ATAD'ın önerisi üzerine konsey tarafından atanırlar.ATAD usul kararlarına göre davaların hazırlık soruşturmasına katılıp yargıçlarla birlikte çalışırlar

1.5.1.6.Hukuk Araştırma Görevlileri

Her yargıca ve her hukuk sözcüsüne iki hukuk araştırma görevlisi yardımcı olmaktadır. Araştırma görevlileri, nitelikli hukukçular arasından ilgili yargıç veya hukuk sözcüsünün kendisi tarafından seçilmektedir. Araştırma görevlileri, usul hukuku ve maddi hukuk ile ilgili sorunlarda araştırmayı yürütmekle, dosyaları incelemekle ve Divan önündeki davalara ilişkin usuli belgeleri hazırlamakla görevlidirler¹⁰⁶.

1.5.1.7.Diğer Memur ve Görevliler

ATAD'nın faaliyetlerinin yürütülmesi için gerekli memur ve görevliler Divana tahsis edilir. Bunlar, Başkatibe karşı sorumlu olup Başkanın gözetiminde görev yaparlar¹⁰⁷¹⁰⁸.

¹⁰⁵ Tuğrul Arat, *Avrupa Toplulukları...*, s.22.

¹⁰⁶Fikret Baran, “*Avrupa Toplulukları Adâlet Divanı'nın Yapısı Ve İşleyişi*”
http://www.msb.gov.tr/ayim/ayim_makale_detay.asp?idno=64 (15.01.2011)

¹⁰⁷ Fikret Baran, *a.g.m.*, (15.01.2011)

¹⁰⁸ Adalet Divanı hakkında daha fazla bilgi için bakınız.
http://www.curia.eu.int/en/instit/presentationft/index_cje.htm/

1.5.2.ATAD'ın Yargı Yetkisi

Avrupa Topluluğu Antlaşması'nın 220. maddesinde¹⁰⁹; Adalet Divanı ve İlk Derece Mahkemesi'nin, her biri kendi yetki alanı içinde işbu antlaşmanın yorumlanması ve uygulanmasında hukuka saygıyı sağlayacağı ifade edilmiştir. Buna ek olarak, 225/A maddesinde öngörülen koşullar altında belirli alanlarda işbu Antlaşmada öngörülen yargısal yetkileri kullanmak üzere İlk Derece Mahkemesi'ne bağlı yargı dairelerinin kurulabileceği belirtilmiştir.

AT antlaşmasının 225/A maddesinde ise; “ *Komisyon'dan gelecek bir öneri üzerine oybirliği ile karar alan Konsey; Avrupa Parlamentosu'na ve Adalet Divanı'na da danıştıktan sonra ya da Adalet Divanı'nın başvurusu üzerine, Avrupa Parlamentosu'na ve Komisyon'a danıştıktan sonra belirli alanlarda açılan davalara ilk derecede bakmak ve karar vermek için yargı daireleri oluşturabilir. Yargı daireleri oluşturmak için verilecek karar, dairenin yapısı ve kendine tanınan yargı yetkisinin sınırlarına ilişkin kuralları da belirler. Yargı daireleri tarafından verilen kararlar, yalnızca hukuki konularda ya da daireyi oluşturan kararda öngörülmesi halinde olaylarla ilgili konularda da İlk Derece Mahkemesi'nde temyiz başvurusu konusu olurlar. Yargı dairelerinin üyeleri her türlü bağımsızlık teminatına ve en yüksek yargısal görevlerin yerine getirilmesi için gereken nitelik ve yeteneklere sahip kişiler arasından Konsey tarafından oybirliği ile seçilirler. Yargı daireleri yargılama yöntemiyle ilgili kurallarını Adalet Divanı ile anlaşarak oluştururlar. Bu kurallar nitelikli çoğunlukla karar alan Konsey'in onayına sunulur. Yargı dairelerini oluşturan karar aksini öngörmedikçe, işbu antlaşmanın Adalet Divanı'na ilişkin hükümleri ile Adalet Divanı statüsünün hükümleri yargı dairelerine de uygulanır.*¹¹⁰” hükmüne yer verilmiştir.

Bu önemli hükümler bir taraftan her bir Topluluğu ‘hukuka bağlı Topluluk’ ve dolayısıyla AB'yi ‘hukuka bağlı Birlik’ olma zorunluluğu altına koymakta, diğer

¹⁰⁹ Haluk Günuğur, *Avrupa Birliğinin...*, s.79.

¹¹⁰ Haluk Günuğur, *Avrupa Birliğinin...*, s.81.

tarafından da ATAD'a hem kapsamı geniş ve etkin yargı denetimi görevini hem de antlaşmaları yorumlama ve boşlukları doldurma yetkisini vermektedir. ATAD bu madde dolayısıyla adeta hukuk koyucu bir organ durumundadır. Hükümde yer alan "hukuk" kavramına en geniş anlamı yüklenmiştir. Bu kavram sadece Birlik hukukunu değil, hukukun temel ilkeleriyle birlikte uygar düşünce ölçülerinde adalet idesini de ifade etmektedir. ATAD'ın hukukun yorumunda, kullanacağı yöntem de sınırlandırılmış değildir. ATAD, gereğine göre; sistematik, teleolojik, yararlı etki, karşılaştırmalı hukuk, temel haklara uygunluk ve antlaşmalara saygı yöntemlerini ya da başka bir yöntemi uygulayabilir. "Hukuka bağlı Birlik" temel hakların korunması konusunda çok titizdir.

Temel haklar, maddi hukuk ile usul hukukuna ilişkin bulunan ve hukuk devletine özgü olan haklar şeklinde üç gruba ayrılır.

Bu temel haklar şunlardır: eşitlik, ayrımcılık yasağı, serbestçe ekonomik faaliyette bulunabilme, meslek seçme, mülkiyet hakkı, din, vicdan ve dernek kurma hürriyeti, özel hayatın, aile hayatının ve konutun dokunulmazlığı (maddi temel hukuka ilişkin haklar); kararların gerekçeli olması, dinlenme ve dosya inceleme hakkı, güven, aynı suç için bir kaç kez cezalandırılmama ve mahsup ilkeleri (usule ilişkin temel haklar) yönetimin kanuniliği, hukuki güvenlik, geriye etki yasağı (hukuk devleti temel hakları) ilkeleri¹¹¹.

Birlik hukukunda, ATAD tarafından geliştirilen dört çeşit ilke vardır. Bunlar, örgütlü her hukuk sisteminde yer alan ilkeler, yargıç tarafından benimsenen ortak temel ilkeler, toplulukların doğasından kaynaklanan ilkeler, temel haklar çerçevesinde değerlendirilebilecek olan genel ilkeler olarak sıralanabilir¹¹². Topluluk hukuk düzeninin zorunlu bir parçası olarak nitelenen ve hukuk sükelerinin hak ve

¹¹¹ Gülören Tekinalp-Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 232.

¹¹² İbrahim Kaboğlu, "Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Jürisprudansı ve İdari Kararların Gerekçeli Olma Zorunluluğu" I. *Ulusal İdare Hukuku Kongresi Yayınları*, Ankara 1990, s. 310.

yükümlülüklerinin kaynağını oluşturan söz konusu ilkeler, içtihadi çizgi yerleştikten sonra antlaşmalar ile pozitif hukukun bir parçası haline gelmiştir¹¹³.

ATAD'ın varlık sebebi AT Antlaşmalarının uygulanmasında ve yorumlanmasında üye devletlerin ve Birlik organlarının hukuka uymasını sağlamaktır. Ancak bazı konularda ATAD'ın yanında üye devletlerin yargı organlarının da bu görevin yerine getirilmesinde yetki sahibi olmaları söz konusu olabilmektedir. AB üyesi ülkelerin yargı organları, Birlik hukuku kurallarını bakmakta oldukları uyuşmazlıklarda uygulayabilmektedirler. Ulusal yargı organları, AT Antlaşmalarını ve Birlik organlarının bağlayıcı nitelikteki işlemlerini, bakmakta oldukları uyuşmazlıklara uygulamak zorundadırlar. Birlik organlarının bağlayıcı nitelikte olmayan işlemlerini ise, uygulamak zorunda değildirler¹¹⁴.

ATAD, bir ülkenin, Komisyon'un, bir firmanın ya da bir kişinin şikayeti üzerine, münferit bir durumda Avrupa Topluluğu hukukuna ters bir uygulama yapıp yapılmadığı konusunda karar verir. Bu, antlaşmaların uygulanmasına yöneliktir. Diğer taraftan ATAD aynı zamanda, antlaşmalardaki bazı tartışmalı metinlerin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda da karar verir; bu da antlaşmaların yorumlanmasına yöneliktir. Böylece ATAD'ın Birlik hukukunun geliştirilip korunmasındaki rolü de görülmektedir. Birlik kararları olarak bilinen ATAD'ın verdiği kararlar ulusal mahkemeler için de bağlayıcıdır¹¹⁵.

Birlik kurumlarından biri olduğu böylece belirlenen ATAD özelliğini, Birliğin yargı organı (mahkeme) olarak kazanmaktadır. Bu özelliğiyle ATAD'ın "ihtilaf çözücü" rolü hemen dikkati çekmektedir. Divan, Avrupa Birliği alanında cereyan eden hukuki ilişkilerden doğan ihtilafların önemli bir kısmını çözen merci durumundadır. ATAD'ın Birlik sistemi içindeki yeri ve rolüne, işlevsel özellikleri

¹¹³ Ülkü A. Azrak, "ATAD Kararlarında Beliren Hukukun Genel İlkeleri", *AT Hukuk Sempozyumu*, No. 49, Danıştay Yayınları, Ankara 1989, s. 103.

¹¹⁴ Yüksel İnan-Sertaç Başeren, "Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın Yargı Yetkisi" *Amme İdaresi Dergisi*, IXX. Cilt, Sayı 3, Ankara 1986, s. 100.

¹¹⁵ İbrahim S. Canbolat, *a.g.e.*, s. 159.

açısından, daha geniş planda bakmak, Birlik hareketinin varlık kazandığı ve yaşadığı realitenin bir gereğidir¹¹⁶.

Birlik hukukunun temini görevini yerine getiren ATAD, uzun bir süredir Birlik hukukunda düzenlenen bütün konulara ilişkin olarak vermiş olduğu kararlarla antlaşmanın amaçlarının gerçekleşmesini ve Birlik hukuk düzeninin pekişmesini sağlamıştır. ATAD, Birlik hukukunun temini görevini bir taraftan nezdinde doğrudan açılan davalar çerçevesinde, diğer taraftan da ulusal mahkemelerin ön karar başvuruları üzerine verdiği kararlarla yerine getirmektedir¹¹⁷.

ATAD'a verilen kapsamlı görev, anayasal (yani kurucu Antlaşmalar ve dokümanlarla kurulan düzene ilişkin) yargı ile adli ve idari yargı alanlarını kapsar. Anayasal yargı Toplulukları kuran Antlaşmalarla yani birincil hukuk ile ilgili olduğu kadar, ikincil hukuku ve üye devletler arasında bağtlanan milletlerarası nitelikli Anlaşmaları da içine alır. Son antlaşmalara örnek olarak Medeni ve Ticari Konulara İlişkin Mahkeme Kararlarının Tenfizine ve Kazai Yetkiye İlişkin 27.9.1968 tarihli Brüksel Antlaşması ile 3.6.1971 günlü Lüksemburg Protokolü gösterilebilir¹¹⁸.

ATAD'ın anayasal yargı alanındaki yetkisi, konusu açısından ekonomik hukuk ile ilgilidir. Burada "ekonomik hukuk" kavramına geniş anlam verildiğine, kavramla iç pazarın hukuki düzeninin kastedildiğine işaret edilmelidir. Çünkü Toplulukların Antlaşmaları ve özellikle AET'nin yerini alan AT'yi Kuran Antlaşma, bir iç pazar etrafında yapılaşmıştır. Anayasal düzen -AB'ye AB Antlaşması'nda verilen siyasi renge rağmen- ekonomiktir. ATAD'ın anayasal yargı açısından yetkisinin ekonomi üzerinde yoğunlaşması, ona dinamik ve geniş yorum yapma görevini vermektedir. Bu ise ATAD'a "hukuk geliştirme" ve hatta "hukuk koyma"nın kapılarını açmaktadır.

¹¹⁶ Tuğrul Arat, *Avrupa Toplulukları...*, s. 2.

¹¹⁷ Ayşe Füsün Arsava, *Roma Antlaşmasında Önkara Prosedürü ve Bu Prosedür Çerçevesinde Doğan Sorunlar*, 1.Baskı, ATAUM Yayını, Ankara 1989, s. 1.

¹¹⁸ Gülören Tekinalp-Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s.233.

ATAD bir üst hukuk kuralı olan "hukuka uygunluğu güvence altına almak" için gereğinde, Türk Medeni Kanunu'nun 1. maddesinde olduğu gibi, hukuk koyucu yargıç yetkisine sahip olmaktadır.

ATAD'ın idari yargı alanına giren görev ve yetkisi, AB organlarının ve "idare" olarak nitelendirilebilen, Komisyon başta olmak üzere, organların ve bunlar nezdinde yer alan dairelerin, kurulların, bölümlerin, buralarda çalışan veya bağımsız nitelik taşıyan yetkililerin uygulamaları dolayısıyla gerçek ve tüzel kişilerin haklarının ihlal edilmesi veya zarara uğraması halinde çıkan ihtilaflarla ilgilidir. AB'nin her organı "idare" kavramı içine girer. İdare ile çalışanlar arasındaki ihtilaflar idari niteliktedir.

Kazai yargı görevi, ATAD'ın baktığı tazminat davalarını kapsar. ATAD'ın gördüğü davalarda anayasal, kazai ve idari yargı ayrımını yapmak zordur. Çünkü bu kavramlar ulusal hukuklara özgüdür. AT ve AB içinde bu kavramları gerçek ve doğru yerlerine koymak mümkün değildir. Mezkur ayrımın "sınıflandırma" yöntemi açısından yararlı olabileceği kabul edilebilir. ATAD için görev ve yetki kavramları da usul hukuku anlamında yorumlanamaz. Çünkü ATAD yönünden "yer itibarıyla" yetkiden söz edilemez. ATAD'ın görevi ise, ulusal mahkemelere nazaran bir davaya bakmaya yetkili olması kadar, Antlaşmalarda kendisine yargı yetkisi verilip verilmediği hususu araştırılarak belirlenir. Yetki kavramı bu açıdan ele alınmalı yoksa yer yönünden anlamlandırılmamalıdır¹¹⁹.

Maastricht Antlaşması'nın L maddesiyle, Topluluk Antlaşmalarında öngörülmüş bulunan ATAD'ın yetkisine ve bu yetkinin kullanılmasına dair hükümlerin uygulanma alanları sınırlandırılmıştır. Halen AB Antlaşması'nın 46. maddesinde yer alan bu hüküm uyarınca, ATAD anılan maddede gösterilen hususlarda yetkiyi haizdir. AB Antlaşması, m. 46'ya göre; ATAD, Birlik Antlaşmalarının değiştirilmesinde (AB Ant. m. 48), Birliğe üye alınmasında (AB

¹¹⁹ Gülören Tekinalp-Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s.234.

Ant. m. 49) ve AB Antlaşması'nın 35. maddesi çerçevesinde polis ve adliye ile alakalı konularda da yetkiyi haizdir. Üye devlet ve hükümet başkanlarının birleşik (AB zirvesi) toplantılarının tasarruflarıyla Konsey'in AB çerçevesinde aldığı kararlar da ATAD'ın yetkisi dışındadır¹²⁰.

Kıta Avrupası hukuk sisteminde mahkeme kararları sadece taraflar açısından bağlayıcıdır. Hukuk kurallarının önündeki olaya uygulamakla görevli olan mahkemeler, bu kuralların uygulanması aşamasındaki yorumları ile bir anlamda bağlayıcı bir takım kavramlar yaratabilmelerine karşılık, ATAD kararları hem tüm üye ülkeler için bağlayıcı olmakta, hem de bir takım anayasal prensipler oluşturmaktadır. Bu bağlamda, AB hukuk sisteminin gelişmesinde ve AB bütünleşmesinin sağlanmasında, ATAD, en önemli aktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. ATAD sadece AB hukuk sistemini değil, ulusal hukuk sistemlerini de şekillendiren, etkileyen bir yargı yeri olarak görülmektedir. 'Yabancı' bir mahkemenin, ulusal hukuk sistemlerinde bu derece etkili olması geleneksel uluslararası hukukta rastlanan bir durum değildir¹²¹.

ATAD yukarıda anlatılan şekli ile yargı yetkisi kullanırken hukukun kabul etmiş olduğu temel ilkelere uygun şekilde kararlarını vermekte ve Birlik içinde uygulama bütünlüğünü de sağlamaktadır.

Son olarak, Nice Antlaşması ile ATAD'ın yargı yetkisinin AB antlaşmalarının 7.maddesi içinde de kabul edilmiştir.ATAD bu şekilde anayasal krizlerde de hukukun korunması görevini üstlenecektir. ATAD'ın yargı yetkisi AB antlaşmasının 46.maddesinin e bendine dayanmaktadır.Söz konusu madde AT antlaşmasına yaptığı atıf gereği, dava türü olarak iptal davası gündeme gelmektedir.İptal edilecek husus hukuki etki doğuracak önlemlerdir.Bu önlemler AB

¹²⁰ Gülören Tekinalp-Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s.234.

¹²¹ Hacer Soykan Adaoğlu, *Avrupa Topluluğu Hukukunun Üye Ülkelerde Uygulanmasında Ulusal Mahkemeler ve Avrupa Adalet Divanı İlişkisi*, 1.Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2006, s. 29.

antlaşmasının 7.maddesinin 1.fikrasınca bir tehlikenin olduğuna ilişkin saptama ve 2.fikrası gereğince alınan tespit kararıdır¹²².

Bütün bu açıklamaları özetlemek gerekir ise Divan'ın yetkisini belirleyen üç ilke mevcuttur.¹²³

ATAD'ın yetkisinin sınırlılığı: ATAD ancak kurucu antlaşmalarda kendisine bırakılmış iş ve davalara bakar. ATAD'ın yetkisinin münhasırlığı: Kurucu antlaşmalarda ATAD'ın yetkisine bırakılan davalara konu olan uyuşmazlıklar için başka bir hukuki çözüm yöntemine başvurulamaz. ATAD'ın yetkisinin zorunluluğu: ATAD kurucu antlaşmalarda yetkisine girdiği açıkça belirlenmiş bulunan konularda açılan davalara karşı tarafın rızasına bağlı olmaksızın bakar ve onları sonuçlandırır.

Zorunlu yetkinin iki istisnası bulunmaktadır: Birinci durum, ATAD üye devletler arasında kurucu antlaşmanın konusuyla ilgili bulunan tüm ihtilaflarda, ihtilaf, tarafların aralarında yapılan özel bir antlaşma ile kendisine sunulduğu takdirde yetkilidir. Burada ATAD uluslar arası bir mahkeme gibi etkinlik göstermektedir. Öte yandan kurucu antlaşma üye devletler arasında böyle bir tahkimname imzalanmaması nedeniyle ATAD'a götürülemeyecek olan bu tür bir uyuşmazlığın başka türlü bir hukuki çözüme de konu olamayacağını belirtmektedir. İkinci durum, ATAD, AB tarafından veya AB adına akdedilmiş bulunan bir kamu hukuku veya özel hukuk akdinde yer alan bir tahkim şartı gereğince bu akitten doğan ihtilafları karara bağlamaya yetkilidir.

¹²² Ayşe Füsün Arsava, "Nice Antlaşmasının Getirdikleri" *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 2002, s.24-25.

¹²³ Tuğrul ARAT, *Avrupa Toplulukları...*, s. 14

1.5.3. Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi

ATAD'dan bahsetmişken Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesinden de bahsetmek bütünlük arz edecektir.

ATAD'ın karşı karşıya olduğu binlerce davada yardımcı olunması amacıyla 1989 yılında Avrupa kurumlarındaki idari uyuşmazlıklar ve topluluk rekabet kurallarından doğan uyuşmazlıklarla ilgilenmek üzere Adalet Divanı bünyesinde İlk Derece Mahkemesi oluşturulmuştur¹²⁴.

Birlik sistemi içinde yer alan faaliyetlerin AB hukuk düzenine uygun olarak yürümesini denetleyen, Topluluk hukukunun birliğini ve bütünlüğünü koruyan ve Topluluk hukuk düzeni dahilinde meydana gelen hukuki ihtilafları yine Birlik hukuku düzenlemelerine göre çözmeye çalışan ATAD, konunun veya ihtilafın karakterine göre, Anayasa Mahkemesi, İdare Mahkemesi, İş Mahkemesi, Hukuk Mahkemesi ve hatta Ceza Mahkemesi gibi görev ifa etmek zorunda kalmıştır. ATAD'nın iş yükünün azaltılması için yeni bir oluşumun sağlanması ve bu anlamda ATAD'nın yetkisinde bulunan kimi konuların bu yeni oluşuma verilmesi gerekli olmuştur¹²⁵.

İlk Derece Mahkemesi, AB Bakanlar Konseyini başta gerçek kişiler tarafından açılan ve işletmeler arasındaki haksız rekabete ilişkin olmak üzere çeşitli davalarda hüküm vermek ile görevlidir¹²⁶.

İlk Derece Mahkemesi¹²⁷, bireylerin yararlanabileceği adli koruma mekanizmalarını güçlendirmek ve Adalet Divanın iş yükünü hafifletmek için

¹²⁴ Rıdvan Karluk, *a.g.e.*, s.246.

¹²⁵ Kamuran Reçber, *a.g.e.*, s.11

¹²⁶ <http://www.ikv.org.tr/kurumlar.php> (erişim tarihi 23.02.2011)

¹²⁷ "Bidayet Mahkemesi" de kullanılmaktadır

24.10.1988 tarihli Konsey kararıyla kurulmuştur¹²⁸. Kuruluşundan itibaren yeni Mahkemenin bireyle ve şirketler tarafından Birlik kurumları ve kuruluşları aleyhine açılan davaları ele alması amaçlanarak, Adalet Divanının en önemli davalara ve Birlik hukukunun yeknesak yorumu üzerinde yoğunlaşması sağlanmıştır. Yeni mahkemenin çizgisini korumasını sağlamak için, kararları ATAD'da temyiz edilmektedir¹²⁹. İlk derece mahkemesi özerk bir yapı arz etmemekle birlikte, yargılama usulü olarak ATAD ile aynı kuralları uygular, bu nedenle bu mahkemece verilen hükümler üst mahkeme olan ATAD nezdinde temyiz edilebilmektedir.

Bu mahkemelerin üyeleri Lüksemburg'da görev yapar ve üyelerin mutabakatıyla altı yıllık bir süre için atanırlar. Yargıçların bağımsızlıkları güvence altındadır.

ATİDM'nin bakmakla yükümlü olduğu başlıca davalar; gerçek veya tüzel kişiler tarafından Birlik organlarına karşı açılan iptal, hareketsizlik ve tazminat davaları, üye ülkeler ile Birlik organlarında çalışan kişiler arasındaki personel davalarıdır. Mahkemenin yetkisi'nin sınırlı olduğu söylenebilir, çünkü; ATAD'ın münhasır yetki alanı dışında kalan alanlarla ilgili davalara bakabilmektedir. Yani ATAD'ın münhasır yetki alanı kapsamında yer alan; Birlik kurumları aleyhine açılan iptal davaları ile, Antlaşmalardan doğan yükümlülüklerin yerine getirilmemesi nedeniyle açılan ihlal davasına ve ön karar başvurularına bu mahkeme bakmamaktadır. Başka bir anlatımla ATİDM'de gerçek ve tüzel kişiler tarafından Birlik aleyhine açılan ihlal ve tam yargı davaları ayrıca Birlik ile çalışanları arasındaki uyuşmazlıklardan çıkan personel davaları, AKÇT Antlaşması çerçevesinde şirketler, teşebbüsler, ticaret birlikleri tarafından Komisyon aleyhine açılan davalar ağırlıklı olarak görülmektedir.

¹²⁸ Rıdvan Karluk, *a.g.e.*, s.246

¹²⁹ Kamuran Reçber, *a.g.e.*, s.97,

İlk Derece Mahkemelerinin oluşumlarının ATAD'dan farkı; savcılık kurumunun olmaması ve sadece daireler şeklinde çalışmasıdır. Eğer dava karışık ise, ilgili savcı çalışmalara görevlendirilir¹³⁰.

¹³⁰ Cihan Dura-Hayriye Atik, *a.g.e.*, s.262.

İKİNCİ BÖLÜM

AVRUPA TOPLULUKLARI ADALET DİVANİ'NDA GÖRÜLEN DAVA TÜRLERİ

Bu bölümde, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın yargı yetkisini kullanırken başvurduğu dava çeşitleri irdelenerek özellikle yargı yetkisinin kullanımında en çok başvurulmuş ön karar usulünün genel çerçevesi belirlenerek ATAD kararlarının üye ülkelere doğrudan etkisi incelenecektir.

2.ATAD'da Görülen Davalar

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı, Birlik sistemi içinde yer alan faaliyetlerin Avrupa Birliği hukuk düzenine uygun yürütülmesini denetleyen üst yargı merciidir. Bu görevinin doğal bir sonucu olarak da, Birlik hukukunun yeknesak olarak uygulanması, üye devletler arasında uygulama farklılıklarının giderilmesini önlemekle görevlidir. Kararları temyiz edilemeyen mercii sıfatıyla ATAD, anlaşmazlıkları Birlik hukuk düzenine ve kurucu antlaşmalara göre çözüme kavuşturur. Dolayısıyla ATAD'ın görev tanımı içinde en başta davalar yer almaktadır. Adalet Divanında görülen dava türlerinin en önemlilerin ihlal davaları, iptal davaları, hareketsizlik davaları, tazminat davaları, personel davaları, Avrupa Yatırım Bankası ile anlaşmazlıklar hakkındaki davalar ve ön karar usulüyle görülen davalar olarak sıralamak mümkündür¹³¹.

ATAD, tüm bu davalara ilave olarak yapılması düşünülmüş uluslararası anlaşmaların kurucu antlaşmalara aykırı olup olmadığını nihai olarak tayin eder. Önüne getirilen davalarda geçici tedbirlerin alınmasına ihtiyaç olup olmadığını karara bağlar. ATAD, ayrıca açılan bir davada gerek görmesi halinde yürütmeyi durdurma kararı verebilir. Yargılama usulünü kendisi tayin

¹³¹ Tuğrul Arat, *Avrupa Toplulukları...*, s.41-42

eder. Birlik üyelerinin malvarlıkları üzerinde cebri icra uygulanmasına karar verir. ATAD ayrıca talep edilmesi halinde üye devletler arasında yapılan sözleşmelerin yorumunu yapmaktadır.

2.1. İhlal Davaları

Birlik hukukundan doğan bir yükümlülüğün yerine getirilmemesi durumunda açılan bir dava türüdür¹³². ATAD'ın gördüğü davalardan ihlal davaları, üye devletlere karşı, üye devletlerin, kurucu antlaşmalar veya ikincil hukuk normlarına riayet etmedikleri, yükümlülüklerini yerine getirmedikleri taktirde kendilerine karşı bir başka üye devlet veya Komisyon tarafından yükümlülüğün ihlali nedeniyle ATAD'da açılan davadır¹³³.

Bu dava türü, Türk yargılama usulünde "ihlal davası" diye adlandırılmıştır. Almanya'da anılan davaya "gözetim davası", İngiliz hukukunda ise "ihlal davası" veya "Birlik hukukuna uygun hareket edilmemesi halinde açılan dava" denilmektedir. "İhlal davası" deyimini ile bir üye ülkenin AB hukukunu ihlal etmesi halinde açılan dava kastedilmektedir. Davanın uluslararası hukukta benzeri yoktur. Bu sebeple dava önemli bir boşluğu dolduran, üye devletleri dahil oldukları uluslararası toplumun hukuka bağlı bir unsuru haline getiren, uluslar üstü özgün bir araçtır.

"Gözetim davası" deyimini ise Komisyon'un üye ülkelerin, Birlik hukukuna uygun hareket etmelerini gözetim altında tutma görevinin altını çizmektedir. Çünkü bu dava dolayısıyla ATAD'a yargı yetkisi tanıyarak üye ülkeler; sadece belli bir ihtilaf veya bir antlaşmaya bağlı ihtilaflar için, bir uluslararası mahkemenin yetkisini tanımının ötesinde, bir çokuluslu hukuk düzeni bağlamında doğan yükümlerinin ifası

¹³² Yılmaz Aliefendioğlu, "AT Adalet Divanı, Kararları ve T.C Anayasasında Yargı Yönünden Uyum Sorunu" *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 23, Sayı 2, Ankara 1990, s.36.

¹³³ Haluk Günöğür, *Avrupa Toplulukları Hukuku*, 284-285,

ile ilgili davaların tümünü çözmek yetkisini, genel bir tarzda ATAD'a vermişlerdir¹³⁴.

AT Anlaşması'nın 228. maddesinde¹³⁵ ATAD'ın görev tanımı yer almaktadır. İlgili maddede Adalet Divanı, bir üye devletin işbu antlaşma gereğince kendine düşen yükümlülüklerden birini yerine getirmediğine karar verirse, O devlet Adalet Divanı yargısının yerine getirilmesini gerektiren önlemleri almak zorunda olduğu şeklinde görev tanımı yapılmıştır.

Üye devletlerin yükümlülüklerini yerine getirmemeleri iki şekildedir. Birinci olarak bir üye devletin Birlik hukukuna ters düşen bir iç hukuk metnini uygulaması Birlik hukukunun ihlali kabul edilmektedir. İkinci olarak da, bir üye devletin Birlik hukukuna göre alması gereken önlemi almaktan kaçınması halinde ihlal ortaya çıkmaktadır.

Üye devletler Antlaşmalardan doğan yükümlülüklerini gerektiği gibi yerine getirmemesi halinde, Avrupa entegrasyonu düşüncesinin, bu olgudan zarar göreceği kesindir. Bu nedenle AT Antlaşması'nın 226 ve 227. maddeleri¹³⁶ gerek AB Komisyonu'na, gerekse diğer üye devletlere, bu durumda Adalet Divanı'na başvurma yetkisi vermiştir. 226 ve 227. maddelerde yer alan "antlaşmalardan doğan yükümlülükler" cümlesi geniş yorumlamalı ve yalnız birincil normlar açısından değil Birlik hukukunun ikincil normlar açısından ihlalleri de içermelidir. Kısaca bu dava Topluluk kurucu Antlaşmalarının ihlali yanında, Birlik organlarının çıkarttığı tüzük, yönerge, kararlar hatta yazılı olmayan Birlik hukuku ile ilgili genel hükümlerin ihlali durumunda da açılır¹³⁷.

¹³⁴ Gülören Tekinalp- Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 240-241.

¹³⁵ Haluk Günüşur, *Avrupa Birliğinin.....*, s.82.

¹³⁶ Haluk Günüşur, *Avrupa Birliğinin.....*, s.81-82.

¹³⁷ Enver Bozkurt- Mehmet Özcan-Arif Köktaş , *a.g.e.*, s. 119-120.

İhlal, bir üye devletin yapma veya yapmama eyleminden doğabilir. Yani bir üye devletin, Birlik hukukuna ters düşen bir iç hukuk tasarrufu ihdas etmesi, bunu uygulamaya devam etmesi veya bir üye devletin Birlik hukukuna göre, alması gereken bir önlemi almaktan kaçınması ihlal davasının nedenleridir.

Bu yargısal mekanizma, suçluluk ve sorumluluk gibi bir kavramla ilişkili olmayıp, yalnızca söz konusu yükümlülüğün yerine getirilmediğini saptama yönünde tamamen objektif bir saptama olduğu söylenebilir. Adalet Divanı'nın vermiş olduğu kararlar, bir ihlalin tespiti olsa da, bu ihlal sonucunda ihlali yapan devletin ihlal nedeniyle vermiş oldukları zararların giderilmesi de istenmektedir yani bir sorumluluk da ortaya çıkmaktadır.¹³⁸

Yargılama sonunda Divan, üye devletin yükümlülüğünü ihlal ettiğine karar verirse, bu karar durumu bildirici nitelik taşır. Karar, ihlali tespit etmek bakımından kesindir, bağlayıcıdır. İlgili devlet ve bu devletin yetkili mercileri, kararın gereği olan tedbirleri almakla yükümlüdür. Divan, milli organların tasarruflarını iptal etme yetkisine de sahip değildir. Mükellefiyetini ihlal ettiği tespit edilen devlet, Divan kararının gereği olan tedbirleri almamakta ısrar ederse, Birlik hukuku çerçevesinde tutulacak tek yol, o devlet aleyhine yeniden başvurmaktan ibarettir. Şu halde üye devletlerin ATAD kararlarının gereğini yerine getirmeleri, onların bu konudaki iyi niyetlerine ve asıl Birlik hareketinin sürdürülmesi yönündeki siyasal iradelerinin gücüne önemli ölçüde bağlı kalmaktadır. Bu noktada Birlik hukuk düzeninin etkililiğini sürdürmesine, milli mahkemelerin Birlik hukukuna ait görevlerine sahip çıkmalarının tabii ki katkısı olur. Nihayet, siyasal mekanizmaların işletilmesi yoluyla bir sonuç alınması imkanı, hukuk dışında bir imkan olarak, her zaman vardır¹³⁹.

Topluluk antlaşması bir üye devletin mahkeme kararının gereğini yerine getirilmemesi durumunda bir cezaya muhatap olmaz. Birlik hukukunun etkinliği,

¹³⁸ Enver Bozkurt- Mehmet Özcan- Arif Köktaş , *a.g.e.*, s. 119-120.

¹³⁹ Tuğrul Arat, *Avrupa Toplulukları....*, s. 53-54.

ulusal mahkemeler ve ön karar usulü yoluna başvurması yoluyla sağlanır¹⁴⁰. Olayın dava boyutuna taşınması söz konusu ihlallerin ortadan kalkması sonucu da doğurabildiğinden ihlallerden vazgeçilme durumunda bazı davaların geri alındığı da görülmektedir.

Üye devletlerin Divan kararlarına uymalarına ilişkin yükümlülük, AT Antlaşması'nın 228. maddesinde öngörülmüştür. Hatta Divan kararlarının gereğini yerine getirmeyen üye devletlere maktu bir tutar ya da günlük para cezası uygulanması açık hükme bağlanmıştır. Bu cezaların uygulanmasına da Komisyon'un başvurusu üzerine Divan karar verecektir. Adalet Divanının bu hükmünün uygulanması 4 Temmuz 2000 tarihinde verilen C-387/97 sayılı kararıyla Yunanistan'a karşı, daha önceki divan kararının uygulanmaması nedeniyle günlük 20.000 euro para cezası ile cezalandırılmasına karar verilmiştir. Bu uygulama kararın yerine getirilmesine kadar devam edecektir¹⁴¹.

Üye devletlerden her biri, diğer bir üye devletin kurucu Antlaşma gereğince kendisine düşen yükümlülüklerden birini yerine getirmediği kanısına varırsa, öncelikle, yükümlülüğünü ihlal ettiği kanısına varan üye devlet, Komisyon'a başvurmalıdır. Böylece komisyona gerekçeli görüş bildirme imkanı sağlanır. Divan ayrıca tarafların uygun bulması durumunda, üye devletler arasındaki antlaşmazlıklarda da yetki kullanabilir¹⁴². Bu görüş doğrultusunda değişik ihtimaller doğar: Eğer görüş, ihlalin var olduğu yönünde ise Komisyon veya şikayette bulunan üye devlet, Adalet Divanı'na dava açabilir. Eğer Komisyon ihlalin bulunmadığı yönünde bir karar verirse veya üç aylık bir sürede herhangi bir görüş belirtmez ise şikayette bulunan devlet, Komisyon'dan bağımsız olarak doğrudan Adalet Divanı'na dava açabilir¹⁴³.

¹⁴⁰ Yılmaz Aliefendioğlu, *a.g.e.*, s.37.

¹⁴¹ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği.....*, s. 105-106.

¹⁴² Rıdvan Karluk, *a.g.e.*, s. 248-249.

¹⁴³ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş, *a.g.e.*, s. 121.

Komisyon; bir üye devletin kurucu antlaşma gereğince kendisine düşen bir yükümlülüğü yerine getirmediği kanısına varırsa, o devleti açıklama yapmaya çağırır. Resmi girişim komisyonun ilgili üye devlete yazılı olarak başvurusuyla başlar. Başvuruda ihlal durumunda bulunan üye devlete görüş bildirilmesi için uygun süre verilir. Komisyon bu görüşü beğenmezse hazırlayacağı gerekçeli görüş ile ihlalin belirli sürede sona ermesini ister. Eğer ihlal sona erdirilirse dava süreci de sona erer. Ancak ihlal devam ettirilirse konu ATAD huzuruna dava olarak aktarılır¹⁴⁴.

Bu durumdan anlaşılıyor ki, Komisyon'un, ATAD'a bu hususta başvurabilmesi için, iki ön şartı yerine getirmesi gerekmektedir. Öncelikle, yükümlülüğünü yerine getirmeyen devlete açıklama yapma imkanı sağlamalıdır, sonra da, durumla ilgili gerekçeli görüşünü bildirmiş olmalıdır. Yönteme ilişkin bu şartların yerine getirilmesine rağmen, ilgili devlet ihlal durumunu sürdürmekte ısrarlı ise, Komisyon artık ATAD'a başvurabilecektir¹⁴⁵.

Sonuç itibariyle ihlal davası küçük çaplı ihlallere karşı uygulanma niteliği zayıftır. Bu durumdan dolayı antlaşma metni ortaya çıkan eksiklikleri kısmen de olsa giderebilmek için AT Antlaşmasının 234. maddesinde¹⁴⁶ yer alan ön karar usulünü geliştirmiştir¹⁴⁷.

2.2. Hareketsizlik Davaları

Konsey ve Komisyon'un antlaşma hükümleri gereği kendilerine verilen görevleri yerine getirmemeleri halinde açılan davadır. Bu davayı üye ülkeler, Birlik kurumları ve gerçek kişiler tarafından açılabilir.

¹⁴⁴ Enver Bozkurt, Mehmet Özcan, Arif Köktaş, *a.g.e.*, s. 121-122.

¹⁴⁵ Tuğrul Arat, *Avrupa Toplulukları...*, s. 50-51

¹⁴⁶ Haluk Günuşur, *Avrupa Birliğinin...*, s.84.

¹⁴⁷ Sanem Baykal, *AT Hukuku'nun Etkili Biçimde Uygulanması ve Bireysel Haklar*, 1. Baskı, Ankara Üniversitesi ATAUM Yayınları, Ankara 2002, s.21.

Hareketsiz kalan organın hareketsizlik yönünde bir karar alması veya bir harekette bulunmasına ilişkin talebin cevapsız kalması, yani bir bakıma zımnen ret usulü¹⁴⁸ gibi talebin reddedilmesi üzerine hareketsizlik suretiyle antlaşmayı ihlal etmeleri nedeniyle, kendilerine karşı ATAD'da hareketsizlik davaları açılabilir. Hareketsizlik davası ikincil nitelik taşır. Yani bir yenilik doğurucu dava, mesela iptal davası, açılabilir hallerde hareketsizlik davası onun yerine geçmez. Bunun gibi ilgili Birlik organı hareket etmiş mesela bir karar almışsa, hareketinin ya da aldığı kararın antlaşmaya aykırı olduğu hallerde de hareketsizlik davasına gidilemez. Anılan dava paralel dava olarak yerine geçmez¹⁴⁹.

Bu dava Konsey ve Komisyon, antlaşmaya göre yapmaları gereken bir işlemi, antlaşmada bu işlemin yapılması için belirlenen şartların gerçekleşmesine rağmen yapmaktan kaçındıkları takdirde, onları söz konusu işlemi yapmaya sevk etmek için öngörülmüştür. Hareketsizlik davası, iptal davası ile aynı mahiyette sayılan bir davadır. Hatta Divan'a göre hareketsizlik davasını düzenleyen hükümler ile iptal davasına ilişkin hükümler aynı hukuki çarenin değişik ifadesini taşımaktadır¹⁵⁰.

ATAD, Birlik hukukuna göre yapılması gerekli işlemlerin yapılmamasından dolayı da yetkilidir. Birlik antlaşmaları Komisyona ve Konseye belirli bir işlemi yapma görevi vermişse, bu organların söz konusu işlemi yaparak görevlerini yerine getirmesi gerekir. Aksi halde üye devletler ve Topluluğun diğer organları bu antlaşmanın ihlalinin tespiti için dava açabilirler. Bu görevlerin yerine getirilmemesi sakat bir idari işlem yapmak kadar hukuka aykırı bir davranıştır¹⁵¹.

¹⁴⁸ Yapılan başvurunun belirli süre içinde cevap verilmemesi anlamına gelen zımnen ret usulü kavramı, normal şartlarda cevap verilmeme halinde başvurunun reddi sayılır.

¹⁴⁹ Gülören Tekinalp-Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 252.

¹⁵⁰ Tuğrul Arat, *Avrupa Toplulukları...*, s. 78.

¹⁵¹ Işıl Özbakan, *Avrupa Toplulukları Konusunda Araştırmalar*, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Yayınları, No:303, Ankara 1988, s.409.

Hareketsizlik davasını açma süresi ,ilgili kurumun davete rağmen hareketsiz kaldığı iki aylık sürenin sona erdiği tarihten başlamak üzere iki aydır. Bu süre geçtikten sonra davanın açılması, yeni bir davetin yapılmasına bağlıdır.

Hareket etmeye davet edilen kurum, şu hallerde tutumunu belirlemiş sayılabilir: Daveti kabul etmiş ve istenen işlemi yapmışsa; daveti kesin olarak reddetmemekle beraber, işlemi yapmamasının nedenlerini açıklayıcı bir yola başvurmuşsa veya davetin gereğini tam yerine getirmemekle beraber, olumlu bir tavır takınmışsa tutumunu belirlemiş sayılır. Buna karşılık iki aylık süre içinde, tutumunu belirleyici hiç bir davranışta bulunmamış veya daveti açıkça reddetmişse kurum aleyhine, davet sahibi ATAD'a başvurabilecektir. İlgili kurum, ATAD'ın aleyhine verdiği karara rağmen "hareketsizliğinde" direnirse bundan doğan zararın tazmini talebiyle ATAD'a başvurulma yolu açıktır.¹⁵².

Özel veya tüzel kişiler, ilgili Birlik kurumunun görüş ve tavsiyeleri kendilerine bildirmemelerine karşı hareketsizlik davası açamazlar. Son olarak özel kişiler tarafından açılan iptal ve hareketsizlik davaları çerçevesinde, ilk Derece Mahkemesi'nin yetkili kılındığını belirtmek gerekir¹⁵³.

2.3. İptal Davaları

Konsey ve Komisyon tarafından yapılan tasarrufların (tüzük, direktif, karar) hukuka aykırılığı nedeniyle iptali için açılan davalardır. Bu davayı üye devletler, Birlik kurumları ve bu hukuki tasarruftan etkilenen gerçek ve tüzel kişiler açabilirler. Devletlerin dava açması konusunda hiçbir sınırlama yoktur. Belirlenen süre içerisinde

¹⁵² Tuğrul Arat, *Avrupa Toplulukları.....*, s. 83.

¹⁵³ Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği.....* , s. 108.

hareket etmek koşuluyla her türlü davaya konu olan kararlara karşı dava açabilirler. Devletlerin bu dava ile bir menfaat ilişkisi olması gerekmez¹⁵⁴.

Bir gerçek veya tüzel kişi kendisine yöneltilmiş bir karara tüzük şeklinde çıkarılmış bir karara veya bir başkasına yöneltilmiş olmakla birlikte kendisini doğrudan ve bireysel olarak ilgilendiren kararlara karşı iptal davası açabilir. Bu davanın şartları, ortada bir karar olması ve bu kararın davacıyı doğrudan ve bireysel olarak ilgilendirmesidir. Rekabetle ve anti dampire ilgili iptal davalarında gerçek ve tüzel kişiler daha çok davacı olmaktadır.

Konsey'de bir tasarrufun lehinde oy kullanmış bulunan devlet de iptal davası açabilir. Devlet yerine vilayet, belediye, bir bakanlık ya da bir genel müdürlük gibi alt birimler, bu davayı açamazlar. Üye devlet dışındaki kamu ve özel hukuk tüzel kişilerinin iptal davasını açabilmeleri ancak, AT Antlaşması'nın 230. maddesinin. 4. fıkrasında¹⁵⁵ öngörülen şartların varlığı halinde mümkündür. ATAD'ın bir kararında Alman Federal Cumhuriyeti ile Federal İşçi Kurumu'nun iptal davasını birlikte ikame etmeleri kabul görmüştür. Devletin alt birimlerinden birinin mesela bir bakanlığın devlet adına dava açmak için görevlendirmesi olabilir. Üye ülkeler, Konsey ve Komisyon, yetkisizlik, şekle ilişkin hükümlere uyulmaması, AT Antlaşması'nın veya onun uygulanmasına ilişkin bir hukuk kuralının ihlal edilmesi ya da takdir yetkisinin kötüye kullanılması sebeplerine dayanarak iptal davası açabilirler¹⁵⁶.

Avrupa Parlamentosu, Konsey, Komisyon ve Avrupa Merkez Bankası bu davanın davalı tarafında yer alırlar. Devlet ve Hükümet Başkanlarının AB organı sıfatıyla yaptıkları toplantılarda yani Avrupa Zirvesi'nin aldıkları kararlar iptal

¹⁵⁴ Işıl Özbakan, *a.g.e.*, s. 406.

¹⁵⁵ Haluk Günuğur, *Avrupa Birliğinin...*, s.83.

¹⁵⁶ Gülören Tekinalp- Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 247-248.

davasına konu olmaz. Konsey'in Avrupa Birliği ile ilgili kararları da iptal davasına konu olamaz¹⁵⁷.

AB organlarının hukuki tasarruflarına karşı iptal davası açılabilir. Söz konusu iptal davası yenilik doğurucu bir davadır. Çünkü mahkemenin iptal kararı var olan hukuki bir durumu geriye etkili olarak ortadan kaldırır. İptal davasının ikame edilebilmesi için ulusal hukuktaki hukuk yollarının tüketilmesine gerek olmadığı gibi davanın Birlik düzeyinde başka bir dava ile birlikte açılması da şart değildir. İptal davası ile organların hukuki karar ve tasarrufları hem geçerlilik hem de hukuka uygunluk açısından ATAD'ın yargı denetimi altına alınmıştır. Bu ilke AT Antlaşması'nın 230. maddesinde ifadesini bulmuştur. Söz konusu dava, ulusal mercilerin karar ve eylemlerine karşı açılmaz. Hukuka uygun hareket etme yükümü sadece Konsey ve Komisyon'a değil aynı zamanda Avrupa Parlamentosu'na ve Avrupa Merkez Bankası'na da yönelmiştir. Dava, Avrupa Parlamentosu ile Konsey'in ortak karar usulü ile koydukları hukuka ve Komisyon, Konsey ve Avrupa Merkez Bankası'nın, bağlayıcı olmayan dahili nitelik taşıyan, tavsiye, karar, bilgi notu ve istatistik cetveli gibi belge ve açıklamaların dışında kalan hukuki tasarruflarına karşı da açılabilir¹⁵⁸.

ATAD, Konsey ve Komisyon'un tavsiyeler ve görüşler dışındaki tasarruflarının hukuka uygunluğunu da denetler; bu yönde açılan davalarda karar vermeye yetkilidir¹⁵⁹. Dava usulüne uygun açıldıktan sonra işlem hukuka aykırılığı anlaşılırsa, Divan, ihtilaf konusu tasarrufun hükümsüzlüğüne karar verir. Böylece ATAD'a, Toplulukların diğer organlarının bağlayıcı tasarrufta bulunurken, Birlik hukukunda kendilerine tanınan yetki alanları içinde hareket edip etmediklerini, yapılan işlemlerin Birlik hukukuna uyup uymadığını tespit etme ve hukuka aykırı surette yapılan işlemleri iptal etme yetkisi tanınmış bulunmaktadır. Dolayısıyla Birlik

¹⁵⁷ Ahmet Anıl Örnek, "Avrupa Topluluğu Adalet Divanı'nın Bakmakla Görevli Olduğu Dava Türleri", (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2006, s.43., Gülören Tekinalp-Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s.247.

¹⁵⁸ Gülören Tekinalp, Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 246, 247.

¹⁵⁹ Rıdvan Karluk, *a.g.e.*, s. 249.

organlarının birbirlerinin yetki alanlarına tecavüz edip etmediklerinin tespit edilmesi de bu yoldan mümkün hale gelmiştir¹⁶⁰. Buradan çıkan sonuç ise; ATAD'ın Birlik organlarının işlemlerinin yasal olup olmadığını denetlemek ve antlaşmalara aykırı işlemleri iptal etmek yetkisine sahiptir. Ancak iptal kararı sonucu işlemleri düzeltmek veya işlemin yerine geçebilecek bir karar almak yetkisine sahip değildir¹⁶¹.

İptal davaları, söz konusu kararın yayın ya da tebliğ tarihinden itibaren 2 ay içinde açılır. Adalet Divanı, Komisyon veya bir üye devlet tarafından açılan davalarda, kararların hukuka uygunluğunu denetlemeye yetkilidir¹⁶².

İptal kararı verilmesini gerektiren haller ise şöyle sıralanır. Yetkisizlik, önemli usullere ilişkin hükümlerin ihlali, antlaşmanın veya onun uygulanmasına ilişkin bir hukuk kuralının ihlali, yetkinin kötüye kullanılması halleridir.

AT Antlaşması'nın 231. maddesine¹⁶³ göre yasal dayanaklardan yoksun bulunan tasarruflar Adalet Divanı tarafından iptal edilir. İptal kararı geriye etkilidir. Tasarrufu hükümsüz kılar ve hiç yapılmamış sayılması sunucunu doğurur. Ancak Adalet Divanı iptal edilen tasarrufun yerine yenisini koyamaz. Bu yetki tasarrufu iptal edilen kuruma aittir. İptal davasında, iptal kararı ile yapılan işlemde zarar gören kişiler lehine tazminata hükmedilmez. İşlemden zarar gören kişiler bu zararlarının tazmini için ayrı bir dava açmak zorundadırlar¹⁶⁴. Buradaki iptal hükmü tamamen idari yargılama usulündeki iptal kararına benzerlik gösterir. Başka bir deyişle işlem tarihi itibarıyla geriye doğru gidecek şekilde hukuki sonuç doğurmaktadır.

¹⁶⁰ Tuğrul Arat, *Avrupa Toplulukları.....*, s. 58.

¹⁶¹ Yüksel İnan- Sertaç Başeren, "Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın Yargı Yetkisi" *Amme İdaresi Dergisi*, *İXX*. Cilt, Sayı 3, Ankara 1986, s. 108.

¹⁶² Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği.....*, s. 107-108.

¹⁶³ Haluk Günöğür, *Avrupa Birliğinin.....*, s.83.

¹⁶⁴ Enver Bozkurt-Mehmet Özcan-Arif Köktaş , *a.g.e.*, s. 124.

2.4. Personel Davaları

AT Antlaşması'nın 236. maddesinde, Adalet Divanı, Topluluk ve onun görevleri arasında statüde belirlenen sınırlar ve koşullar içinde kalan ya da bu görevlilere uygulanan rejimden doğan her uyuşmazlıkta karar vermeye yetkili olduğu kuralı yer almıştır¹⁶⁵. Davanın konusu Topluluğun çalışanlarına karşı yaptığı işlemlerdir. Dava sonucunda bu işlemlerin iptalinin yanında, işlem sonucu zarar meydana gelmiş ise tazminata da hükmedilebilir¹⁶⁶.

ATAD, çalışanlar ile Birlik arasında çalışanlara ilişkin düzenlemelerde veya iş şartlarında öngörülmuş hükümler dolayısıyla ve anılan hükümler çerçevesinde doğan tüm ihtilaflara bakmaya yetkilidir. Disiplin davaları için de ATAD yetkilidir¹⁶⁷.

2.5. Tazminat Davaları

Davada davacı, Birlik veya organlarında çalışanların eylemlerinden zarar gören her gerçek veya tüzel kişi olabilir. Davalı ise zararı veren kişinin bağlı olduğu Birlik organıdır. Topluluğun sözleşme dışı sorumluluklarında doğan tazminat davası, bir tam yargı davasıdır. Dolayısıyla Adalet Divanı, olayın tüm yönlerini araştırarak karar verecektir. Adalet Divanı kararının gereğinin, ilgili Birlik organı tarafından yerine getirilmesi zorunludur¹⁶⁸.

ATAD, AT Antlaşması'nın 235. maddesi¹⁶⁹ uyarınca bir sözleşme olmaksızın Topluluk organlarının veya çalışanlarının neden olduğu zararların

¹⁶⁵ Haluk Günüçür, *Avrupa Birliğinin....*, s.84.

¹⁶⁶ Enver Bozkurt-Mehmet Özcan-Arif Köktaş , *a.g.e.*, s. 124.

¹⁶⁷ Gülören Tekinalp-Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 259.

¹⁶⁸ Enver Bozkurt-Mehmet Özcan-Arif Köktaş , *a.g.e.*, s. 124.

¹⁶⁹ Haluk Günüçür, *Avrupa Birliğinin....*, s.84

giderilmesi amacıyla açılan davalara bakmak için münhasır yetkiye sahiptir¹⁷⁰. AT Antlaşmasının 288. maddesinin ikinci fıkrasına göre topluluğun sözleşme dışı, yani haksız fiil sorumluluğu düzenlenmiştir. Topluluk organlarının ve hizmetlilerinin görevlerini yerine getirirken vermiş oldukları zararları, üye ülkelerin hukuk düzenlerinde ortak olan genel hukuk ilkelerine göre tazmin ile yükümlüdür. Topluluğun sözleşmeden doğan sorumluluğu ise ilgili sözleşmeye uygulanan hukuka göre tayin edilir¹⁷¹.

Sözleşmeden doğan sorumlulukta kural olarak üye ülkelerin mahkemeleri yetkilidir. Bu yetki AT Antlaşması'nın 240. maddesinden doğar. Anılan hüküm uyarınca Antlaşma'ya göre herhangi bir konuda ATAD'a yargı yetkisi saklı kalmak koşuluyla, Topluluğun taraf olduğu ihtilaflarda üye ülkelerin yetkisi devam eder. Üye ülkeler herhangi bir ihtilafla ilgili olarak, bir hakem şartı veya sözleşmesi ile ATAD'ı yetkilendirebilirler. Sözleşmeden doğan sorumluluklarda, kararın davanın yeniden açılmasında İmtiyazlar ve Dokunulmazlıklara İlişkin Protokol'ün koyduğu sınırlar dikkate alınır. Diğer yandan, çalışanların Birliğe karşı kişisel sorumlulukları, çalışanların bağlı oldukları statünün veya iş sözleşmelerinin hükümlerine tabidir. Nihayet, ATAD'ın, hizmetlilerin statülerinde belirlenmiş olan veya hizmetlilere ilişkin istihdam şartlarından doğan sınırlar ve ölçüler içinde, Birlik ile hizmetliler arasındaki bütün davalarda yetkili olduğu da açıktır.¹⁷².

AT Antlaşması, üye ülkelerin Topluluk hukukunu ihlal ederek kişilere verdikleri zarardan sorumlu tutulmalarına ilişkin herhangi bir hükme yer vermemektedir. Bu sorumluluk ile AT Antlaşması'nın 226 ve 227. maddelerinde düzenlenen ihlal davasını birbirine karıştırmamak gerekir. Anılan maddelerde

¹⁷⁰ Münhasır yetki; AT Antlaşmaları, bu antlaşmaların yorumlanması ve bunlardan doğan uyuşmazlıkların çözülmesi konusundaki yetkinin ATAD'da olmasıdır. AB üyesi devletler, AT Kurucu Antlaşmalarına taraf olmakla, bu antlaşmalardan doğan uyuşmazlıklarını ATAD'dan başka bir uluslar arası yargı önünde çözümlememeyi kabul etmişlerdir. Münhasır yetki alanı ise ATAD ve İlk Derece Mahkemesi arasındaki görev sorununa ilişkin bir kavramdır.

¹⁷¹ Gülören Tekinalp- Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 256.

¹⁷² Gülören Tekinalp- Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 256- 257.

düzenlenen, üye ülkelerin Birlik hukukuna uygun hareket etmelerini sağlayan bir tespit davasıdır. Burada incelemeye konu yapılan ise üye ülkenin sözleşme dışı sorumluluğundan kaynaklanan yani haksız fiilden doğan tazminat davasıdır¹⁷³.

2.6.Avrupa Yatırım Bankası'nın ve Avrupa Merkez Bankası'nın Statüsü ile İlgili Davalar

ATAD, Avrupa Yatırım Bankası (AYB) 'nı ilgilendiren ve Üye devletlerin Bankanın statüsünden doğan yükümlülüklerini yerine getirmelerine dair olan, Banka Governörler Meclisi'nin kararlarına ilişkin bulunan, Banka İdare Meclisi'nin kararlarına ait olan ihtilaflar bakımından da yetkilidir¹⁷⁴.

Üye ülkelerin AYB'nin esas sözleşmeden doğan yükümlerini yerine getirmemeleri halinde, Avrupa Yatırım Bankası'nın yönetim kurulu, kendi alanlarda Komisyon'a tanınan yetkilere sahip bulunduğu için ihlal davasını açabilir. Avrupa Yatırım Bankası'nın governörler kurulu kararları aleyhine her üye devlet, Komisyon ve Avrupa Yatırım Bankası'nın yönetim kurulu iptal davasını açabilir. Avrupa Yatırım Bankası'nın yönetim kurulunun kararlarına karşı üye ülkeler ve Komisyon iptal davasını açabilir. Ancak bu iptal davası açma hakkı sınırlıdır. Çünkü üye ülkeler ile Komisyon iptal davasını sadece yönetim kurulunun Avrupa Yatırım Bankası'nın esas sözleşmesinin 21. maddesinin 2. 5. 6 ve 7. fıkralarındaki şekil hükümlerini ihlal etmiş olması halinde açabilirler. Ulusal merkez bankalarının Antlaşmalardan ve AMB'nin esas sözleşmesinden kaynaklanan yükümlerini yerine getirmemeleri halinde Bankanın yönetim kurulu, ihlal davasını açabilir. ATAD'ın davayı kabul etmesi halinde ulusal banka gerekli önlemleri almaya zorunludur¹⁷⁵.

¹⁷³ Gülören Tekinalp-Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 266.

¹⁷⁴ Tuğrul Arat, *Avrupa Toplulukları...*, s. 98.

¹⁷⁵ Gülören Tekinalp-Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 259.

2.7.Ön Karar Usulü İle Görülen Davalar

Literatürde bazı araştırmacılar ön karar davası¹⁷⁶ ibaresini kullanırken bazı araştırmacılar ön karar usulü¹⁷⁷ ve ya referans sistemi¹⁷⁸ ya da ön karar prosedürü¹⁷⁹ ibresini kullanmayı tercih etmektedirler. Usul ve dava kavramları nitelik açısından birbirinden çok farklı anlamlar taşımaktadır. “*Dava, başkaları tarafından hakkı ihlal edilen veya tehlikeye sokulan kimsenin yeniden tartışma konusu yapılamayacak şekilde ve geleceğe yönelik olarak, bu ihlalin ve tehlikenin bertaraf edilmesi için mahkemeden hukuki koruma talep edilmesidir.*” Ön karar başvurusunda ise hukuki koruma talep eden taraf bulunmamakta olup, ulusal mahkeme, ATAD’dan Birlik hukukunun yorumlanmasına ve geçerlilik denetimi yapılmasına ilişkin olarak talepte bulunmaktadır. Burada kullanılan usul kavramı, ulusal yargılama hukuku anlamında usul kavramı değildir. Usul kavramı, yalnızca ön karar usulü başvurusu sonucunda ATAD’da görülen süreci değil, ulusal mahkemedeki dava sürecini de kapsayacak şekilde kullanılmaktadır. Bu kapsamda her iki süreçide kapsayan bir usul kavramı kullanılmıştır¹⁸⁰.

Birlik hukuk sisteminin en orijinal özelliklerinden biri ön karar usulüdür. Literatürde, ATAD’ın oluşturduğu içtihatlarda, dönüm noktası niteliği taşıyan kararların genelde ön karar usulü çerçevesinde verildiği ifade edilmektedir¹⁸¹.

¹⁷⁶ Sanem Baykal, *AT Hukukunun...*, s. 19

¹⁷⁷ Gülören Tekinalp-Ünal Tekinalp, *a.g.e.*,s.260.

¹⁷⁸ Mustafa Karayığit, *Avrupa Birliği Normlarının Denetiminde Gerçek ve Tüzel Kişiler Faktörü, I.Baskı*, Adalet Yayınevi, Ankara 2008, s.51.

¹⁷⁹ Ayşe Füsün Arsava, *Roma Antlaşmasında Önkarar Prosedürü ve Bu Prosedür Çerçevesinde Doğan Sorunlar*, *a.g.e.* s.; Ercüment Tezcan, *Avrupa Birliği...*, s. 109.

¹⁸⁰ Pınar Dörter “Avrupa Toplulukları Adalet Divanı’nda Ön Karar Usulü İle Görülen Davalar”(Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuk Ana Bilim Dalı, Avrupa Birliği Hukuku Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir 2008, s.3.

¹⁸¹ Pınar Dörter, *a.g.e.* ,s.4.

Gerek bireyler veya şirketler, gerekse özel kişiler veya üye devletlerin ulusal otoriteleri arasında Birlik hukukunu ilgilendiren uyuşmazlıklar, ön karar usulü çerçevesinde değerlendirilmek üzere, doğrudan ATAD'ın önüne getirilememekte, bu uyuşmazlıkların öncelikle ulusal mahkeme veya yargı mercileri önüne getirilmeleri gerekmektedir.

AB hukukunun genel, yeknesak ve sürekli bir etkiye sahip olmasını temin yönünde alınması lüzumlu görülen tedbirler arasında iki konu özellikle dikkati çekmiştir. Bunlardan birincisi, Birlik hukukunun üye devletlerin mahkemelerinde yorumlanıp uygulanışında birliğin sağlanmasıdır. Diğer konu ise, Birlik kurumlarının yaptığı işlemlerin geçerliğinin tespiti yetkisinin tek ve üst bir merciye bırakılmasıdır. Bu konularda istenen sonuçların elde edilmesi için de, Birlik kurumları arasında, AB hukukunun temel aldığı değerler yönünde genel ve sürekli biçimde etkili olmasını temin etmek işleviyle temayüz eden ATAD'ın yetkili kılınacak merci olarak düşünülmesidir. Kurucu antlaşmalarda ATAD, bir yandan Birlik hukukunun yorumlanmasında son sözü söyleme yetkisine sahip kılınmış, öbür yandan da, Birlik tasarruflarının geçerliği hakkında karar verme hususunda münhasıran yetkilendirilmiştir. Divan'ın yetkilerini, AB hukukunun ulusal mahkemelerde uygulanışı sırasında dahi etkili biçimde kullanmasını sağlamak için özel bir mekanizmanın tesis edilmesine duyulan ihtiyaçtan dolayı ön karar usulünün kurucu antlaşmalarda düzenlenmesine yol açmıştır¹⁸².

Ön karar usulünün işleyiş sürecine bakıldığında, bir birey, ulusal mahkeme önünde bir ulusal hukuk kuralının veya ulusal politikanın AB hukukuyla çeliştiği iddiasında bulunur ve eğer Birlik hukukunun yorumuna ilişkin bir sorun varsa, ulusal mahkemedeki yargıç, ATAD'dan AB hukukunun yorumlanmasını talep ederek "ön karar" başvurusunda bulunabilir. AB kurumları ve ulusal hükümetler gibi, ilgili davanın taraflarının da ATAD'a savunmalarını sunma olanağı bulunur. Divan'ın yargıcı, yapılan savunmaları, divan içtihadını ve ilgili hukuki düzenlemeyi temel

¹⁸² Tuğrul Arat, *Avrupa Toplulukları...*, s. 99.

olarak, ne yapması gerektiği konusunda divana bir nevi ne yapacağı konusunda yol gösterir. Divan bu konudaki kararını yayınlar ve ulusal mahkeme hakimi ilgili davada ATAD'ın kararını uygular.

Prosedürün işleyişindeki bir başka yöntem de, ulusal mahkemenin, anlaşmazlığı daha önceki ATAD kararları çerçevesinde kendi başına çözüme kavuşturmasıdır. Özel kişilere antlaşma ihlalleriyle ilgili suçlamalarını doğrudan ATAD'a taşıma olanağı tanınmamıştır ve bir ulusal mahkeme hakiminin, karar için ATAD'a başvurmayı veya ATAD kararlarına uymayı reddetmesi durumunda, bireylerin ulusal mahkemenin aldığı kararın temyizi için bir üst yargı organına başvurmak dışında yapabilecekleri pek fazla bir şey yoktur¹⁸³.

Ön karar usulü başvurusunun temelini, üye devletlerin bazılarında mevcut bulunan benzer bazı hukuki süreçlerden almıştır. Bunlardan birini, Fransız yargı sistemindeki, hukuk mahkemelerinden idari mahkemelere yapılan başvuru oluşturmakta iken, diğer örneğini de İtalya ve Almanya'daki mahkemelerden Anayasa mahkemesine yapılan başvuru oluşturmaktadır. İngiliz hukukunda ise en benzer süreci, "temel hukuki sorun"un tespitine yönelik olan temyiz süreci oluşturmaktadır¹⁸⁴.

Birlik mevzuatında yorum birliğini sağlamak amacıyla "ön karar" usulü düzenlenmiş ve bu usulü uygulayarak bağlayıcı karar verme yetkisi de ATAD'a verilmiştir. Ön karar usulü sonucunda mahkemenin verdiği karar bazen bir yorum bazen bir ihlalin veya geçersizliğin tespiti şeklinde karşımıza çıkabilir. AT Antlaşması'nın 234. maddesine göre ulusal mahkeme, Birlik mevzuatına aykırılık iddiasını bir ön sorun yani bekletici mesele olarak kabul edecek, iddiayı ATAD'a yollayacak, ATAD Birlik mevzuatının nasıl anlaşılması gerektiğini karara bağlayacak. Yani Birlik mevzuatını yorumlayacak ve kararını ulusal mahkemeye gönderecek ve ulusal mahkeme de ATAD'ın kararına göre davayı sonuçlandıracaktır.

¹⁸³ Desmond Dinan, *a.g.e.*, s. 78, 79.

¹⁸⁴ Pınar Dörter, *a.g.e.*, s.5.

Ön karar usulünün Birlik mevzuatının yorumunda birliği sağlaması yanında ikinci bir yararı ise, Birlik mevzuatının geçerliliğinin denetlenmesi imkanını ATAD'a vermesi ve bu yolla dolaylı da olsa bireyler açısından bir hukuki korunma etkisi yapması, böyle bir korumanın yolunu açmasıdır¹⁸⁵.

2.7.1. Ön Karar Usulünün Amacı

Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin ulusal mahkemelerindeki Birlik hukukunun uygulanması ve yorumuna ilişkin farklılıkların varlığı, AB hukukunun üye ülkelerde uygulanmasını engellemektir. Her üye ülkenin farklı hukuki kültür, teknoloji, gelenek ve yorum yöntemlerine sahip olması farklı hukuki yorumların ortaya çıkmasına neden olmaktadır¹⁸⁶. Ön karar usulü ile amaçlanan, Avrupa Birliği devletleri arasında AB hukukunun aynı şekilde uygulanmasını sağlamaktır.

ATAD, Avrupa Birliği hukukunun bir başka anlatımla gerek kurucu antlaşmalar, gerekse Birlik organları tarafından ihdas edilen Birlik hukukunun her üye devlette aynı şekilde uygulanmasını ve yorumlanmasını sağlamayı amaç edinir. Kurucu Antlaşma hükümlerinin ve Birlik kurumlarının aldıkları tedbirlerin, ATAD'ın yardımı olmaksızın ulusal mahkemelerce kolayca yorumlanması mümkün değildir. AB hukukuna ilişkin hükümlerin, hangi amaçla konulmuşsa, o amacı gerçekleştirmeye yönelik biçimde yorumlanması gerekir.

Ön karar usulü ile ATAD'a, Birlik mevzuatının yorumunda birliği sağlama görevi verilmiştir. Ön karar usulünün birliği sağlaması yanında ikinci amacı ise

¹⁸⁵ Gülören Tekinalp- Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 260- 261.

¹⁸⁶ Hacer Soykan Adaoğlu, *Avrupa Topluluğu Hukukunun Üye Ülkelerde Uygulanmasında Ulusal Mahkemeler ve Avrupa Toplulukları Adalet Divanı İlişkisi*, 1.Baskı, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 2006, s.150-151.

Birlik mevzuatının geçerliliğinin denetlenmesi imkanını ATAD'a vermesi ve bu yolla dolaylı da olsa bireyler açısından bir hukuki korunma sağlamasıdır¹⁸⁷.

ATAD'ın ulusal yargı ile fonksiyonel anlamda kısmen bütünleşmesi, ulusal hukuk düzenlerinin ve Birlik hukuk düzeninin birbiri ile ilişkisiz ve izole şekilde yan yana bulunmayıp, birçok şekilde birbirine bağlı olduğunu ve karşılıklı etkileşimleri olduğunu göstermektedir. Bu şekilde antlaşmanın amacı olan bütünleşme, hukuki güvence ve uygulamada insicam prensipleri yönünden Birlik anlaşmalarının geçerlilik alanında Birlik hukukunun yorum ve uygulamasında tek düzelik sağlanmaktadır.

Ön karar usulünün, Birlik hukukunu ulusal alanda uygulamakta görevli ulusal yargıca yardımcı olma gibi bir dolaylı ya da yan amacı da vardır. Yabancı olduğu hukuk sistemini uygulayacak olan yargıcın, Birlik normunun geçerliliği ve yorumu zor olduğundan, ATAD'a ön karar ile başvurma bir anlamda yargıcın ATAD'dan yardım almasını sağlar¹⁸⁸.

Ön karar usulü ulusal mahkemeler ile ATAD arasında işbirliği ilişkisini geliştirilmeyi de amaç edinir. Bu işbirliği sayesinde ulusal hukuk düzeni ve Birlik hukuk düzeni arasında köprü kurulması sağlar¹⁸⁹.

Ön karar usulü, bireyleri AB hukuk sisteminin bir parçası haline getirme düşüncesinin aracı da olmaktadır. Ön karar usulüyle görülen dava kapsamında bireyler, ulusal mahkemelerde, AB hukukunun yorumu ve geçerliliği ile ilgili olarak dosyanın ATAD'a havale edilmesini de talep edebilmektedirler. Buradaki amaç ise bireylerin Birlik hukukunun uygulanması istemektedirler. Ancak ön karar usulü çerçevesinde ATAD ulusal hukukun, Birlik hukukuna uygunluğunu inceleme yetkisine sahip değildir. Sadece Birlik hukukunun yorumu çerçevesinde, AB

¹⁸⁷ Gülören Tekinalp-Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 260-261.

¹⁸⁸ Hacer Soykan Adaoğlu, *a.g.e.*, s.151.

¹⁸⁹ Ayşe Füsün Arsava, *Roma Antlaşmasında*, s.16.

hukukunun ulusal mahkemenin önündeki uyuşmazlığa uygulanırlığı konusunda görüş belirtmektedir. Aslında böyle bir incelemeyi yaparken de dolaylı olarak ulusal normun Birlik hukukuna uygunluğu konusunda görüş belirtmiş olmaktadır. Böyle bir durumun varlığı ve uygulaması sonucu, ön karar usulü başlarda öngörülen amacını aşarak, bireyler aracılığı ile Birlik hukukunun ulusal mahkemelerde uygulanmasını sağlayan bir mekanizma haline gelmiştir¹⁹⁰.

2.7.2.Ön Karar Usulünde Yetki ve Yetkinin Sınırları

AT Antlaşmasının 234.maddesi, hangi konuların ön karar usulü çerçevesi ile çözüleceğinden bahseder. Bu çerçevede ATAD, antlaşmaların yorumu, AB kurumlarının tasarruflarının geçerliliği ve yorumu konuları ile konsey kararı ile kurulan kuruluşların statülerinin yorumu konusunda yetkilidir. Maastricht antlaşması ile Avrupa Yatırım Bankası kararlarının yorumu ve geçerliliğinin tespiti de ön karar usulü ile çözümlenecek dava kapsamındadır¹⁹¹.

Avrupa Birliği vatandaşları ulusal mahkeme önünde kendisini savunurken, Birlik düzenlemesine dayanarak savunma yapabilir. Bu durumda Birlik mevzuatı ulusal mahkemeler tarafından yorumlanır. Ulusal mahkemelerin bu yetkisi vardır. Ancak bu durumda her üye ülkenin Birlik mevzuatını farklı yorumlaması tehlikesi belirir. İşte bu yüzden Birlik mevzuatında yorum birliğini sağlamak amacıyla getirilen ön karar usulü vasıtasıyla bağlayıcı karar verme yetkisi ATAD'a verilmiştir¹⁹².

Üye ülkelerin mahkemeleri Birlik hukukunu yorumlama yetkisine sahip olmalarına rağmen bir Birlik düzenlemesinin geçersizliğine karar veremezler. Bunun gibi ATAD da ulusal hukukları inceleyemez. Bu sebeple de bir üye devlet mahkemesi kendi hukuku veya başka bir üye devlet hukukuna ilişkin bir konuyu

¹⁹⁰ Hacer Soykan Adaoğlu , *a.g.e.*, 152

¹⁹¹ Hacer Soykan Adaoğlu , *a.g.e.*,152-153.

¹⁹² Gülören Tekinalp- Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 260

bekletici sorun yapıp ATAD'a gönderemez. ATAD bir üye ülkenin hukukunun, Birlik hukuku ile bağdaşıp bağdaşmadığını araştırıp karar veremez. ATAD'ın gerek yorum gerek geçerlilik denetlemesi yetkisi Birlik hukukuna inhisar eder¹⁹³.

Ön karar yöntemi, birçok ülkenin yargı sisteminde yer alan "yorum davası"nın niteliklerine çok yakın nitelikleri bulunan, hatta bazı özelliklerini aynen taşıyan bir usulü ifade etmektedir. Dolayısıyla, bu yöntemin ATAD önünde cereyan eden kısmına, bazı yazarlar haklı olarak "yorum davası" adını vermektedirler. Ancak unutmamak gerekir ki, AB hukuk düzeninde bu yorum davası, ulusal hukuk düzenlerini aşan ve hatta uluslar üstü bir hukuk düzeninin özelliklerini icaplarına göre düzenlenmeye ihtiyaç gösteren, bir usul olarak dikkati çekmekte ve ayrıca ilginç hale gelmektedir. Çünkü burada ulusal mahkeme ön sorunu kendisinin de ait bulunduğu ulusal hukuk düzeninin yapısında değil; bu yapıyı aşkın, bir başka hukuk düzeninin yapısında yer alan bir yargı merciine havale etmektedir¹⁹⁴.

Ön karar başvurusunun içeriğini oluşturmaya elverişli Birlik hukuku sorunlarını tayin ve tespit etme işi, ulusal mahkemeye aittir. Soruların formüle edilmesi de ulusal yargı organının işidir. Ancak, bu sorular arasında Birlik hukukunun yorumlanmasını veya geçerliğini değil de uygulanmasını ilgilendiren sorular varsa Divan, bunları cevapsız bırakacaktır. Birlik hukukunun bir kuralını somut bir olaya uygulama veya ulusal mahkeme önünde bekleyen davanın esastan çözümüyle ilgili inceleme yapma ve karar verme Divan'ın yetkisi dışında kalmaktadır. Ön karar başvurusunda, bu gibi cevapsız bırakılması gereken sorular yer almaktaysa, ATAD tarafından, başvuru bu nedenle "iptidaen" geri çevrilmez¹⁹⁵.

AB'ye üye olmayan devletlerin ise, ATAD'a başvurarak dava açma veya davalı olma hakları hukuken yoktur. Ancak AB üyesi olmayan ülkelerin vatandaşlarının AB'ye üye ülkelerde karşılaştıkları sorunlara da o ülkelerin ulusal

¹⁹³ Gülören Tekinalp-Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 263.

¹⁹⁴ Tuğrul Arat, *Avrupa Toplulukları...*, s. 100, 101.

¹⁹⁵ Tuğrul Arat, *Avrupa Toplulukları...*, s. 105.

mahkemeleri aracılığıyla davalara bakabilmektedir. Tam bu noktada, Türkiye ile ilgili olarak da ATAD'ın Türkiye-AB Ortaklık Hukukuna istinaden verdiği kararlar vardır. Ancak bunların Türkiye Mahkemelerinin önüne gelen hususlarda ön karar usulü gereği değil; AB üyesi ülkelerde yaşayan Türk vatandaşları hakkında o ülkede ulusal mahkemesinde dolayısıyla da ön karar usulü ile ATAD'ın önüne gelen uyuşmazlıklardır¹⁹⁶.

AT Antlaşması'nın 234. maddesi anlamında "AT Antlaşması'nın yorumu" denilirken sadece AT Antlaşması değil, ona bağlı olan ve onu değiştiren bütün antlaşmalar ve protokoller kastedilmiştir. Buna Birliğe katılma antlaşmaları ve Toplulukla üçüncü tarafların yaptıkları devletler hukuku antlaşmaları, ticaret ve gümrük antlaşmaları da dahildir. Ortaklık antlaşmaları ve katma protokoller de ATAD'ın ön karar usulüne tabidir. Nitekim ATAD, Türkiye ile yapılan Ankara Antlaşması ile Katma Protokolü esas alan, C-12/86 sayılı Meryem Demirel, C-237/91 sayılı Kazım Kuş ve C-192/89 sayılı Salih Zeki Sevince kararlarında ortaklık antlaşmalarını Birlik hukukunun bir parçası kabul etmiştir¹⁹⁷. Bu kararların detayları üçüncü bölümde anlatılacaktır.

Ön kararın etkisi ilke olarak geriye yürür. Kurucu antlaşmaların bir hükmünü veya topluluk tasarrufunu yorumlayan ön karar, ilgili antlaşma hükmünün veya topluluk tasarrufunun, belli bir alandaki değil, başlangıçtan beri taşıdığı anlam ve kapsamı bildirir¹⁹⁸.

Ön karar usulü ile görülecek davalar sadece hukuki konuları kapsamaktadır. Bu nedenle ulusal mahkemenin önündeki soyut olay ve olgularla ilgili yorum yapmak ve saptamada bulunmak ATAD'ın yetki alanı dışındadır. Ancak yorumun ve uygulamanın farklı mahkemeler tarafından yapılması pratikte bazı zorlukların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu nedenden dolayı, ön karar başvurusunda bulunan ulusal mahkemenin

¹⁹⁶ Hacı Can-Çınar Özen, *a.g.e.*, s.261-284.

¹⁹⁷ Gülören Tekinalp, Ünal Tekinalp, *a.g.e.*, s. 262.

¹⁹⁸ Tuğrul Arat, "Topluluklarda Yargı Denetimi", *Avrupa Topluluğu Hukuku Sempozyumu*, Danıştay Yayınları, No: 49, Ankara 1989. s.153.

önündeki uyuşmazlığa konu hakkında ATAD'a bilgi vermesi yorumun sağlıklı olmasını sağlayacaktır¹⁹⁹.

2.7.3.ATAD'a Ön Karar İçin Müracaat Zorunluluğu

Bir üye devletin herhangi bir derecedeki yargı mercii; ulusal hukukun mu, Birlik hukukunun mu uygulanacağı sorunu ortaya çıkarsa, yargı mercii hükmünü verebilmek için bu ön sorun hakkında bir kararın, gerekli olduğu kanısına vardığı takdirde, bu kararı Adalet Divanı'ndan talep edebilecektir. Böyle bir sorun, iç hukuk bakımından kararları aleyhine kanun yollarına baş vurulması imkanı bulunmayan bir ulusal yargı mercii önünde görülmekte olan bir davada ortaya çıkarsa, bu yargı mercii Adalet Divanı'na başvurmakla yükümlüdür.

AT Antlaşmasınının 234/3. maddesinde düzenlendiği üzere, ulusal hukuka göre kararlarına karşı kanun yoluna başvurulması mümkün olmayan mahkeme veya yargı mercii kararını verebilmesi için ön karara konu olan sorunun mutlaka açıklığa kavuşturulması gerekiyor ise söz konusu mahkeme ve ulusal yargı mercii açısından, ön karar usulü başvurusunda bulunma konusunda sadece yetkili değil, aynı zamanda zorunlu olarak başvurmaya yükümlüdür. Bu durumda, ön karar usulü çerçevesinde ATAD'a yapılan başvurunun ihtiyariliği değil, zorunluluğu söz konusudur²⁰⁰.

Burada tartışmalara yol açan husus; bu zorunluluğun sadece kararları hiçbir şekilde temyize konu olmayan mahkeme veya yargı mercileri bakımından mı geçerli olduğu, yoksa bu zorunluluğun aynı zamanda sadece görülmekte olan davadaki bazı özel koşullar sebebi ile temyize konu olmayan, ancak normal şartlarda kararları temyiz edilebilen mahkeme ya da yargı mercilerini de kapsayacak şekilde

¹⁹⁹ Hacer Soykan Adaoğlu, *a.g.e.* 154.

²⁰⁰ Neville Brown-Tom Kennedy, *The Court of Justice of The European Communities*, Sweet&Maxwell, London 2000, s. 228.

geniş anlaşılması mı gerektiğidir. Kararlarına karşı kanun yoluna başvurulması mümkün olmayan yüksek mahkemelerin veya yargı mercilerinin ön karar usulüne başvuru konusunda sahip oldukları zorunlulukla ilgili iki görüş mevcuttur. Birinci görüşe göre, ulusal mahkeme ve yargı mercilerinin ulusal hukuk sistemindeki yerini esas almakta olup, ulusal hukuk sistemi içinde kararlarına karşı kanun yoluna başvuru imkanının mevcut olmadığı yüksek mahkemelerin, başvuru mecburiyetini kabul etmektedir. İkinci görüşe göre ise, ulusal mahkeme veya yargı merciinin ulusal hukuk sistemindeki yerinden ziyade mahkeme veya yargı merciinin önüne gelen olayda nihai ve kesin karar verip vermediği hususunu vurgulamaktadır²⁰¹.

O halde, genel bir çerçeve belirlemek gerekirse, uygulama açısından şu ihtimaller akla gelebilir; ön sorunun içeriğini teşkil edebilen bir Birlik hukuku sorunu ulusal yargı düzeninde, bir ilk derece mahkemesinin veya istinaf mahkemesinin önüne geldiğinde, bu mahkeme konuyu ön karar talebiyle ATAD'a sunabilir. Ama ön sorun, ulusal yüksek mahkemelerden (örneğin temyiz mahkemelerinden) birinin önünde ortaya çıkarsa, yüksek mahkeme konuyu ATAD'a havale etmek zorundadır. Ön karar talebiyle ATAD'a başvurma yetkisi, sadece ulusal yargı organlarına tanınmıştır. Ancak, ön karar başvurusunda bulunmak için haiz olunması gereken "yargı organı" niteliği, salt ilgili devletin ulusal hukukuna bakılmakla tayin edilecek bir husus değildir. Ulusal hukuk burada tayin edici bir faktör de değildir. Bir makamın bu niteliği taşıyıp taşımadığı hususunda ve özellikle bu bakımdan hangi kıstasları kullanmak gerektiği konusunda son sözü söyleme yetkisini ATAD, kendisinde görmektedir²⁰².

Divan'ın yetkisinin mecburi olması, yetkinin bir davanın taraflarının iradesinden değil de, Birlik Antlaşmalarından veya diğer Birlik mevzuatından kaynaklanması demektir. Burada Adalet Divanı'nın diğer uluslararası mahkemelerden önemli bir farkı ortaya çıkmaktadır. Uluslararası mahkemelerin yetkisi ihtiyari iken, Divan'ın yetkisi kural olarak zorunludur. Bunun sebebi ise

²⁰¹ Ayşe Füsün Arsava, *Roma Antlaşmasında...*, s.73, Pınar Dörter, *a.g.e.*, s. 51-52.

²⁰² Tuğrul Arat, *Avrupa Toplulukları...*, s. 102-103.

Divan'ın, AB üyesi devletler açısından uluslar üstü bir mahkeme olmasıdır. Birlik hukukunun uygulanması veya yorumlanması konusunda tek yetkili merci Adalet Divanı'dır. Divan dışında herhangi bir hakem heyeti ile uyuşmazlıklara çözüm aranmaz²⁰³.

Ön sorun hakkında ATAD'a başvurmanın zorunlu kılındığı hallerde, bu başvuruda bulunmak her mahkemeye, mensup olduğu devlet itibarıyla, kurucu antlaşmanın yüklediği bir yükümlülüktür. Bu yükümlülüğü yerine getirmeyen yargı merciinin mensup olduğu devlet, söz konusu antlaşmayı ihlal etmiş sayılır²⁰⁴.

İlk derece mahkemelerine, iki hususta takdir hakkı tanınmıştır. İlki, ön karar usulü kapsamında başvuru yapılmasının gerekip gerekmediği konusunda tanınan takdir yetkisidir. İkincisi ise, sorulan sorunun, davanın sonuçlandırılması için gerekli olup olmadığı konusunda karar vermesi çerçevesinde tanınan takdir hakkıdır²⁰⁵.

Kural olarak Divan'ın yetkisinin zorunlu olmasına karşın, bunun yanında isteğe bağlı olarak yetkili olduğu durumlar da vardır. Böyle durumlarda Divan, ancak tarafların isteği doğrultusunda davaya bakmaya yetkili olabilmektedir. Divan'ın isteğe bağlı yetkisi iki durumda ortaya çıkabilir:

1.durum, ATAD'ın Tahkim Sözleşmesi uyarınca yetkili kılınması; Üye devletler arasında Kurucu Antlaşmaların konusuna ilişkin çıkacak ihtilaflarda Divan'ın bu davaya bakabilmesi için davanın kendisine bir "tahkimname" ile sunulması gerekir. Burada ihtilafın niteliği önem arz etmektedir. Zira AT

²⁰³ Enver Bozkurt-Mehmet Özcan-Arif Köktaş, *a.g.e.*, s. 118.

²⁰⁴ Tuğrul Arat, *Avrupa Toplulukları.....*, s. 104.

²⁰⁵ Ayşe Füsün Arsava, *Roma Antlaşmasında....*, s.64-65., Deniz Kızılsümer, “*Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ve İlk Derece Mahkemesi*” (Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir 1996, s. 71

Antlaşması'nın 239. maddesi²⁰⁶, tarafların ancak Antlaşmanın konusuna ilişkin ihtilafları anlaşarak Divan önüne getirme alternatifini sunmuştur. Bunun haricinde Kurucu Antlaşmaların uygulanması ve yorumlanmasına ilişkin çıkacak muhtemel ihtilaflarda Divan'ın yetkisi ihtiyari değil, "münhasır" bir yetkidir.

2.durum ise, ATAD'ın Tahkim Şartı uyarınca yetkili kılınması; AT Antlaşması'nın 238. maddesi uyarınca Divan, Birlik tarafından veya Birlik, adına akdedilmiş bulunan herhangi bir kamu hukuku veya özel hukuk sözleşmesinde yer alan bir "Tahkim Şartı" gereğince, bu akitten doğan ihtilafları karara bağlamaya yetkilidir. Ancak burada Divan'ın yetkisinin sözleşme de açık olarak ifade edilmesi gerekir²⁰⁷.

2.8.ATAD Kararlarının Birlik Vatandaşlarına Doğrudan Etkisi

ATAD, Topluluğu kuran antlaşmalar tarafından oluşturulan kurumsal sistemde çok önemli bir fonksiyon icra eder. Bir yanda topluluk organlarının yetkileri yani üye devletler tarafından topluluk organlarına devredilen yetkiler diğer yanda üye devletlerin halen ellerinde bulundurdukları yetkilerin kullanılması arasındaki nazik dengeyi, hukukun üstünlüğü ilkesine göre sağlayan tek organ Adalet Divanıdır²⁰⁸.

ATAD, kişilerin serbest dolaşımı ve yerleşme hürriyeti, hizmetlerin serbest dolaşımı, rekabet, çevrenin korunması, bireylerin temel hak ve özgürlükleri, erkek-kadın arasında ücret eşitliği gibi AB vatandaşlarını doğrudan ilgilendiren birçok alanda önemli kararlar alarak antlaşmalarda belirtilen "Avrupa insanları arasında daha yakın işbirliği"nin temin edilmesi konusunda büyük katkılar sağlamaktadır.

²⁰⁶ Haluk Günuğur, *Avrupa Birliğinin...*, s.84

²⁰⁷ Enver Bozkurt-Mehmet Özcan-Arif Köktaş, *a.g.e.*, s. 118-119.

²⁰⁸ Enver Bozkurt-Mehmet Özcan-Arif Köktaş, *a.g.e.*, s.124

Birlik hukukunun üye devletlerin hukuk sistemlerinde aynı şekilde, etkili ve bağlayıcı olarak uygulanması ile ilgili ilkeler, Divan tarafından geliştirilmiştir. Divan, Topluluk hukuk düzenini kurar ve geliştirirken, özellikle temel haklar ve genel hukuk ilkeleri konusundaki çabaları ile bu yeni hukuk düzeninin temellerini atmıştır. Bu bağlamda, somut uyuşmazlık çerçevesinde getirilen ilkeler ve verilen kararlar, söz konusu sistemin temelini oluşturmaktadır.

Divanın bu yeni hukuk düzenini oluşturan temel ilkeleri belirlerken başvurduğu başlıca yöntem, Birlik hukukunun temel gereksinimlerinden yola çıkarak bazı ilkeler ve standartlar belirlemek ve çerçevede, bireysel ve somut uyuşmazlıkları temel olarak almak olmuştur. Ancak, somut uyuşmazlıktan yola çıkmakla birlikte, söz konusu ilkelerin ve standartların, Birlik hukukunun etkililiğini sağlamak açısından birbirine bağımlı ve bağlantılı ve tutarlı bir yapı oluşturduğu sonucuna varılabilir²⁰⁹.

Birlik hukuk düzeni açısından temel gereksinim, bu yeni hukuk düzeninin üye devletlerin ulusal sistemlerinde ve vatandaşları üzerinde doğrudan geçerlik ve bağlayıcılık kazanmasını temin etmektir. Bunun yanı sıra, Divanın diğer Birlik kurumları ve ulusal makamlar nezdinde otoritesini kurması da gerekmektedir. Bu nedenle, tüm kurumsal ve işlevsel mekanizmanın ve bu mekanizmayı idare edecek kuralların, Divan tarafından geliştirilmesi gerekmektedir²¹⁰.

Kurucu Antlaşma çerçevesinde bireylere tanınan konum ve rol, söz konusu antlaşmanın diğer uluslar arası antlaşmalardan ayırt edilmesini sağlayan en önemli unsur oluşturmaktadır. Bu nedenle, bireylerin antlaşma çerçevesinde sahip oldukları haklardan doğrudan doğruya en kapsamlı bir şekilde yararlanmaları büyük önem arz etmektedir. Bu çerçevede, Adalet Divanı, bireylerin Birlik hukukundan kaynaklanan

²⁰⁹ Sanem Baykal, “*Topluluk Hukuku Ulusal Hukuk İlişkileri*”, AB Hukuku Uzmanlık Kursu Ders Notları, ATAUM Ankara, 2006, s., 5

²¹⁰ Sanem Baykal, *a.g.m.*, s.6.

hakların korunmasını temin amacıyla Topluluk hukukunun “doğrudan etkisi” ve “önceliği” ilkelerini geliştirme ihtiyacını duymuştur.

Bireyler Topluluk hukuku kurallarından iki şekilde etkilenebilirler:

Doğrudan ve dolaylı etkilenebilirlik biçiminde olabilir. Birinci durumda, bireylerin hak ve yükümlülükleri doğrudan doğruya Topluluk antlaşmasından ya da ikincil mevzuattan kaynaklanırken, ikinci durumda, söz konusu hak ve yükümlülükler, üye devletin Birlik hukukunu uygulama yükümlülüğünü yerine getirmek üzere yaptığı ulusal tasarruftan kaynaklanmaktadır. Bu ikinci durumda, ulusal hukuk, bireyler ile Birlik hukuku arasında yer almaktadır. Diğer bir deyişle, bu durumda, Birlik hukukundan kaynaklanan haklar, doğrudan değil dolaylı nitelik taşımaktadır. Doğrudan etki deyimi, Birlik hukuku tarafından tanınan ve bireyler tarafından ulusal mahkemeleri önünde doğrudan ileri sürülebilecek hakları içeren Birlik hukuku kurallarına verilen niteliği ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Bu ilke Divan tarafından ilk defa *Van Gend en Loos* kararı ile ortaya konmuştur²¹¹.

Divan *Van Gend en Loos* kararında, Topluluk hukukunun kendilerine tanıdığı hakların korunmasında menfaati olan bireylerin göstereceği özen ve dikkatin, AT Antlaşmasının 226. ve 227. maddeleri ile Komisyon ve üye devletlere verilen denetim görevine yardımcı etkili bir denetim mekanizması oluşturacağını vurgulamaktadır. Dolayısıyla, Divana göre, Birlik hukukunun doğrudan etkisi olarak adlandırılan, bireylerin kendi ulusal yargı organları önünde Birlik hukukundan kaynaklanan haklarını ileri sürebilmeleri olgusu, söz konusu hukuk kurallarının üye devletlerin hukuk düzenlerinde uygulanması ihtimalini önemli ölçüde arttırmaktadır.

Avrupa Birliğinde yaşayan vatandaşlar, Avrupa bütünleşmesi projesinin bir parçasıdır. Bu projenin iyi işlemesi için gerekli şartların sağlanması, bu bireylerin söz konusu projenin sağlayacağı faydalardan yararlanmaları için de zorunludur. Bu

²¹¹ Sanem Baykal, *a.g.m.*, s.7.

çerçevede, Birlik hukukuna uyulmasını sağlamaya yönelik yöntem veya araç ise, doğrudan etki ilkesi olmuştur. Bu ilke, bir yandan bireysel haklara koruma sağlarken, bir yandan da aynı bireylerin sistemin iyi işleyişini temin etmelerine imkan sağlamaktadır. İşte, Divanın *Van Gend en Loos* kararı çerçevesinde atıfta bulunduğu “çifte denetim” ilkesinden kastedilen de budur²¹².

Birlik hukuku ile ulusal hukuk arasındaki ilişki, bireylere ulusal mahkemeler önünde Birlik hukukuna dayanma imkanı tanınmasının diğer yönünü oluşturmaktadır. ATAD’ın yerleşmiş içtihadı uyarınca, Birlik hukukunun doğrudan etkili bir hükmü ile ulusal hukukun kuralları arasında bir çatışma olduğunda, Birlik hukuku üstün gelmeli, yani öncelikle uygulanmalıdır.

Topluluk hukukunun önceliği ilkesi, hiç kuşkusuz, Avrupa Birliğinin üye devletler tarafından kendisine devredilen egemen yetkileri kullanan, uluslar üstü bir örgütlenme konumuna sahip olmasının zorunlu bir bileşenini oluşturmaktadır. Birlik hukuku kurallarının kendileri ile çelişen ulusal hukuk normlarından önce uygulanması zorunluluğu olmaksızın, bu yeni hukuk düzeninin tüm üye devletlerde aynı anda, aynı ölçüde bağlayıcı ve etkili olmasını temin etmek son derece güçtür. Birlik hukukunun bütünleşmeye matuf bir hukuk düzeni olarak tüm Toplulukta aynı şekilde ve aynı etkililikte uygulanmasının önemi ise açıktır. Bu bağlamda, Birlik hukukuna ulusal hukuk karşısında uygulama önceliği tanınmanın gereği ortaya çıkmaktadır²¹³.

Birlik hukuku ister birincil ister ikincil nitelikli olsun, önceki ve sonraki tarihli tüm ulusal hukuk kuralları karşısında önceliğe sahiptir. Bu öncelik, üye devletlerin anayasa hükümlerinden ya da uluslar arası antlaşmanın kendisinin önceliğinden değil, Birlik hukukunun, üye devletlerin kendisi lehine egemen yetkilerinin kullanımını sınırlayarak devrettikleri bağımsız ve uluslar üstü bir hukuk düzeni olma niteliğinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, Birlik hukuku ile üye

²¹² Sanem Baykal, *a.g.m.*, s.8.

²¹³ Sanem Baykal, *a.g.m.*, s.9.

devlet hukukları arasındaki bir uyumsuzluk, Divanın koyduğu ilkeler ışığında, Birlik hukuku lehine çözümlenmek durumundadır²¹⁴.

Özellikle Avrupa Birliği'nin ikincil hukuk kaynakları arasında çok önemli bir yer işgal eden yönergeler bakımından ATAD'ın yorumu sayesinde üye devletlere etkisinden de bahsetmek konuyu daha da açıklayıcı olacaktır.

Avrupa Birliği'nin ikincil hukuk kaynakları arasında çok önemli bir yer işgal eden yönergeler, AT Antlaşması'nın 249. maddesinin 3. fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre yönergeler, sadece öngörülen hedefler bakımından üye devletler için bağlayıcılık taşıyan tasarruflardır. Bu bakımdan yönergeler, genel geçerlilikten ve de dolayısıyla doğrudan uygulanabilme kabiliyetinden yoksundur. Yönergelerin hukuki etkilerini doğurması, ancak yönerge hükümlerinin üye devlet tarafından iç hukuka yansıtılması ile mümkündür. Üye devletlerin bu bağlamda yönergeleri iç hukuklarına yansıtma ile mükellef olduklarından söz edilebilir. Fakat üye devletlerin çoğu kez bu yükümlülüklerini layıkıyla yerine getirmediği gözlemlenmektedir.

ATAD, oluşturduğu içtihatlarla bu durumun sebep olduğu hukuki problemlerin giderilmesi için çeşitli çözüm yolları geliştirerek, yönergelerin ulusal hukuk sistemlerindeki etkililiğini artırmaya çalışmıştır. Bu çözüm yolları içinde en öne çıkan yönergelerin doğrudan etkisidir. Yönergelerin doğrudan etkili olduğu hallerde, yönerge hükümleri herhangi bir uyarılma işlemine gerek kalmaksızın, üye devletlerin hukuk sistemine dahil olarak iç hukukta uygulanma imkânı bulurlar. Doğrudan etkililiğin en önemli sonucu, yönergelerin bireylere ulusal merciler önünde ileri sürülebilecek haklar sağlamasıdır. Doğrudan etkililiğin söz konusu olduğu durumlarda, üye devletlerin ilgili makamları kararlarını, bireylerin bu konuda herhangi bir talebi olmasa da, re'sen doğrudan etkili yönerge hükümleri çerçevesinde vermelidir. Yönerge hükümlerinin doğrudan etkili olması, Topluluk hukukunun

²¹⁴ Sanem Baykal, *a.g.m.*, s.10.

etkililiğini artıran, Topluluğun bütünleşme sürecini hızlandıran ve bireylere hukuki bir güvence sağlayan sonuçlar doğurur.

ATAD, yönergelerin doğrudan etkili olabilmesini üç şarta bağlamıştır. Yönergelerde doğrudan etkililiğin ilk şartı, üye devletin yönergeyi iç hukuka yansıtma mükellefiyetini ihlal etmesidir. Bu ihlal, ya üye devletin yönergede yer alan iç hukuka yansıtma süresine riayet etmemesinden ya da yönergeyi iç hukuka eksik aktarmasından kaynaklanabilir. Yönergelerde doğrudan etkililiğin ikinci şartı, yönerge hükümlerinin içerik bakımından mutlak ve yeterince açık olmasıdır. Yönergenin doğrudan etki doğuracak hükümlerinin uygulanabilmesi, Topluluğun bir organının bir eylem ya da işlemine veyahut herhangi bir şarta bağlı değil ise, o hükümlerin mutlak olduğundan söz edilebilir. Yönerge hükümlerinin yeterince belirgin olması ise yönergenin üye devletler için bir yükümlülüğü yeterince belirgin yani farklı yorumlara mahal vermeyecek derecede açık düzenlenmiş olmasını ifade eder. Yönergelerin doğrudan bir etki doğurmaları için gerekli son şart, yönerge hükümlerinin bireylere haklar bahşetmesidir. Bu bakımdan yönergelerin doğrudan etkililiği, kural olarak sadece birey devlet arasındaki dikey ilişkilerde ve ancak birey tarafından devlete karşı ileri sürülebilir. Yatay ilişkilerde doğrudan etkinin kabulü, doğrudan etkililiğe temel oluşturan fikre aykırılık teşkil edecektir.

Bununla birlikte ATAD içtihatlarına paralel olarak iki durumda daha doğrudan etkinin kabulü yerinde olacaktır. Yönergelerde doğrudan etkililiğin kabul edilmesi gereken ilk durum, yöneldiği kişi bakımından hak sağlamakla birlikte, üçüncü kişilerin hukuki durumunu kötüleştiren yönergelerdir. İkincisi ise, ilgili yönergedeki düzenlemeye göre, bireyler bakımından öngörülen yükümlülüklerin ortaya çıkabilmesi için yönergenin iç hukuka yansıtılması değil de, idari bir birimin alacağı bir kararın yeterli olduğu durumlardır²¹⁵.

²¹⁵ Ahmet Güneş, “Avrupa Birliği Yönergelerinin Doğrudan Etkisi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 58, Sayı 2, Ankara 2009, s.313-314.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÖN KARAR USULÜ YÖNTEMİ İLE TÜRK VATANDAŞLARININ KAZANDIKLARI ÖRNEK DAVALAR

Bu bölümde Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde yaşayan Türk vatandaşlarının Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nda ön karar usulü yöntemi ile görülen dava neticesinde AT-Türkiye Ortaklık Antlaşmaları'nın geçerliliği ve üye ülkelerin iç hukukunda uygulanabilirliği çerçevesinde kazanmış oldukları örnek davalar ele alınacaktır. Bu davalar, konusu itibariyle dört gruba ayrılmıştır. Her bir gruba ilişkin olarak seçilen davalar o grubun dahil olduğu konunun ilk davalarıdır. Onlardan sonra seçilen davalar ise konunun anlaşılmasına yönelik olarak seçilmiştir. Burada davalardan bahsedilirken davanın gelişimindeki durum anlatıldığı için Türk vatandaşının ismi ile olay tanımlanmıştır.

3.1. Oturum ve Serbest Dolaşım Hakkına İlişkin Kararlar

Bu konu adı altında, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde yaşayan Türk vatandaşlarının oturum ve serbest dolaşım hakkına ilişkin olarak Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın Meryem Demirel, Kazım Kuş, Selma Kadıman ve Salih Zeki Sevince ile ilgili ön karar usulü yöntemi ile önüne gelen olaylara ilişkin olarak vermiş olduğu kararlar incelenecektir.

3.1.1. Meryem Demirel Olayı

Meryem Demirel adlı Türk vatandaşı, 1979 yılında ziyaret için verilen vize ile Almanya'ya gelerek bu tarihten itibaren Almanya'da yaşayan ve burada çalışan bir Türk vatandaşının eşidir.

1984 yılında Almanya'dan ayrılacağını Alman makamlara resmen beyan etmiş olmasına rağmen ziyaret vizesinin süresinin bitiminde hamile olduğunu ve geçimini sağlayacak başka bir kaynağı olmadığını gerekçe göstererek Almanya'yı terk etmemiştir. Bunun üzerine ülkeyi terk etmediği takdirde sınır dışı edileceğine dair bir karar alınmıştır. Meryem Demirel de kendisi hakkında verilen kararın iptali için açmış olduğu davada Stuttgart İdare Mahkemesi, Meryem Demirel'in ulusal mevzuat uyarınca aile birleştirmesi çerçevesinde Almanya'da kalamayacağına hükmetmekle birlikte, adı geçenin Türkiye-AT Ortaklık Hukuku bakımından bir hak elde edip edemeyeceği hususuna açıklık getirilmesi açısından konuyu, ATAD'a intikal ettirilmiştir.

Ulusal mahkemenin ATAD'dan yorumunu istediği ve bu durumdan dolayı karışıklık meydana getirilen husus şu idi. Almanya İçişleri Bakanlığının 1966-1975 yılları arasındaki genelgesinde Almanya'da 3 yıl yasal ikamet eden bir kişinin aile birleştirmesi çerçevesinde ailesini getirebileceğini düzenlemesi yer almakta iken aynı Bakanlığın 1982 ve 1984'teki genelgelerinde bu süre 8 yıla çıkarıldığından dolayı, Meryem Demirel için bu genelge nasıl yorumlanmalı sorusuna cevap aranmıştır. ATAD' dan aşağıda yer alan konularda olayın açıklığa kavuşturulması istenmiştir.

1.konuda, Ankara Anlaşmasının 12. ve Katma Protokol'ün 36. maddesi, Ankara Anlaşmasının 7. maddesiyle bağlantılı olarak, üye ülkelerde ikamet eden Türk işçilerinin serbest dolaşımına, mevcut bir idari uygulamanın değiştirilmesi yoluyla kısıtlama getirmeyi engellemek üzere doğrudan uygulanabilir mi? sorusuna yorum yapması istenmiştir.

2.konuda ise , Ortaklık Antlaşmasındaki “serbest dolaşım” kavramı, bir üye ülkede ikamet eden Türk işçilerine rüşt yaşının altındaki çocuklarını ve onlarla birlikte yaşayan eşlerini getirme hakkını verir mi? sorusuna cevap aranmıştır.

ATAD'ın Antlaşmanın ve Katma Protokol'ün işçilerin serbest dolaşımına ilişkin hükümlerinin yorumlanmasına ilişkin karar vermeden önce, bu konularda yargılama yetkisinin bulunup bulunmadığının değerlendirme yapılmasını yönünde Federal Almanya Cumhuriyeti Hükümeti ve Birleşik Krallık Hükümeti tarafından gelen talep değerlendirilmiştir.

ATAD, Haegeman v Belçika davasında olduğu gibi, AT Antlaşması'nın 228. ve 238. maddeleri çerçevesinde Konsey tarafından akdedilen bir antlaşmanın, Topluluğu ilgilendirdiği sürece Birlik kurumlarından birinin tasarrufu olarak Birlik hukukunun ayrılmaz bir parçası olduğu ve yorumlanması için ön karar usulü çerçevesinde ATAD'ın yargı yetkisine sahip bulunduğuna hükmetmesine rağmen, ATAD da yargılamada taraf olanlar, Ortaklık Antlaşması ve Katma Protokol'ün karma antlaşma olarak değerlendirilmesi gerektiği ve bu tip antlaşmaların işçilerin serbest dolaşımına ilişkin hükümlerinin yorumlanmasında ATAD'ın yargı yetkisinin bulunmadığını ileri sürmüşlerdir.

ATAD öncelikle yargı yetkisinin bulunup bulunmadığına ilişkin yapılan itirazı görüşerek, işçilerin serbest dolaşımına AT Antlaşması'nın 238. maddesi uyarınca Topluluğun yetkisi dahilinde olduğuna ve Ortaklık Antlaşması ile Katma Protokol'ün işçilerin serbest dolaşımına ilişkin hükümlerinin yorumlanması hususunda ATAD'ın yargı yetkisinin bulunduğu sonuç ve kanaatine ulaşmıştır.

ATAD'ın davaya bakmakla olduğuna ilişkin kararın verilmesinden sonra işin esası ile ilgili olarak ise şu kararı vermiştir²¹⁶.

Topluluk ile üye olmayan bir ülke arasındaki bir antlaşma hükmünün “doğrudan uygulanabilir” nitelikte sayılması için temel alınan ölçüt, söz konusu hükmün lafzı ve ruhu itibariyle, ilave uygulama tedbirleri gerektirmeyecek derecede

²¹⁶ 30.09.1986 tarih ve C-12/86 sayılı Meryem Demirel ile ilgili ATAD Kararı; Hacı Can, *Türkiye-Avrupa Toplulukları Ortaklık Hukukunda Kişilerin Serbest Dolaşımı*, TOBB Yayını, İzmir 2006, s. 72-79.

açık ve kesin bir yükümlülük içerecek şekilde düzenlenmiş olmasıdır. Ankara Antlaşmasının 12. ve Katma Protokol'ün 36. maddeleri esas olarak program belirleyici bir amaç içerdikleri için işçilerin serbest dolaşımını doğrudan düzenleyecek mahiyette kesin ve koşulsuz hükümler değildir. Bu çerçevede Antlaşmanın 7. maddesi de yaptırım içermemektedir.

Katma Protokol'ün 36. maddesi serbest dolaşımın kademelerini belirleme yetkisini Ortaklık Konseyine vermiştir. Bu husustaki Ortaklık Konseyi Kararı²¹⁷ olan 1/80 sayılı karar Türk işçilerinin işe girme koşullarına yeni kısıtlama getirilemeyeceğini öngörmektedir.

Bu durumda, Ortaklık Antlaşmasının 12. maddesi Katma Protokolün 36.maddesi ve Ortaklık Antlaşmasının 7.maddesi ile birlikte değerlendirildiğinde, üye ülkelerde ikamet eden Türk işçilerinin serbest dolaşımına, mevcut bir idari uygulamanın değiştirilmesi yoluyla kısıtlama getirmeyi engelleyecek şekilde doğrudan uygulanabilir etkiye sahip olmadığı şeklinde yorumlanmıştır. Birinci konuya yukarıdaki şekilde değerlendiren ATAD ikinci konuya cevap verme gereği duymamıştır.

Meryem Demirel olayı sonrası verilen karar, Meryem Demirel'in aile birleştirmesi hakkını sağlamamaktır. Ancak, Türkiye-AT Ortaklık Hukukunun, Topluluk hukukunun bir parçası olduğunu teyit eden ilk ATAD kararı olmasından dolayı büyük öneme sahiptir. Çünkü bu kararla birlikte ulusal mahkemeler konuyu ATAD önüne getirmeden ATAD yorumu sayesinde olayları çözüme kavuşturmuşlardır.

²¹⁷ DPT, Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi Kararları 1964-2000, *Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları*, Cilt 1, No:2596, Cilt 1, Ankara 2001, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/okk1.pdf> (20.01.2011) s.137.

3.1.2. Kazım Kuş Olayı

Kazım Kuş olayı diye bilinen ve bir Türk vatandaşı olan Kazım Kuş, 24.08.1980 tarihinde bir Alman vatandaşı ile evlenmek için Almanya'ya gitmiş ve 16.04.1981 tarihinde de bu kişi ile evlenmiştir. Kuş'a 27.12.1981 tarihinde bir Alman vatandaşının eşi olması nedeniyle ikamet izni veren idare, 06.08.1984 tarihinde aldığı kararla, adı geçenin 18.10.1983'de eşinden ayrılmasını gerekçe göstererek, 17 Ağustos 1983 tarihinde süresi biten ikamet iznini yenilememiştir. 17.08.1983 tarihinde süresi dolan ikamet izni ile ilgili olarak yapılan ikamet izninin süresinin uzatılması talebine ilişkin yapmış olduğu başvurusu, Wiesbaden Belediye Başkanlığının 06.08.1984 tarihli kararı ile reddedilmiştir.

Kazım Kuş, Alman makamının, ikamet iznini uzatması talebini reddeden karara karşı yaptığı şikayetin de reddedilmesi üzerine, Wiesbaden İdare Mahkemesi'nde dava açmıştır. Mahkeme, ikamet izninin reddi kararının iptaline ve bu kararın doğal sonucu olarak da Kuş'un ikamet izninin yenilenmesine karar vermiştir.

Davalı idare, Wiesbaden Mahkemesi'nin, Kazım Kuş ile ilgili verilen ikamet izninin yenilenmesi yolundaki kararının bozulması için Hessischer Eyaleti Üst Mahkemesine başvurmuştur. Üst Mahkeme, Kuş'un Alman mevzuatı uyarınca ikamet izni hakkı bulunmadığı sonucuna varmakla birlikte adı geçenin 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının 6. maddesi kapsamında hak sahibi olup olmadığının belirlenmesi için ATAD'a başvuruda bulunmuştur.

ATAD ön karar usulü ile konuyu görüşerek açıklığa kavuşturulması için talep edilen konulara ilişkin şu kararları almıştır²¹⁸.

²¹⁸ 16.12.1990 tarih ve C-237/91 sayılı Kazım Kuş ile ilgili ATAD Kararı; Hacı Can, *a.g.e.*, s. 88-

1.kararı, ulusal hukuk uyarınca, ikamet izni ile ilgili olarak açtığı bir dava sonuçlanıncaya kadar ikamet izni verilen ve bu ikamet iznine paralel çalışma izinleri de alarak bir üye ülkede 4 yıldan fazla bir süreyle çalışan bir Türk işçisi, 1/80 sayılı OKK'nın 6(1). maddesinin 3. fıkrası kapsamında hak sahibi olamayacağı yönünde karar vermiştir. 2.kararı, Almanya'ya bir Almanla evlenmek amacıyla gelen ve 3 yıllık evlilikten sonra boşanan-bir Türk işçisi, boşandıktan sonra çalışmak amacıyla ikamet iznini uzatmak üzere başvuruda bulunmuş ve bu başvurunun reddedildiği tarihte 2.5 yıldır aynı işveren nezdinde geçerli bir çalışma izni ile çalışmakta ise 1/80 sayılı OKK'nın 6(1). maddesinin 1. fıkrası kapsamında hak sahibi olarak kabul edilmesi gerekir şeklinde karar vermiştir. 3. kararı ise, Türk işçisi, doğrudan 1/80 sayılı OKK'nın 6(1). maddesinin 1. fıkrasına dayanarak, sadece çalışma izninin değil, oturma izninin yenilenmesini de talep edebileceği şeklinde yorumlanmıştır.

Kazım Kuş olayı sonrası verilen karar ile, bir üye ülkede 1/80 sayılı OKK'nın 6. madde koşullarına sahip Türk vatandaşlarının, ilgili üye ülkeye giriş ve bu ülkede ilk ikamet iznini alma amaçlarından bağımsız olarak bu maddeden kaynaklanan haklara sahip olduğunu ortaya koyması bakımından önemlidir. Ayrıca verilen bu kararlar, 1/80 sayılı OKK'nın 6. maddesindeki hakların bu maddede öngörülme-yen yeni koşullara bağlanamayacağına açıklık kazandırmıştır.

3.1.3. Selma Kadıman Olayı

Selma Kadıman, 1977'den itibaren Almanya'da yasal olarak ikamet etmekte olan ve 1988 yılından itibaren süresiz oturma iznine sahip bir Türk vatandaşı ile evlenmiştir.

1990 yılında Alman makamları Selma Kadıman'a 14.05.1991 tarihine kadar geçerli bir ikamet izni vermişler, daha sonra bu süreyi 14.05.1993 tarihine kadar

uzatmışlardır. Selma Kadıman bu esnada Ruhpolding'teki bir işte çalışmak üzere 06.02.1991 tarihinden Şubat 1992 tarihine kadar bir çalışma izni de elde etmiştir.

Selma Kadıman'ın eşi, 1991 yılı Eylül ayında Ruhpolding idari makamlarına yaklaşık 5 aydır karısından ayrı yaşadığını, Türkiye'de boşanma davası açtığı ve karısının 07.09.1991 tarihinde ülkesine döndüğünü bildirmiştir. Selma Kadıman 01.04.1992 tarihinde ikametini Bad Reichenhall'a taşımış ve buradaki idareden de 06.04.1992'den 05.04.1995'e kadar geçerli olan bir çalışma izni almıştır.

Selma Kadıman, bulunduğu eyalet idaresine başvurarak, kocasının kendisine kötü muamele etmesi nedeniyle kendisinden ayrı yaşamaya başladığını ve birlikte yaşam sürdürmeyi çeşitli defalar denemiş olmalarına rağmen eşinin kendisini dövmesi ve evden kovması nedeniyle birlikte yaşama denemelerinin başarısızlıkla sonuçlandığını bildirmiştir. Berchtesgadener Kaymakamlığı (Landratsamt), 05.01.1993 tarihinde aldığı kararla, Selma Kadıman'ın kocasıyla aynı çatı altında yaşamadığını gerekçe göstererek, ikamet izninin süresinin 26.01.1993 tarihinde biteceğini ve Almanya'dan 2 ay içinde ayrılmazsa sınır dışı edileceğini bildirmiştir. Bunu takiben Selma Kadıman'ın eşi karısıyla birlikte yaşamaya hazır olduğunu beyan etmiş ve bu gelişme üzerine söz konusu idarenin yukarıda belirtilen kararı iptal edilerek Selma Kadıman'a 13.05.1993'ten 14.05.1994'e kadar geçerli olan yeni bir ikamet izni verilmiştir. Ancak eşlerin halen ayrı yaşamayı sürdürmeleri nedeniyle Berchtesgadener Kaymakamlığı 13.10.1993'te aldığı bir kararla bu süreyi 19.10.1993 tarihine çekmiş ve Selma Kadıman'a kararın kesinleşmesini takiben 1 ay içinde Almanya'yı terk etmesi yönünde kararını bildirmiştir.

Selma Kadıman bu karara karşı Münih İdari Mahkemesinde dava açmış, aynı zamanda da Berchtesgadener Kaymakamlığından ikamet iznini uzatmasını talep etmiştir. Bu talebinde , 17.03.1990 tarihinden bu yana Almanya'da yasal olarak ikamet ettiğini ve sürekli istihdam edildiğini ve idari makamın kararının 1/80 sayılı OKK'nın 7. maddesinin ilk paragrafına aykırı bulunduğu ileri sürülerek itiraz

etmiştir.

Ulusal mahkeme Selma Kadıman'ın Alman mevzuatı kapsamında ikamet iznini uzatma hakkını elde edemeyeceği ve adı geçen in aynı işveren nezdinde aralıksız 1 yıl süreyle çalışması bulunmaması nedeniyle 6. madde kapsamında da hak iddia edemeyeceği sonucuna varmakla birlikte, 7. maddenin 1. paragrafı kapsamında bir hak elde edip edemeyeceğine açıklık getirilmesi için ATAD'a ön karar usulü yöntemiyle başvurmuştur.

Ulusal mahkeme öncelikle Kadıman çiftinin 1991 Eylül ayından beri birlikte yaşamadıklarını dikkate alarak 1/80 sayılı OKK'nın 7. maddesinin 1. paragrafının, aile birleştirmesi çerçevesinde bir üye ülkeye gelen bir aile bireyinin kendisine bu hakkı sağlayan Türk işçisiyle sürekli birlikte yaşamasını öngörüp öngörmediği, bilahare Kadıman'ın Almanya'da 7. maddenin 1. paragrafı uyarınca öngörülen 3 yıllık yasal ikamet süresinin hesabında, kesintilerin hak kaybına yol açıp açmayacağı, örneğin Kadıman'ın ikamet izninin askıya alındığı 26.01.1993-13.05.1993 döneminden önceki ve sonraki yasal ikamet sürelerinin 3 yıllık sürenin hesabında birbirine eklenip eklenmeyeceği ve kocasının pasaportunu alıkoyması nedeniyle Selma Kadıman'ın kendi isteği dışında zorunlu olarak Türkiye'de geçirdiği 4 aylık sürenin, 3 yıllık sürenin hesabında dikkate alınıp alınmayacağı hususlarına ATAD'dan açıklık getirilmesi istenmiştir.

ATAD ise önüne gelen ve açıklığa kavuşturulması konusunda talep edilen hususlarla ilgili olarak şu kararları vermiştir²¹⁹.

1/80 sayılı OKK'nın 7. maddesinin 1. paragrafı, bir üye ülke yetkili makamlarının, bir Türk işçisinin aile bireyinin o ülkede ikamet hakkı elde edebilmesi için söz konusu işçi ile en az 3 yıl aynı çatı altında yaşamış olmasını şart

²¹⁹ 07.04.1997 tarih ve C-135/95 sayılı Selma Kadıman ile ilgili ATAD Kararı; Hacı Can, *a.g.e.*, s. 138-150,

koşmalarına engel olmayacağını, bununla birlikte işçinin aile bireyinden ayrı yaşamasını gerektirecek objektif nedenleri bulunabileceği, 1/80 sayılı OKK'nın 7. maddesinin 1. paragrafı uyarınca prensip olarak söz konusu aile bireyinin kesintisiz 3 yıl aynı ülkede ikamet etmiş olması gerektiği ancak bu 3 yıllık ikamet süresinin hesabında, aile bireyinin anavatanında isteği dışında geçirdiği 6 aydan kısa süreler dikkate alınması gerektiği, aynı ölçüt, ev sahibi üye ülke yetkili makamlarının söz konusu kişinin ulusal sınırlar içindeki ikametinin yasal olmadığını iddia etmeyip aksine yeni bir ikamet izni verdikleri hallerde, kişinin geçerli bir ikamet izni olmadan geçirdiği süreler için de uygulanacağı yönünde karar vermiştir.

Selma Kadıman olayı sonrası verilen karar ile, 1/80 sayılı OKK'nın 7. maddenin 1. paragrafının doğrudan etkiye sahip olduğunun ATAD tarafından teyit edilmiş ve bu hükümde öngörülen 3 yıllık yasal ikamet süresinin hesabında uygulanacak kriterleri ayrıntılı olarak belirlemiş ve aile birleştirmesi çerçevesinde üye ülkelere gelen ve eşlerinin kötü muamelesi sonucu ikametinden ayrı yaşamak zorunda kalan bayanlar için 6 aya kadar ayrı kalınan süreler bakımından hak kayıplarını önleyecek olması açısından Avrupa Birliği'nde yaşayan ve bu tip zorluklarla karşılaşılan durumlara bundan sonra yön vermesi bakımından önemlidir.

3.1.4. Salih Zeki Sevince Olayı

Salih Zeki Sevince adlı bir Türk vatandaşı, Hollanda'da ikamet hakkına sahip bir bayanla yaptığı evlilik neticesinde, 22.02.1979 tarihinde Hollanda'da ikamet izni almıştır. İkamet izninin verilmesini haklı çıkaran ailevi nedenlerin ortadan kalkmış olması nedeniyle, Zeki Sevince'nin 22.01.1979 tarihli ikamet izninin uzatılmasına ilişkin talebi, 11.09.1980 tarihinde Hollanda Adalet Bakanlığı tarafından reddedilmiştir. Bu ret kararına karşı yapılan dava başvurusu sonucu işlem Hollanda Yüksek İdare Mahkemesi tarafından geçici olarak durdurulmuş, nihai kararında ise 12.06.1986 tarihinde Hollanda Yüksek İdare Mahkemesi tarafından dava reddedilmiştir.

Davanın yürütmeyi geçici durdurma etkisinden yararlandığı dönem esnasında Zeki Sevince, Hollanda Yüksek İdare Mahkemesinin 12.06.1986 tarihli kararına kadar geçerli kalmış olan bir çalışma belgesini Adalet Bakanlığında almış ancak Salih Sevince, ret kararı üzerine 22.06.1987 tarihinde Hollanda'yı terk etmek mecburiyetinde kalmıştır.

Zeki Sevince, Eylül 1980'den Haziran 1987'ye kadar Hollanda'da ücretli bir işte çalışmış olduğunu ileri sürerek 13 Nisan 1987 tarihinde ikamet izni tekrar Adalet Bakanlığında başvurmuştur. Zeki Sevince başvurusunu, üye devlette kendi seçeceği herhangi bir ücretli işe serbestçe girebileceğine ilişkin 2/76 sayılı OKK'nın²²⁰ 2/1. maddesinin b fıkrasına ve bir üye devletin işgücüne usulüne uygun olarak kayıtlı bir Türk işçinin bu üye devlette 4 yıllık yasal çalışmadan sonra kendi seçeceği herhangi bir ücretli işe serbestçe girebileceğine ilişkin 1/80 sayılı OKK'nın 6/1. maddesine dayandırmıştır. Başvuru, Adalet Bakanlığı tarafından reddedilmiştir. Bu karara karşı, Sevince, Hollanda Yüksek İdare Mahkemesi nezdinde itiraz etmiştir. Mahkeme davayı aşağıdaki konulara açıklık getirilmesi amacıyla ön karar usulü yöntemiyle ATAD'a intikal ettirmiştir.

1.konuda, AET Antlaşmasınının 177. maddesi kapsamında, bir üye ülke, ATAD'a 2/76 ve 1/80 sayılı OKK'nın hükümlerinin yorumlanması amacıyla soru intikal ettirebilir mi? sorusuna cevap aranmıştır. 2.konuda , yukarıdaki soruya verilecek cevap olumlu ise, 2/76 sayılı OKK'nın 2(1)(b) ve/veya 1/80 sayılı OKK'nın 6(1). maddeleri ile 2/76 sayılı OKK'nın 7. maddesi ve 1/80 sayılı OKK'nın 13. maddesi üye ülkelerde doğrudan uygulanabilir mi? sorusu yöneltilmiş, 3.konuda, eğer ikinci konudaki cevapla uygulanabilirse, 2/76 sayılı OKK'nın 2(1)(b) ve 1/80 sayılı OKK'nın 6(1) maddelerindeki "yasal istihdam" ifadesinden ne anlaşılması gerekir? Bir Türk işçisinin, ikamet izni talebinin reddedilmesi nedeniyle açtığı

²²⁰ "<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/okk1.pdf>"(20.01.2011)

²²⁰ DPT, Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi Kararları 1964-2000, *Devlet Planlama Teşkilatı Yayınları*, Cilt 1, No:2596, Cilt 1, Ankara 2001, <http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/okk1.pdf> (20.01.2011) s.111.

davanın devam ettiği süre içindeki çalışması “yasal çalışma” sayılabilir mi? sorularına cevap vermesi istenmiştir.

ATAD önüne gelen bu durumda konuyu açıklığa kavuşturabilmek için şu kararı vermiştir²²¹.

ATAD, ilk konuyla ilgili değerlendirmesinde, OKK’ların doğrudan Ankara Antlaşmasına dayanarak bu antlaşmaya uygulama imkanı kazandıran özelliklerinden dolayı antlaşmanın kendisi gibi Topluluk hukuku kapsamında olduğunu ve ATAD’ın Ankara Antlaşması gibi Topluluk kurumlarından biri tarafından kabul edilen bir Antlaşmada karar verme yetkisi olduğu için bu Antlaşmaya dayanan OKK’lerde de karar verme yetkisi bulunduğu gerekçesi ile soruya olumlu cevap vermiştir. Birinci konu olumlu cevaplandırıldığından dolayı ikinci konuda ise, Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasındaki Ortaklık Konseyi Kararları, Topluluk hukuku kapsamında olup, 2/76 sayılı OKK’nın 2(1)(b) ve 7. maddeleri ile 1/80 sayılı Kararın 6(1) ve 13. maddeleri üye ülkelerde doğrudan uygulanabilir nitelikte olduğu şeklinde karar vermiştir.

ATAD, üçüncü konu hakkındaki değerlendirmesinde ise, yukarıda belirtilen OKK hükümlerinin sadece istihdamla ilgili olduğunu ve ikamet hakkına hiç bir atıfta bulunmadığını belirtmekle birlikte, çalışma hakkı ve ikamet hakkı arasında yakın bir ilişki bulunduğuna dikkat çekerek çalışma hakkının verilmesinin en azından o süre boyunca ikamet hakkının da verilmesini gerektirdiğini, aksi takdirde verilen hakkın uygulanmasının mümkün olmayacağını belirtmiştir. Ancak, ATAD çalışma hakkının ikamet izni belgesine bağlı olmayan koşulsuz bir hak olduğunun kabul edilmesi halinde bile, istihdamın yasal olarak değerlendirilebilmesi için üye ülkenin işgücü piyasasında istikrarlı ve güvenli bir konumu gerektirdiğini, bu durumda ikamet izni reddedilmiş ve bu karara yaptığı itiraz sonuçlanıncaya kadar ki süre içinde istihdam olanağı elde eden bir Türk vatandaşının söz konusu

²²¹ 20.09.1990 tarih ve C-192/89 sayılı Salih Zeki Sevince ile ilgili ATAD kararı; Hacı Can, a.g.e., s. 80-87.

dönemdeki çalışmasının yasal çalışma sayılamayacağını belirtmiştir.

Salih Zeki Sevince kararının en önemli sonucu, bir Türk işçisinin 1/80 sayılı OKK kapsamındaki çalışmasının yasal çalışma sayılabilmesi için gerekli kriterin belirlenmesi ve OKK hükümleriyle Türk işçilerine tanınan çalışma hakkının ikamet hakkından ayrı düşünülmemeyeceğinin vurgulanması bakımından ATAD'ın vermiş olduğu kararlar açısından önemlidir.

3.2.Türk Vatandaşlarının Aile Üyelerinin Sosyal Haklarda Eşit İşleme Tabi Tutulmalarına İlişkin Kararlar

Bu konu çerçevesinde, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde yaşayan Türk vatandaşlarının aile üyelerinin sosyal haklarda eşit işleme tabi tutulmalarına ilişkin olarak Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın Sema Sürül, Gaye Gürol, İbrahim Koçak ve Ramazan Örs ile ilgili ön karar usulü yöntemi ile önüne gelen olaylara ilişkin olarak vermiş olduğu kararlar incelenecektir.

3.2.1. Sema Sürül Olayı

Sema Sürül olayında, Türk vatandaşı olan Sema Sürül 1991 yılında aile birliğinin sağlanması imkanından yararlanarak Almanya'da üniversite eğitimi gören eşinin yanına gelmiş ve kendisine geçici oturma izni verilmiştir. Eşi Sürül, özel bir işverenin yanında çalışma iznine sahipti. Ancak, öğrenci olduğu için yaşlılık ve hastalık aidatı da ödemiordu. Sadece işvereni tarafından iş kazasına karşı sigortalanmıştı. 14.09.1992 tarihinde Sürül çiftinin çocukları dünyaya gelmiştir. Sürül Ailesi, Federal İstihdam Ofisi tarafından düşük gelirlilere ödenen aile ödeneği ile Federal Çocuk Parası Yasası uyarınca, 3 yaşının altındaki çocuklar için verilmekte olan çocuk yetiştirme parasına hak kazanmıştır. Bayan Sürül'ün Federal Çocuk Parası Yasası'nda aranan ikamet yetkisi ve ikamet iznine sahip olmadığı gerekçesi ile 01.01.1994 tarihinden itibaren kendilerine ödenen çocuk

parası kesilmiştir.

14.03.1994 tarihinden itibaren de Sürül ailesine ödenen aile ödeneği kesilmiştir. Bayan Sürül, bu kararlara karşı yaptıkları itirazın reddedilmesinden sonra, Federal İş ve İşçi Bulma Kurumu'na karşı Aachen Sosyal Mahkemesinde dava açmışlardır. Aachen Sosyal Mahkemesi tarafından, Sürül ailesinin 3/80 sayılı OKK'nın 3(1). maddesi kapsamında aile yardımları bakımından Alman vatandaşlarıyla aynı koşullarda hak elde edip edemeyeceği hususuna açıklık getirilmesi için ATAD'a ön karar usulü yöntemi ile başvuruda bulunulmuş ve ATAD'dan aşağıda yer alan konularda yorumu istenmiştir.

Almanya'da yaşayan ve 3/80 sayılı OKK'nın 2. maddesi uyarınca bu karar kapsamında sayılan ve sadece "aufenthaltsbewilligung" ikamet belgesine sahip olan bir Türk vatandaşı, 3/80 sayılı OKK'nın 4(1)(h) maddesiyle bağlantılı olarak aynı OKK'nın 3. maddesi kapsamında, Bundeskindergeldgesets yasasının öngördüğü aile yardımından, bu yasanın 31 Ocak 1994'te yürürlüğe giren değişikliğe uğramış şeklinin 1(3). maddesinin 1. cümlesiyle yabancılar için öngördüğü ilave koşullara tabi tutulmaksızın Alman vatandaşlarıyla eşit koşullarda yararlanabilir mi? Bir üye ülkede ikamet eden bir Türk vatandaşı, çocuğunu yetiştirdiği süre bakımından bu ülke mevzuatı uyarınca kendi adına zorunlu sosyal güvenlik primi ödenmiş olduğu dönem itibariyle 3/80 sayılı Kararın 1(b) maddesiyle bağlantılı olarak aynı OKK'nın 2. maddesi kapsamında işçi sayılır mı? Bir üye ülkede ikamet eden ve bu ülkede bir eğitim kursu takip etmenin yanısıra yardımcı işçi olarak haftada en fazla 16 saat çalışmasına izin veren bir çalışma izni çerçevesinde istihdam edilen bir Türk vatandaşı, sadece bu nedenle veya yasayla düzenlenmiş bir iş kazası sigortası kapsamında olduğu için 3/80 sayılı Kararın 1(b) maddesiyle bağlantılı olarak 2. maddenin kapsamında sayılır mı? soruları yöneltilerek ATAD'dan bu konulara ilişkin yorumu istenmiştir.

ATAD önüne gelen ve açıklaması istenen konulara ilişkin olarak şu kararı

almıştır²²². Üye ülkelerin sosyal güvenlik rejimlerinin Türk işçilerine ve onların aile bireylerine uygulanmasına ilişkin 19 Eylül 1980 tarih ve 3/80 sayılı OKK'nın 3(1). maddesinin yorumu gereği; bir üye devlet, bu karar kapsamında olup topraklarında ikamet etmesine izin verdiği, ancak sadece belirli bir amaç ve sınırlı bir süre için koşullu bir ikamet statüsüne sahip olan bir Türk vatandaşının, ilgili üye ülkede kendisiyle birlikte ikamet eden çocuğundan dolayı aile yardımı alabilmesi için söz konusu Türk vatandaşından ayrıca ulusal mevzuatının yabancılar için öngördüğü türde bir ikamet izni belgesine de sahip olmasını isteyemeyeceği, 3/80 sayılı OKK'nın 3(1). maddesinin doğrudan etkiye sahip olduğu ileri sürülerek bu kararın alındığı tarihten önceki süreler için hak taleplerinde bulunulamayacağı, fakat, bu kararın alındığı tarihten önce hak talepleriyle ilgili hukuki prosedürü veya buna eşdeğer işlemleri başlatmış olan kişiler işbu hükmün kapsamı dışında olduğu yönünde karar almıştır.

Sema Sürül olayı sonrası verilen karar, 3/80 sayılı OKK'nın muamele eşitliğine dair 3(1). maddesinin doğrudan etkiye sahip olduğu teyit edilmiştir. Bundan sonra da 3/80 sayılı OKK kapsamında sayılan Türk vatandaşları için bu maddeye dayanarak üye ülke mahkemeleri nezdinde dava yolu açılmış ve konu ATAD'ın yorumunun bağlayıcılığı ilkesi gereği ATAD önüne gelmeden çözümlene imkanı bulmuştur.

ATAD, Sema Sürül Kararı ile, üye devlet vatandaşları için tanınan, hastalık ve annelik sürelerine dönük yardımlar, sakatlık ve iş göremezliği kaldırmak için yapılan yardımlar, yaşlılık devresinde yapılacak yardımlar, dul ve yetimlere verilen sosyal yardımlar, iş kazaları ve meslek hastalıkları için yapılan yardımlar, ölüm durumunda verilen yardımlar, işsizlik durumunda verilen yardımlar ve tanınan haklar, değişik şartlarda sağlanan aile yardımları şeklinde sıralanan

²²² 04.05.1999 tarih ve C- 262/96 sayılı Sema Sürül ile ilgili ATAD Kararı; Hacı Can, *a.g.e.*, s. 222-244.

haklar bu olay sonrası Türk vatandaşları için de geçerli olduğu vurgulanmıştır²²³.

3.2.2. Gaye Gürol Olayı

Gaye Gürol, Almanya'da doğmuş ve ailesi de Almanya'da olan bir Türk ailesindedir. Tübingen Üniversitesinde uluslar arası iktisat okuyan Gaye Gürol, üniversite öğrenimi esnasında eğitimini bir yıl süreyle Türkiye'de Boğaziçi Üniversitesi'ne kaydını yaptırıp Alman öğrencilerin sahip olduğu eğitim bursu için Alman makamlarından talep de bulunmuştur..Ancak talebi yabancı olduğu öne sürülerek Köln İl İdaresi tarafından reddedilmesi üzerine Sigmaringen İdare Mahkemesine dava açmıştır. Yargılama esnasında mahkeme 1/80 sayılı OKK'nın 9. maddesi gereğince davacı hakkında bir hak olup olmadığını açıklığa kavuşturabilmek açısından konuyu ATAD'a intikal ettirilmiştir. ATAD ise önü gelen olayda şu kararı vermiştir²²⁴.

1/80 sayılı OKK'nın 9. maddesinin 1. fıkrası tüm üye ülkelerde doğrudan etkiye sahip olduğu, başka bir anlatımla, bu kararın ulusal mevzuatın üzerinde olup, bağlayıcı niteliği bulunduğu, bir Türk ailesinin çocuğunun, ev sahibi üye ülkede anne-babasıyla birlikte yasal olarak ikamet etmiş olması ve daha sonra ailesinin evini ikinci ikamet adresi olarak beyan ederek üniversite öğrenimi nedeniyle aynı ülkede başka bir adreste ikamet etmiş olması durumunda, 1/80 sayılı OKK'nın 9. maddesinin 1. fıkrasında yer alan "ebeveyni ile birlikte ikamet koşulu" yerine getirilmiş kabul edileceği, 1/80 sayılı OKK'nın 9.maddesinin ikinci fıkrası, üye ülkelerde doğrudan etkiye sahip olduğu, bu hüküm, Türk çocuklarına bahse konu olan ulusal mevzuatta yer alan yardımlarda olduğu gibi, eğitim için sağlanan mali yardımlardan da herhangi bir ayırım gözetilmeksizin yararlanma hakkı sağladığı ve bu hak Türkiye'de yüksek öğrenim görmeleri durumunda da aynen geçerli olacağı

²²³ Harun Gümrükçü, *Türkiye ve Avrupa Birliği*, Avrupa Dizisi Yayını, İstanbul 2002, s. 356-357.

²²⁴ 07.07.2005 tarih ve C-374/03 sayılı Gaye Gürol ile ilgili ATAD Kararı, Hacı Can, *a.g.e*, s.443-454.

yönünde karar vermiştir.

Gaye Gürol olayı sonrası verilen karar, eğitim-öğretim alanında verilmiş olması nedeniyle eğitim hakkı çerçevesindeki mali haklardan Türkiye’de okuduğu zamanlarda da bu hakkı kazanacağı yönünden son derece önemli bir karardır.

3.2.3. İbrahim Koçak ve Ramazan Örs Olayı

İbrahim Koçak ve Ramazan Örs adlı Türk vatandaşları, Almanya’da bağlı oldukları sigorta kurumlarına başvurarak Türkiye’de Düzce Asliye Hukuk mahkemesince verilen yaş tahsisi kararlarıyla yeniden belirlenen ve geriye çekilen doğum tarihleri esas alınmak suretiyle emeklilik aylığı bağlanmasını talep etmişlerdir. Bu talepleri, yürürlükte olan Alman mevzuatı uyarınca, sigorta kurumuna ilk kez ibraz ettikleri doğum tarihlerinin esas alınacağı gerekçe gösterilerek kabul edilmemiştir.

Bu karar üzerine Koçak ve Örs, eyalet mahkemelerinde dava açmışlar, açtığı davalarda, ilgili ulusal mahkeme konuyu ATAD’a intikal ettirilerek, ortaklık hukuku ve özellikle 3/80 sayılı OKK’nın muamele eşitliğine ilişkin 3(1). maddesi çerçevesinde Türkiye mahkemelerince verilen yaş tashihsinin kabul edilme imkanının olup olmadığı hususuna açıklık getirilmesi talep edilmiştir.

ATAD, 14.03.2000, Almanya’da ikamet eden İbrahim Koçak ve Ramazan Örs isimli vatandaşlarımızla ilgili olarak 9 Nisan ve 8 Haziran 1998 tarihlerinde Divan kayıtlarına girmiş olan ve konularının benzer olması nedeniyle birlikte değerlendirdiği bu davalarla ilgili olarak aşağıdaki kararı almıştır²²⁵.

²²⁵14.03.2000 tarih ve C-102/98, C- 211/98 sayılı İbrahim Koçak-Ramazan Örs ile ilgili ATAD Kararı Hacı Can, *a.g.e.*, s.258-271.

19 Eylül 1980 tarihinde alınan 3/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının²²⁶ 3/1 maddesi; bir üye ülkenin, emekli aylığının bağlanması ve bu nedenle kişiye tahsis edilen sosyal güvenlik numarasının belirlenmesi amacıyla ilgili kişinin o üye ülkedeki sosyal güvenlik kurumuna vermiş olduğu ilk beyanındaki doğum tarihini kesin tarih olarak esas almasını öngören ve sadece aslı söz konusu ilk beyandan önceki bir tarihte verilmiş bir belgenin ibraz edilmesi durumunda başka bir doğum tarihinin dikkate alınmasına cevaz veren bir mevzuatı Türk işçilerine uygulamasını engellemeyeceği şeklinde görüş bildirerek mevzuatın bu şekilde yorumlanması gerektiği kararı almıştır.

Bu karar ile Türk işçilerinin bir üye ülkedeki sigorta kurumuna ilk kayıt sırasında ibraz etmiş oldukları doğum tarihinin sonradan Türkiye'den alınmış bir mahkeme kararı veya bir belge yardımıyla değiştirilmesinin mümkün olmadığı, ancak aslı Türkiye'deki bir yetkili makam tarafından (nüfus idaresi vb.), kişinin üye ülkedeki bir sigorta kurumuna ilk beyanından önceki bir tarihte verilmiş bir belgenin dikkate alınacağı yönünden konuyu açıklığa kavuşturulması bakımından önemlidir.

3.3.Hizmetin Serbest Dolaşımı ve Yerleşim Serbestisi İle İlgili Kararlar

Bu konu çerçevesinde, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde yaşayan Türk vatandaşlarının hizmetin serbest dolaşımı ve yerleşim serbestisine ilişkin olarak Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın Abdülnasır Savaş, Eran Abatay-Nadi Şahin ve Mehmet Soysal ile ilgili ön karar usulü yöntemi ile önüne gelen olaylara ilişkin olarak vermiş olduğu kararlar incelenecektir.

²²⁶ Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi Kararları 1964-2000, a.g.e ,s.149.

3.3.1. Abdülnasır Savaş Olayı

Abdülnasır Savaş adlı Türk vatandaşı, 22.12.1984 tarihinde çalışma hakkı ve meslek edinme hakkı tanımayan bir ay süreli turist vizesi ile İngiltere'ye giderek vize süresinin bitiminde izinsiz olarak bu ülkede ikametini sürdürmüştü ve ruhsatsız olarak açmış olduğu işyerlerinde ekonomik faaliyette bulunmuş, üye ülkenin göç konusuna ilişkin hükümlerini ihlal etmiş, 1991 yılında Birleşik Krallıkta kalma hakkı edinmek amacıyla İngiliz makamları nezdinde yaptığı başvurunun reddedilmesi üzerine yargıya başvurmuş, dilekçesindeki AT-Türkiye Ortaklık hukukundan kaynaklanan haklarının da dikkate alınması talebi üzerine açılan davada, İngiltere ve Galler Yüksek Adalet Mahkemesi'nin Kraliçe Kürsüsü Bölümü, İngiliz Kraliyet Yüksek Mahkemesince konu ATAD'a intikal ettirilmiştir²²⁷. ATAD ise konuyu açıklığa kavuşturabilmek açısından şu kararı vermiştir.

Katma Protokolün 41.maddesinin ikinci fıkrasının üye ülkelerin iç hukuk düzeninde doğrudan uygulanamayacağı şeklinde karar vermiştir. Katma Protokolün 41.maddesinin birinci fıkrası yönünden ise, üye ülkelerde iç hukuk düzeninde doğrudan etkiye sahip olduğuna, Katma Protokolün 41(1). maddesi, özü itibariyle, bir üye ülkenin ulusal göç yasasını ihlal eder şekilde ülke topraklarında kalmış ve kendi hesabına kar amaçlı faaliyette bulunmuş bir Türk vatandaşına o ülkede iş kurma hakkı ve ikamet hakkı vermeye de sahip olmadığı şeklinde karar vermiştir. Bu açıklamalarla birlikte, Katma Protokolün 41(1). maddesi, bu protokolün, bir üye ülkede yürürlüğe girdiği tarihten itibaren, Türk vatandaşlarının ev sahibi üye ülkede iş kurma özgürlüklerine ve ikamet haklarına ulusal mevzuat ve uygulamalarla yeni sınırlamalar getirilmesini yasaklamakta olduğu, üye ülkedeki yargılama aşamasında davacıya uygulanan kuralların, Katma Protokolün yürürlüğe girmiş olduğu tarihte geçerli olanlara kıyasla daha müsait olup olmadığının belirlenmesi amacıyla iç hukukun yorumlanması hususu ulusal mahkemenin yetki alanına giren bir konu

²²⁷ 11.05.2000 tarih ve C-37/98 sayılı Abdülnasır Savaş ile ilgili ATAD Kararı, Hacı Can, *a.g.e.*, s.286-299.

olduğuna karar vermiştir.

ATAD'ın bu Kararı, Katma Protokolün 41(1). maddesinin üye ÷lkelerde doğrudan etkiye sahip olduğunun ATAD tarafından ilk kez teyit edilmiş olması bu kararın önemli sonucunu oluşturmaktadır. AB bünyesinde yasal statüde kendi hesabına ekonomik faaliyet gösteren çok sayıda girişimci vatandaşımızın iş kurma ve hizmet sunma özgürlüklerine ve bunların doğal gereği olan ikamet haklarına Protokolün kabul tarihinden sonra yeni kısıtlamalar getirilemeyeceği hususunun tescil edilmiş olması ulusal adli ve idari makamlar nezdinde hak arama durumunda güçlü bir içtihat hükmü olarak kullanılabilir.

3.3.2. Eran Abatay ve Nadi şahin Olayı

Eran Abatay ve arkadaşları Almanya'da kayıtlı tırlar ile Türkiye'de yetişen meyve ve sebzeleri Almanya'ya taşıtmaktaydılar. Bu sürücülere 30.09.1996'ya kadar çalışma izni muafiyeti tanınmaktaydı; ancak bu tarihten sonra ulusal mevzuatta çalışma izni muafiyeti koşullarında kısıtlayıcı değişiklikler getirilmesi üzerine vize alınmak zorunda kalmışlardır.

Açılan davalar üzerine Nürnberg Sosyal Mahkemesi, 27.10.1998 tarihli kararıyla davacıların çalışma iznine ihtiyaçlarının olmadıklarını hükme bağlamıştır. İstinaf başvurusuna bakan Bavyera Eyalet Sosyal Mahkemesi, 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının 13. maddesinde öngör÷len mevcut durumu geriye götürmeme koşulunun Türk tır sürücülerinin faaliyetlerine Almanya'da başlamış olduğu zamanda geçerli olan haklarını güvence altına aldığını ve Türk sürücülerinin anılan düzenlemede değinilen işgücü pazarlarında çalışmasını da kapsadığını kabul etmiştir. Bundan dolayı, yürürlükteki ulusal mevzuatın adı geçen Türk sürücülerinin Alman işgücü pazarına katılmasına önemli bir kısıtlama getirmiş olduğunu vurgulayarak, 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının ihlal edildiğini hükme bağlamıştır.

Federal Çalışma Kurumu, temyiz başvurusunda, Katma Protokolün 41. maddesine konulan düzenleme şekli içerisinde işçiler lehine bir mevcut durumu geriye götürmeme koşulunun öngörülmediğini ileri sürmüştür. Ayrıca, 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının 13. maddesinin sadece bir üye devletin sınırları içinde yasal olarak ikamet etmekte olan Türk işçileriyle ilgili olduğu ve bu nedenle mevcut olaya uygulanamayacağı vurgulanmıştır.

Federal Çalışma Kurumu, 1993 ve 1996'da yapılan ulusal hukuktaki değişikliklerin, Katma Protokolün 41. maddesinde düzenlenmiş olan taraflar arasında yeni kısıtlamaların konulması yasağına aykırılık oluşturmadığını, çünkü hizmetlerin serbest dolaşımına ilişkin bu koruma hükmünün, işgücü pazarına giriş hakkına yönelik dolaylı etkilerinin olmayacağını; aksi halde, Ortaklık Anlaşmasının ruhu ve amacına aykırı bir durumun doğacağını belirtmiştir.

Buna karşılık davacılar Abatay ve iş arkadaşları, çalışma izni muafiyetinin tespitine ilişkin haklarının doğrudan doğruya 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının 13. maddesinden kaynaklandığını, bir yıllık yasal çalışmadan sonra aynı işveren yanında çalışma iznini yenileme hakkını tanıyan bu kararın 6. maddesi uyarınca, 1993 yılında başlayan ve 1996 yılına kadar süren zaman içinde ulusal iş hukukuna göre kazanılan bir statüyü elde etmiş olduklarını savunmuşlardır.

Temyiz incelemesini yapan Federal Sosyal Mahkemesinin 11. Senatosu, bir Türk işverenin işçileri olarak davacılar Abatay ve iş arkadaşlarının, Alman hukukuna göre sınır aşan yük taşımacılığında çalışma izni olmadan Almanya'da kayıtlı araçları kullanmaya haklarının olmadığını tespit etmiş olmakla birlikte, davacılar Abatay ve diğer iş arkadaşları tarafından talep edilen çalışma izni muafiyetinin, 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının 13. maddesinden ve Katma Protokolün 41. maddesinin 1. fıkrasından ortaya çıkabileceğini ihtimal dairesinde görmüştür.

Nadi Şahin olayında ise, Nadi Şahin 17 Türk vatandaşını Almanya'da kayıtlı tırların sürücüleri olarak istihdam eden iş sahibidir. Her defasında bu işçilere,

Almanya'nın İstanbul Başkonsolosluğu tarafından Almanya'da çalışmak için giriş vizesi verilmiştir. Ancak ulusal mevzuattaki yeni düzenlemelerin ardından Federal Çalışma Kurumu, Almanya'da kayıtlı araçları kullanan yabancı sürücülerin yabancı işletmelerle ilgileri olsa da artık çalışma izni muafiyetine sahip olamayacaklarını gerekçe göstererek, bu işçilere çalışma izni muafiyetini tanımamıştır. Bunun üzerine Nadi Şahin, yargı yoluna başvurmuştur.

Yapılan yargılamanın temyiz incelemesini yapan Federal Sosyal Mahkemesinin 7. Senatosu, sürücülerin BadenWürttemberg Eyalet Sosyal Mahkemesi tarafından tespit edilen çalışma izni muafiyetlerinin, işverenlerin kim olduğuna göre farklı değerlendirilebileceğini, ama bunun için gerekli olan somut saptamalarda bulunmaya yetkili olmadığını, bu nedenle meseleyi yalnızca Eyalet Sosyal Mahkemesine geri gönderilmesinin mümkün olduğunu belirtmiştir. Fakat Senato, sürücülerin 1973 yılında geçerli olan hukuki durum ilişkisinde Topluluk hukukundan doğan bir hakları varsa, bu koşullar altında bir geri gönderme kararına gerek duyulmayabileceğini eklemiştir. Bu bağlamda ilgili hükmün, söz konusu sürücüler gibi bir konumda bulunan işçilerin ulusal iş hukuktaki durumlarını güvence altına aldığı çerçevede Katma Protokolün 41. maddesinin 1. fıkrası veya 1/80 sayılı Ortaklık Konseyi Kararının 13. maddesi ve muhakkak yan yana olmak üzere her iki hükmün olacağı belirtilmiştir. 7. Senato tarafından, her iki hükümden gerek birinin gerekse diğerinin söz konusu somut olay silsilesi için kurallar öngörüp öngörmediği sorusu ortaya çıktığı için, ATAD'ın yorumuna ihtiyaç duymuştur²²⁸.

ATAD bu iki dosyayı birleştirerek yorumuna ihtiyaç duyulan konular hakkında şu kararı vermiştir.

Katma Protokol'ün 41(1). maddesi ve 1/80 Sayılı OKK'nın 13. maddesi hükümleri, üye ülkelerin, bu maddeleri ihtiva eden hukuki metinlerin bir üye ülkede

²²⁸ Ankara Sanayi Odası, Odamedya Dergisi, Ankara 2008,s.61-63
<http://www.aso.org.tr/b2b/asobilgi/sayilar/Mart2008/DosyaMart2008.pdf> , (18.01.2011)

yürürlüğe girdiği tarihlerden (yani sırasıyla 1 Ocak 1973 ve 1 Aralık 1980 tarihlerinden, bu tarihlerden sonra üye olan ülkeler için ise AB'ye resmen katılım tarihlerinden) sonra Türk vatandaşlarının iş kurma, hizmet sunma ve serbest dolaşım haklarını sınırlayıcı yeni hükümler getirmesini genel olarak yasaklamakta olduğu, 1/80 sayılı OKK'nın 13. maddesi hükmü üye ülke topraklarında yasal olarak ikamet etmiş olan ve söz konusu ikameti tedricen uyumu sağlamaya imkan tanımaya yeterli sürelerde gerçekleşmiş olan Türk vatandaşları için geçerli olduğu, Katma Protokol'ün 41(1). maddesi, bir üye ülke topraklarında icra edilmek kaydıyla, Türkiye kaynaklı malların uluslararası nakliyatına ilişkin hizmetler için de geçerli olduğu, madde 41(1)'den kaynaklanan koruma, hizmet sunma özgürlüğünün sınırlandırılmasını yasaklamak bakımından sadece Türkiye'de yerleşik olup da üye ülkelerde hizmet veren şirketleri değil, aynı zamanda bunların çalışanlarını da kapsamakta olduğu, ancak, şirketin bir üye ülkede yerleşik olması ve sunduğu hizmetlerden yararlananların da aynı üye ülkede yerleşik bulunmaları halinde bu korumadan yararlanmak söz konusu olamayacağı, davadaki Türk işçileri için de olduğu gibi, Türk vatandaşlarına uygulanan ulusal mevzuat hükümlerinin, üye ülke'de Katma Protokol'ün yürürlüğe girmiş olduğu tarihte olana kıyasla daha olumsuz olup olmadığı hususunun tespiti o ülkenin ulusal mahkemeleri tarafından yapılacağı karar altına alınmıştır²²⁹.

Bu karar da, Katma Protokolün 41(1). maddesinin üye ülkelerde doğrudan etkiye sahip olduğunun teyit edilmiş olduğunu tekrar göstermesi bakımından sonucu itibariyle önemlidir. Bundan sonra üye ülkelerin ulusal mahkemelerinde bu konu çözüme kavuşturularak birlik hukukunun yorumunda yeknesaklık sağlanacaktır.

3.3.3. Mehmet Soysal Olayı

Mehmet Soysal, Cengiz Salkım ve İbrahim Savatlı adlı 3 tır şoförü, Türkiye'de yaşamakta, ancak bir Alman firmasında ve Alman plakalı tırlarda

²²⁹ 21.10.2003 tarih ve C-317/01 , C-369/01 Eran Atabay-Nadi Şahin ile ilgili ATAD Kararı; Hacı Can, *a.g.e.*, s.347-372.

çalışmaktaydılar. İşyerleri Türkiye ile Almanya arasındaydı. Alman hükümeti, 1995 yılından itibaren bu konuda ulusal düzeyde açılmış 80'e yakın diğer şoförlerin açtıkları davaların sonucu, bu üç davacının 2000 yılına kadar vize uygulamadan çalışmalarına müsaade etmişti. Ancak, Almanya bir adım daha ileri giderek bu davacıların Eylül 2001 ve Ocak 2002 tarihinde vize isteklerini geriye çevirdi. Bunun üzerine 3 Türk şoförü ve yanında çalıştıkları Almanya merkezli bir TIR Firması, Berlin İdare Mahkemesi'ne başvurular. Başvurularında da, diğer davalarda da olduğu gibi, kendilerine vize uygulanamayacağı savını ileri sürdüler.

Berlin İdare Mahkemesi, 3 Temmuz 2002 tarihli kararı ile bu davayı reddetmiştir. Davacılar, buna karşın Berlin Eyalet Mahkemesi'ne giderek, davayı temyiz etmişlerdi. Eyalet mahkemesi ise konunun, AT-Türkiye Ortaklık Hukuku'nun kapsamına girdiğinden hareketle, kararı kendisinin veremeyeceği sonucuna vararak hizmet sunumu ve edinimine dönük bu gibi kısıtlamaların 1973'te yürürlüğe giren Katma Protokol'ün 41. maddesinin 1. bendi ile bağdaşık bağdaşmadığı hakkında görüş almak için ATAD'a ön karar usulü yöntemi ile başvuruda bulundu.

ATAD almış olduğu kararla, Katma Protokolün 41'inci maddesinin 1'inci fıkrasının Türk vatandaşlarının bir AB ülkesinde hizmet sunumuna ilişkin özgürlüklerini kısıtlayıcı önlemleri alamayacağına, 1 Temmuz 1980 tarihinde getirilen vize alma zorunluluğunun mevcut hukuksal durumda kötüleşme olduğuna hükmetmiştir. ATAD, vize uygulamasının Almanya'ya Ortaklık Antlaşması'nın öngördüğü hizmet sunma özgürlüğünden faydalanmak amacıyla gitmek isteyen Türk vatandaşlarının bu özgürlüklerini kısıtlama anlamına geldiğini tespit etmiştir. Ayrıca; ATAD'ın kararında, ulusal düzenlemelerin mali ve idari külfetleri beraberinde getiremeyeceği, süreli olarak verilen izinler de dahil hizmet sunma özgürlüğünün engellenemeyeceği belirtilmektedir. Bir başka ifadeyle, Katma Protokol'ün yürürlüğe giriş tarihi olan 01 Ocak 1973 tarihinde Almanya'da mevcut olmayan 1 Temmuz 1980 tarihinde yürürlüğe giren vize zorunluluğu uygulaması ile Türkiye'de ikamet eden Türk vatandaşlarının Ortaklık Antlaşması'nın kendilerine

tanıdığı hizmet sunma özgürlüğü kısıtlanamayacak olmasıdır²³⁰.

Abdülnasir Savaş, Eren Abatay-Nadi Şahin ve son olarak da verilen Mehmet Soysal kararı ile 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe giren ve Türkiye-AT İlişkilerini belirleyen iki temel antlaşmadan biri olan Katma Protokol'un 41/1'inci maddesi doğrudan geçerli olduğu ve ön koşulsuz olarak üye ülkelerin ulusal mahkemelerinde uygulanmak zorunda olması bakımından çok önemlidir.

3.4.Türk Vatandaşlarının Sınır Dışı Edilmelerinin Sınırlanması İle İlgili Kararlar

Bu konu çerçevesinde, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde yaşayan Türk vatandaşlarının sınır dışı edilmelerinin sınırlanmasına ilişkin olarak Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın Ömer Nazlı, İbrahim Ünal, Ergül Doğan ile ilgili ön karar usulü yöntemi ile önüne gelen olaylara ilişkin olarak vermiş olduğu kararlar incelenecektir.

3.4.1. Ömer Nazlı Olayı

Ömer Nazlı olayında, Türk vatandaşı olan Ömer Nazlı, 1978 yılında yasal olarak Almanya'ya göç etmiştir. 1979 ve 1989 yılları arasında aralıksız olarak aynı işverenin yanında çalışmış olup, kendisine 31.05.1989 tarihinde, süresiz olarak oturma ve çalışma izni verilmiştir. Haziran 1989'da iş ilişkisinin sona erdirilmesinden sonra hasta olup işsiz kalmıştır. Ancak; çeşitli işverenler yanında da çalışmaya devam etmiştir. Ömer Nazlı, 1992 yılında uyuşturucu ticareti yaptığı gerekçesi ile 11.12.1992 tarihinden 21.06.1994 tarihine kadar geçici olarak tutuklu kalmış ve 20.04.1994 tarihli Hamburg Eyalet Mahkemesi tarafından, 21

²³⁰ Harun Gümrükçü, "Vize ve Vize Ötesi Haklar İçin Doğru Adımlar", <http://www.sde.org.tr/print.aspx?pageID=0&columnID=0&newsID=128> (13.01.2011)

aylık hapis cezasının ertelenmesi ile serbest bırakılmıştır. Bu cezadan sonra, Ömer Nazlı, yeni bir iş bulup çalışmaya başlamıştır. Ancak, cezası nedeniyle 10.11.1994 tarihinde, oturma izninin uzatılması için yaptığı başvuru 06.11.1995 tarihinde Nürnberg Yabancılar Dairesi tarafından reddedilmiştir. Bu durum üzerine Alman Yabancılar Kanunu uyarınca sınır dışı edilmesine karar verilmiştir. Bu karar üzerine Ömer Nazlı, yerel mahkemede bu kararın kaldırılması için dava açmıştır. Ulusal mahkeme konu hakkında ATAD'a ön karar usulü başvurusunda bulunmuştur. ATAD'ın önüne gelen bu davada şu kararı almıştır²³¹.

Bir üye ülkede yasal statüde 4 yıldan fazla aralıksız çalışan, bilahare bir suçla ilgili olarak gözaltına alınan ve bu süre zarfında işinden ayrılmak zorunda kalan bir Türk vatandaşı, 1/80 sayılı OKK'nın 6(1). maddesinin 3. fıkrası uyarınca sahip olduğu hakları yitiremeyeceği, söz konusu maddeye dayanarak bulunduğu üye ülkede herhangi bir işe başvurmak hakkını kullanmak üzere ikamet iznini uzatmak için başvuruda bulunabileceği, üye ülke, OKK'nın 6(1). maddesinin 3. fıkrası çerçevesinde hak sahibi olan bir Türk işçisini diğer yabancılar için de caydırıcı olacağı gerekçesiyle 1/80 sayılı OKK'nın 14. maddesine dayanarak sınır dışı edemeyeceğine karar vermiştir.

Bu karar ile ATAD, 1/80 sayılı OKK'nın 6. maddesinin gerektirdiği koşulları yerine getiren Türk vatandaşlarının daha sonra bir suça karışarak gözaltına alınmaları ve bu nedenle iş piyasası dışında kalmaları nedeniyle kazandıkları haklardan mahrum edilemeyeceklerini ortaya koymuştur. Bir başka ifadeyle, gözaltına alınmış olma, söz konusu Ortaklık Konseyi Kararı çerçevesinde kazanılmış hakları yitirmek için geçerli bir neden olarak sayılmamıştır.

²³¹ 10.02.2000 tarih ve C-340/97 sayılı Ömer Nazlı ile ilgili ATAD Kararı; Hacı Can, *a.g.e.*, s. 245-257.

3.4.2. İbrahim Ünal Olayı

İbrahim Ünal hem Türk hem de Alman vatandaşıdır. 1992 yılından beri Avusturya'da ikamet etmekte ve 1995 yılından beri de ailesi kendisinin yanındadır. İbrahim Ünal profesyonel bir meslek icra etmektedir. Nitelikli dolandırıcılık suçundan 18 ay hapis cezasına mahkum edilmiş olup cezası deneme süreli olarak ertelenmiştir.

Klagenfurt İlçe karakolu tarafından 01.10.1998 tarihli kararla ve Yabancılar Kanunu'nun 48. maddesinin 1. fıkrasının üçüncü bendi ve 36. maddenin 1. fıkrasının birinci bendine dayanarak kendisine 10 yıl süreli bir ikamet yasağı konmuştur. 04.10.1998 tarihinde Kärnten Eyaleti Emniyet Müdürlüğüne yaptığı başvuru Avusturya idari yargılama usulü kanunu'nun 66. maddesinin 4. fıkrasına dayanılarak reddedilmesi üzerine, Yüksek İdare Mahkemesine başvurmuştur. Bu esnada Voralberg Eyaleti Emniyet Müdürlüğü tarafından da başka suçlarından dolayı sınır dışı edilme kararı alınmıştır.

Yüksek İdare Mahkemesi, açılan her iki davayı ortak müzakere ve karar için birleştirmiştir. Avusturya hukuk düzeninde öngörülen hukuki korumanın 64/221 sayılı Yönergenin gereklilikleri ile bağdaşırılığı ve bu gereklerin hukuki durumları 1/80 sayılı OKK ile belirlenen Türk işçilerine uygulanıp uygulanamayacağına ilişkin olarak konuyu açıklığa kavuşturabilmek için Yüksek İdare Mahkemesi konuyu ATAD'a intikal ettirilmesi üzerine ATAD tarafından şu karar alınmıştır.

Yabancı ülke vatandaşlarının AB içinde dolaşım ve ikametleri ile ilgili özel tedbirlerin koordinasyonu ile ilgili 25.02.1964 tarih ve 64/221/EEC sayılı Konsey Direktifi'nin 9(1). maddesi, başka bir üye ülkenin vatandaşı olan bir kişinin bulunduğu diğer bir üye ülkeden sınır dışı edilmesi kararının, havale edilmiş olduğu temyiz mahkemesince incelenmesi aşamasında, kararın uygulanmasının askıya alınmasını öngören bir yasa hükmünün tatbik edilmesini gerektirmekte, bu inceleme

sırasında kararın ulusal mevzuata göre sadece meşruiyetinin değerlendirilmesine izin vermemekte, ayrıca, bilinen direktif hükmünde belirtilen nitelikte bir yetkili makamın oluşturulmasını emretmektedir²³².

64/221/EEC sayılı Direktif'in 8. ve 9. maddelerinde yer alan prosedüre ilişkin garantiler, yasal statüleri 1/80 sayılı OKK'nın 6. ve 7. maddelerinde belirtilmiş bulunan Türk vatandaşları için de aynen geçerli olduğu şeklinde ATAD tarafından yorumlanmıştır.

3.4.3. Ergül Doğan Olayı

Ergül Doğan, Avusturya'da 27 yıldır ikamet eden ve senelerce bu ülkede yasal statüde çalışmış ancak işlediği bir suç nedeniyle üç yıl hapis yatmıştır. Bir yabancı için , bir ulusal mahkeme tarafından kayıtsız şartsız üç ayı aşkın bir hapis cezasına mahkum edildiği durumlarda, Yabancılara ilişkin Avusturya mevzuatının 36. maddesine göre ikamet yasağının koşulları oluşmuştur. Bu durum gerekçe gösterilerek Ergül Doğan'ın Vorarlberg Eyaleti Emniyet Müdürlüğü'nce sınır dışı edilme kararı verilmiştir. Ergül Doğan konu yargıya taşınmış ve bunun üzerine mahkeme tarafından konunun açıklığa kavuşturulması açısından ATAD'a intikal ettirilmiş ve bir Türk vatandaşı 3 yıl süre için bir hapis cezası uyarınca gözetim altında tutulursa bu kişi 1/80 sayılı kararın 6 (1) maddesine göre kazanmış olduğu hakları ceza olarak kaybeder mi? sorusu ATAD'a yöneltilmiştir. ATAD da ön karar usulü yöntemi ile önüne gelen davada şu kararı almıştır.

1/80 sayılı OKK'nın 6(1). maddesinin üçüncü fıkrası kapsamında kendi seçtiği herhangi bir ücretli işe serbestçe girme hakkı kazanmış olan bir Türk işçisi, birkaç yıl süre için bile olsa, hapis yatmış ve dolayısıyla iş piyasası dışında kalmış olması nedeniyle, söz konusu istihdam dışı kalış geçici olmak kaydı ile, bu hakkını

²³² 02.06.2005 tarih ve C-136/03 sayılı İbrahim Ünal ile ilgili ATAD Kararı; Hacı Can, *a.g.e.*, s. 410-425.

kaybedemeyeceği, bu durumdaki bir kişiye, bilinen madde kapsamında verilmiş bulunan çalışma hakları ve bunların ayrılmaz ve doğal parçasını oluşturan ikamet hakkı, 1/80 sayılı OKK'nın 14.maddesinin birinci fıkrasında yer alan sadece kamu düzeni, kamu güvenliği ve kamu sağlığı mülahazaları ile veya bu kişinin hapisten çıkışını takiben makul bir süre içinde ücretli iş bulamaması durumunda sınırlandırılabilmesine karar verilmiştir²³³.

Avrupa Toplulukları Adalet Divanı önüne ön karar usulü yöntemiyle yukarıda bahsedilen örnek davalarda Türk vatandaşlarının kazanmış oldukları davalar anlatılmıştır. Bu davaların bir kısmı Türk vatandaşlarının talepleri doğrultusunda neticelenmemişse de o davalarda da üye ülkelerin ortaklık antlaşmalarını uygulamada ulusal mevzuatları ile beraber değerlendirilmesi gerektiği başka bir anlatımla bunlar arasında uygulamada her hangi bir farkın olmadığına ortaya çıkmasının nedeni ATAD'ın yorumu sayesinde olmuştur. Bu hususların tescil edilmiş olması ulusal adli ve idari makamlar nezdinde hak arama durumunda güçlü bir içtihat hükmü olarak kullanılabilir ve bu davaların uygulama açısından sonucu itibariyle ortaklık antlaşmalarının, birlik hukukunun bir parçası olarak kabul edilmesi ve geçerli olmasıdır.

²³³ 07.07.2005 tarih ve C-383/03 sayılı Ergül Doğan ile ilgili ATAD Kararı, Hacı Can, *a.g.e.*, s. 426-433.

SONUÇ

Avrupa'daki bütünleşme süreci, egemen devletlerin arasındaki antlaşmalar ile başlamış olsa da birlik oluşturulması yolundaki girişimler, üye ülke hükümetlerinden bağımsız olarak Birlik konularında karar alma yetkisine sahip kurumlar oluşturmaya yönelmiştir. Sürecin hızlanması ve siyasal bütünleşmenin siyasal birliğe ulaşabilmesi, bu kurumların sadece ticari ve ekonomik veya teknik alanlarla sınırlı olmamaları ve siyasal erke ve yargı erkine sahip olmaları ile yakından bağlantılı olmaktadır. İşte ATAD da bu kurumlar içerisinde hayati öneme sahiptir. ATAD'ın aldığı kararlar her ne kadar siyasal kararlar olmasa da, kararların AB bütünleşme sürecinde çok önemli katkıları olmuştur. ATAD çok geniş bir yargı yetkisine sahiptir. Üye devletler hukukundan farklı bir topluluk hukuku oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır. ATAD verdiği bir çok kararla Birlik hukukunun iç hukuka üstünlüğünü vurgulamıştır.

ATAD, Topluluğu kuran antlaşmaların uygulanmasında ve yorumlamasında hukuka uygunluğa güvence altına almıştır. Adalet Divanı'nın bu yetkisi sadece kurucu antlaşmalar ile sınırlı değildir. Bu antlaşmalarda belirtilen yetkili organlar tarafından oluşturulan ikincil hukuk normlarının da uygulanması ve yorumlanması yine ATAD'ın yargı yetkisi içine girmektedir. Adalet Divanı yapmış olduğu yorumlar ve oluşturduğu içtihatlarla Topluluk hukukunun uygulanmasında bir dinamizm sağlamış ve Avrupa Birliği'nin bütünleşme sürecine önemli katkılar yapmıştır.

ATAD, yeni bir hukuk düzenini temellerini atmıştır. Divan'ın bu yeni hukuk düzenini oluşturan temel ilkeleri belirlerken başvurduğu başlıca yöntem, Topluluk hukukunun temel gereksinimlerinden yola çıkarak bazı ilkeler ve standartlar belirlemek ve bu çerçevede, bireysel ve somut uyuşmazlıkları temel olarak almak olmuştur. Ancak, somut uyuşmazlıktan yola çıkmakla birlikte, söz konusu ilkelerin ve standartların, Birlik hukukunun etkililiğini sağlamak açısından birbirine bağımlı ve tutarlı bir yapı oluşturduğu sonucuna varılabilir.

ATAD'ın kararları bağlayıcıdır. Ancak hiçbir şekilde topluluğa icra yetkisi devredilmemiştir. Devletler Topluluk organlarının kararlarını icra etmekle yükümlüdürler. ATAD'ın verdiği kararlara yalnızca ulusal idari organlar değil mahkemelerde uymak zorundadır. Bu şekilde devletler bugüne kadar ellerinde tuttukları egemenlik hakkından önemli ölçüde feragat etmiş bulunmaktadır.

Özellikle AB mevzuatının üye ülkelerin tamamında aynı zamanda ve etkili bir şekilde benimsenmesi amacıyla kurulan ATAD, bu amaca ulaşmak üzere hukuki ve yargılama usulü açısından en etkili ve en çok kullanılan yol olan, ön karar usulü ile Avrupa Birliği'nin tek bir çatı altında toplanmasını ve uluslar üstü bir devlet olma amacını gerçekleştirmesini sağlayacaktır. Bununla birlikte, ön karar usulü sadece Avrupa Birliği mevzuatının yeknesak yorum ve uygulanması amacına hizmet etmemekte, aynı zamanda bireylerin doğrudan Birlik yargı makamlarına başvuramamalarından doğan boşluğu da dolaylı olarak gidermektedir. Daha açık bir anlatımla, bireylerin ulusal mahkeme ve yargı mercileri önünde ileri sürdükleri Birlik müktesebatı dahilindeki soruların ulusal mahkeme ve yargı mercileri tarafından ATAD'a iletilmesi sayesinde, bireylerin haklarının korunması alanında da ATAD dolaylı olarak da olsa söz sahibi olabilmektedir.

İşte bu noktada Türk vatandaşlarının Avrupa Birliğine uyum sürecinde ön karar usulü yoluyla kazanmış oldukları davalar ile kazanımların artacağı ve siyasi baskılardan uzak bu kararlar ortaya çıktıkça hak ve özgürlükler açısından üye ülkelerde yaşayan Türk vatandaşları kendilerini AB hukuk düzeni içinde daha rahat ve güvende hissedecektir.

ATAD kararları ile geliştirilen insan hakları rejimi de zamanla pozitif hukuk metinlerine yansımıştır. Temel hak ve özgürlüklerin pozitif hukuk metinlerine aktarılmaları ise kurucu metinlerin revizyonları çerçevesinde gerçekleşmiştir. ATAD kararlarının anlaşılması Birliğe tam üyeliğimizin gerçekleştiği zaman büyük öneme sahip olacaktır. Yerel mahkemeler, AB'nin temel organı olan ATAD'ın yetkisini de zorunlu olarak kabul edeceği açık olduğundan, tam üyelik yolunda, şimdiden dava türlerinin iç hukukumuza

uyarlamasının yapılması Avrupa Birliğine uyumda çok önemli yeri olacaktır.

Bu durum ülkemiz açısından değerlendirildiğinde; Türkiye'nin Avrupa Birliğine tam üye olması halinde Anayasanın 6.,7.,101. ve 138.madde hükümlerini yeniden gözden geçirmesi gerekeceği açıktır. ATAD dün olduğu gibi bugünden sonrada Birlik bütünleşmesinin lokomotifini olma vasfını vereceği kararlar ile ortaya koyacaktır. Elbette ATAD tarafından verilen ve bundan sonra verilecek kararlar tam üyeliğin eşiğinde olan Türkiye açısından da oldukça önem taşımaktadır. Bir yandan Türkiye'nin karşılaştığı sorunları görmek bakımından diğer yandan da bu sorunlara bulunacak çözümler açısından ATAD'ın kararları ışık tutucu ve aydınlatıcı mahiyette olacaktır. Türkiye, bu türdeki ATAD kararlarının verdiği hukuki destekle, başta AB Komisyonu olmak üzere bütün AB kurumları ve üye devletlerle olan siyasi ilişkilerinde konuyu gündemde tutarak, Ortaklık Konseyi'nin gerekli kararları almasını sağlamak için çaba sarf etmelidir.

KAYNAKÇA

Kitaplar, Süreli Yayınlar, Makaleler ve Tezler

Adaoğlu, Hacer Soykan, *Avrupa Topluluğu Hukukunun Üye Ülkelerde Uygulanmasında Ulusal Mahkemeler ve Avrupa Adalet Divanı İlişkisi*, 1.baskı, Ankara 2006.

Aliefendioğlu, Yılmaz, “AT Adalet Divanı, Kararları ve T.C Anayasasında Yargı Yönünden Uyum Sorunu” *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 23, Sayı 2, Ankara 1990.

Arat, Tuğrul, *Avrupa Toplulukları Adalet Divanı*, 1.baskı, Ankara 1989.

Arat, Tuğrul, “Topluluklarda Yargı Denetimi”, *Avrupa Topluluğu Hukuku Sempozyumu, Danıştay Yayınları*, No: 49, Ankara 1989.

Arat, Tuğrul, *Avrupa Birliği El Kitabı*, Ankara 1995.

Arsava, Ayşe Füsün, *Roma Antlaşmasında Önkara Prosedürü ve Bu Prosedür Çerçevesinde Doğan Sorunlar*, Ankara 1989.

Arsava, Ayşe Füsün, “Nice Antlaşmasının Getirdikleri” *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, Ankara 2002.

Azrak, Ülkü A., “ATAD Kararlarında Beliren Hukukun Genel İlkeleri”, *Avrupa Topluluğu Hukuk Sempozyumu, Danıştay Yayınları*, No:49, Ankara,1989.

Baykal, Sanem, *AT Hukuku'nun Etkili Biçimde Uygulanması ve Bireysel Haklar*, 1.baskı, Ankara 2002.

Baykal, Sanem, “Topluluk Hukuku Ulusal Hukuk İlişkileri”, *AB Hukuku Uzmanlık Kursu Ders Notları*, Ankara 2006.

Brown, Neville; Kennedy, Tom, *The Court of Justice of The European Communities*, Sweet&Maxwell, London 2000.

Bozkurt, Enver; Özcan, Mehmet; Köktaş, Arif, *Avrupa Birliği Hukuku*, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara 2004.

Can, Hacı, *Türkiye-Avrupa Toplulukları Ortaklık Hukukunda Kişilerin Serbest Dolaşımı*, İzmir 2006.

Can, Hacı; Özen, Çınar, *Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Hukuku*, Ankara 2005.

Canpolat, S.İbrahim, *Avrupa Birliği Uluslararası Bir Sistemin Tarihsel Teorik Kurumsal Jeopolitik Analizi ve Genişleme Sürecinde Türkiye ile İlişkiler*, 3. Baskı, İstanbul 2002.

Craig, Paul; Grainne de Burca, *EU Law, Text, Cases and Materials*, New York 2003.

Dedeoğlu, Beril, *Adım Adım Avrupa Birliği*, 1.baskı, İstanbul 2006.

Dura, Cihan; Atik, Hayriye, *Avrupa Birliği, Gümrük Birliği ve Türkiye*, Ankara 2000.

Dörter, Pınar, “Avrupa Toplulukları Adalet Divanı’nda Ön Karar Usulü İle Görülen Davalar”(Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir 2008.

Dinan, Desmond, *Avrupa Birliği Ansiklopedisi*, İstanbul 2005.

Gümrükçü, Harun, *Türkiye ve Avrupa Birliği*, İstanbul 2002.

Güneş, Ahmet, “Avrupa Birliği Yönergelerinin Doğrudan Etkisi”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Ankara 2009.

Günuğur, Haluk, *Avrupa Birliği'nin Kurucu Antlaşmaları*, Ankara 2005.

Günuğur, Haluk, *Avrupa Toplulukları Hukuku*, Ankara 2001.

İnan, Yüksel, Başeren, Sertaç, “Avrupa Toplulukları Adalet Divanı'nın Yargı Yetkisi” *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt IXX., Sayı 3, Ankara 1986.

Kaboğlu, İbrahim, “Avrupa Toplulukları Adalet Divanı Jürisprudansı ve İdari Kararların Gerekçeli Olma Zorunluluğu” *I. Ulusal İdare Hukuku Kongresi Yayınları*, Ankara 1990.

Karayiğit, Mustafa, *Avrupa Birliği Normlarının Denetiminde Gerçek ve Tüzel Kişiler Faktörü*, Ankara 2008.

Karluk, Rıdvan, *Avrupa Birliği ve Türkiye*, 6.Baskı, İstanbul 2002.

Kent, Penelope, *Law of the European Union*, London 2001.

Kızılsümer, Deniz, “Avrupa Toplulukları ve Adalet Divanı ve İlk Derece Mahkemesi” (Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) İzmir 1996.

Mccormick, John, *The European Union, Politics and Policies*, Colorado 1999.

Noel, Emile, *Working Together-The Institutions of The European Community*, Lüksemburg 1991.

Özbakan, Işıl, *Avrupa Toplulukları Konusunda Araştırmalar*, Ankara 1988.

Örnek, Ahmet Anıl, “Avrupa Topluluğu Adalet Divanı’nın Bakmakla Görevli Olduğu Dava Türleri”, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Özel Hukuk Ana Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2006.

Pazarıcı, Hüseyin, *Uluslar arası Hukuk Dersleri*, Ankara 1998.

Plender, Richard, *European Courts Practice and Precedents*, London 1997.

Reçber, Kamuran, *Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi*, Bursa 2002.

Semenoğlu, Deniz, *Avrupa Birliği’nin Kurumları-Avrupa Birliği’nde Kurumsal Yapı ve Karar Alma Sürecine Antlaşmalarla Getirilen Düzenlemeler, Avrupa Birliği: Temel Konular*, 1.baskı, Ankara 2007.

Tekinalp, Gülören; Tekinalp, Ünal, *Avrupa Birliği Hukuku*, 2. baskı, İstanbul 2000.

Tezcan, Ercüment, *Avrupa Birliği Komisyonu*, 1.baskı, Ankara 2001.

Tezcan, Ercüment, *Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku*, 1.baskı, İstanbul 2001.

Ülger, İrfan Kaya, *Avrupa Birliği El Kitabı*, Seçkin Yayınevi, Ankara, 2003.

Yücesoy, M. Hüsamettin, “*Avrupa Parlamentosu’nun Gelişimi ve Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerindeki Rolü*”, (Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) Ankara 2000.

İnternet Kaynakları

Baran, Fikret, ‘*Avrupa Toplulukları Adâlet Divanı’nın Yapısı Ve İşleyişi*’

http://www.msb.gov.tr/ayim/ayim_makale_detay.asp?idno=64

Can , Hacı, “*Avrupa Birliğinde Türk Girişimcilerin Serbest Dolaşım Hakkı*”

ASO, *Odamedya Dergisi*, Ankara 2008, s.61-63.

<http://www.aso.org.tr/b2b/asobilgi/sayilar/Mart2008/DosyaMart2008.pdf>

DPT, Türkiye-Avrupa Topluluğu Ortaklık Konseyi Kararları 1964-2000,

DPT Yayınları,Ankara 2001.<http://ekutup.dpt.gov.tr/ab/okk1.pdf>

Gümrükçü, Harun, ‘*Vize ve Vize Ötesi Haklar İçin Doğru Adımlar*’,

<http://www.sde.org.tr/print.aspx?pageID=0&columnID=0&newsID=128>

http://www.curia.eu.int/en/instit/presentationfr/index_cje.htm/

<http://www.ikv.org.tr/kurumlar.php>